

Ze Sborníku letopisů · Džámi at-tavárich

Dějiny Kublaj-kaana

Sborník letopisů

Rašíd ad-Dín

6. svazek řady

Staré texty

Dějiny Kublaj-kaana

Rašíd ad-Dín

2026-09-25

Obsah

Ediční poznámka	3
Hlavní postavy a pojmy	5
Počátek dějin Kublaj-kaana, syna Toluj-chána, syna Čingischánova	7
Dějiny Kublaj-kaana	7
Část první: O jeho rodokmenu, výklad a podrobný popis jeho manželek a větví jeho potomstva, jak se až do dnešní doby rozvětvily, jeho podobizna a rodokmenná tabulka větví jeho potomků	9
Zmínka o jeho vznešeném rodokmenu	9
Zmínka o jeho manželkách a synech	10
První syn Kublaj-kaana: Dorži	10
Druhý syn Kublaj-kaana: Džim-gim	11
Třetí syn Kublaj-kaana: Mangala	12
Čtvrtý syn Kublaj-kaana: Nomugan	12
Pátý syn Kublaj-kaana: Kuridaj	13
Šestý syn Kublaj-kaana: Hökeči	13
Sedmý syn Kublaj-kaana: Ogrukči	13
Osmý syn Kublaj-kaana: Ajači	14
Devátý syn Kublaj-kaana: Kökečü	14
Desátý syn Kublaj-kaana: Kutlug-temür	14
Jedenáctý syn Kublaj-kaana: Toghan	14
Dvanáctý syn Kublaj-kaana ···	15

Část druhá: Dějiny Kublaj-kaana 16

Úvod k jeho nastoupení na královský trůn 16

Příběh o tom, jak princové po nastolení Kublaj-kaana
vyslali vyslance k Arik-bökemu, jak se Arik-
böke s kaanem dvakrát či třikrát utkal v bitvě a
jak byl nakonec poražen 23

Příběh o nepřátelství Alghua vůči Arik-bökemu a jeho
příčině, o tom, jak svedl bitvu s Arik-bökeho
vojskem a byl poražen, jak znovu nabyl síly a jak
se postavení Arik-bökeho oslabilo 27

Příběh o tom, jak se Arik-böke z bezmoci a v tísní obrátil
ke dvoru kaana, jak doznal svou vinu a jak skončil 31

Jargu –vyslech, který knížata a emírové Mongolů a
Chitaje vedli s Arik-bökem 35

Příběh o tom, jak Kaan poslal své syny Nomugana
a Kökečüa s dalšími knížaty do války proti
Kaiduovi a jak knížata proti oběma zosnovala
zradu 37

Příběh o tom, jak kaan vyslal vojsko do země Nangijas a
podrobil si ty země 41

Příběh o stavbách, které kaan dal zřídit v zemi Chitaj, a o
pravidlech, zvyklostech, správě a uspořádání, jež
jsou v těch zemích zavedeny 44

Zpráva o emírech, vezírech a *bitikčích* země Chitaj, o
podrobnostech jejich hodností, o pravidlech a
předpisech, které u nich platí, a o názvosloví
toho lidu 49

Vyprávění o pomezí Kaanovy říše a zmínka o princích a
emírech, kteří s vojskem sídlí na hranicích k ochraně říše 55

Zpráva o princích a velkých emírech, kteří jsou v kaanově
družině a náležejí k němu 57

Zpráva o synovi Sajjida-i Adžall z Buchary, který byl
kaanovým vezírem, a o jeho vnukovi Bajanovi
fančanovi 58

Zpráva o emíru Ahmadovi Fanákatím, který byl kaanovým vezírem, o tom, jak byl zabit rukou Kao fančana, a o dobytí Mangi prostřednictvím Kao fančana	59
Příběh o Sangovi Ujgurovi, který se po emíru Ahmadovi stal kaanovým vezírem, a o jeho konci	64
Příběh o kaanových velkých emírech, o jménech předních z nich a o tom, jaký úřad kdo zastával	67
Příběh o bitvě, kterou kaan svedl s Najanem-nojanem z rodu Tagačara-nojana a s princí, kteří s ním byli zajedno, a o tom, jak učinil Džim-gima následníkem trůnu	68
Příběh o Sajjidu Adžallovi, kaanově vezírovi, jemuž dali titul Bajan-fančan	70
Příběh o <i>bakšiích</i> , kteří byli a jsou ve službách kaana, a zmínka o jejich vážnosti	72
Příběh o skonu Kublaj-kaana	73
Dějiny panovníků Mačínu a sultánů, maliků a atabeků íránské země, Šámu, Egypta, Maghribu a dalších, kteří byli současníky Kublaj-kaana od počátku roku <i>pičin jil</i> , roku opice, odpovídajícího roku 658 (1259/1260), do konce roku <i>morin jil</i> , roku koně, odpovídajícího roku 693 (1293/1294), a o pozoruhodnostech a událostech, jež se v řečeném období udály, souhrnně, stručně a krátce . . .	74
Dějiny panovníků Mačínu, kteří vládli v řečeném období .	74
Dějiny sultánů, atabeků a maliků	74
Dějiny pozoruhodností a událostí, které se v řečeném období přihodily	78

Část třetí dějin Kublaj-kaana: o jeho chvályhodném chování a mravech, o bilicích, moudrých výrocích a dobrých příslovích, které pronesl a vyhlásil, a o příbězích a událostech, které se za jeho doby staly, pokud nebyly zahrnuty do obou předchozích částí, roztroušeně a neuspořádaně, jak se staly známými z kterékoli knihy a od kohokoli

Příběh o poměrech chatun a dětí Arik-bökeho po jeho smrti, o tom, jak kaan rozdělil jeho ordy mezi jeho syny, a zmínka o emírech Melik-Temūra	81
Tiráž	87
O Starých textech	87
O zakladateli	88
Volné šíření	88

Ze Sborníku letopisů · Džámi at-tavárich

Dějiny Kublaj-kaana

Sborník letopisů

Rašíd ad-Dín

6. svazek řady

Staré texty

1. Title Page
2. Cover
3. Table of Contents

Ediční poznámka

Šestý svazek řady obsahuje nejdelší oddíl Rašídova díla, dějiny Kublajkaana (vládl 1260–1294), dobyvatele jižní Číny a zakladatele dynastie Jüan. Pro poznání toho, jak mongolská říše fungovala, je to nejcennější část celé knihy. Rašíd psal jen pár let po Kublajově smrti a měl k dispozici informátory přímo z pekingského dvora, především Bolada-Čingsanga, který působil jako Kublajův vyslanec v Íránu.

Oddíl zachovává Rašídovo obvyklé členění:

- **Část první:** Kublajovy manželky, dvanáct synů a jejich potomci.
- **Část druhá:** jádro oddílu. Obsahuje:
 - boj s bratrem Arik-bökem o trůn (1260–1264) a osudy Čagatajova ulusu za Alghua,
 - desetiletí válek s Kaiduem a vzpouru princů, kteří roku 1276 zajali Kublajova syna Nomugana,
 - dobytí říše Sung v jižní Číně,
 - podrobný popis Číny: Chanbalyku a letního sídla v Kaiping-fu, organizace ústřední vlády, ústředního úřadu (*šing*) a jeho šesti ministerstev (dívánů), stupnice úřednických hodností, dvanácti provincií a hranic říše s rozmístěním vojsk,
 - Kublajovy vezíry Ahmada Fanákatího, Sangu a Sajjida Adžalla (Bajana-fančana), jejich správu financí a pád,
 - Najanovu vzpouru (1287) a Kublajovu smrt,
 - přehled současných vládců od Číny po Egypt.
- **Část třetí:** Rašíd pro ni připravil jen nadpis. Místo ní následuje doplněk o rodině a emírech Arik-bökeho.

Překlad je pořízen přímo z perského textu edice E. Blocheta, *Djami el-Tévarikh*, tome II (Gibb Memorial Series XVIII/2, 1911), tištěné strany 350–580. Tištěné strany 364–365, které ve skenu z Gallicy chybějí, byly doplněny podle skenu téhož vydání v Internet Archive. Naopak několik stran je ve skenu zdvojeno; do překladu byly zařazeny jen jednou.

Jde o pracovní překlad, který pořídila Claudie (AI) bez opory v tištěném překladu. Pravopis čínských jmen a titulů v perském písmu je často nejistý. Kde se je podařilo ztotožnit, uvádí vysvětlivky moderní podobu. Nejistá čtení jsou v textu označena otazníkem v závorce (?), mezery v rukopisech hranatými závorkami. Nadpisy jsou Rašídovy.

Hlavní postavy a pojmy

Následující jména a termíny se vyskytují opakovaně, proto nemají v textu vysvětlivku.

Čingischán (asi 1162–1227) byl zakladatel mongolské říše. **Toluj** (zemř. 1232) byl jeho nejmladší syn. **Sorchachtani-beki** (zemř. 1252) byla Tolujova vdova, matka Möngkeho, Kublaje, Hülegüa a Arik-bökeho.

Möngke (velký chán 1251–1259) byl Kublajův starší bratr, zemřel při tažení proti jižní Číně. **Hülegü** (zemř. 1265) byl bratr, zakladatel íránské říše ilchanů.

Kublaj (1215–1294) byl druhý syn Toluje a Sorchachtani. Za Möngkeho spravoval severní Čínu. Po bratrově smrti se dal roku 1260 v Kaiping-fu prohlásit kaanem. Roku 1271 přijal čínské dynastické jméno Jüan a v letech 1276–1279 dobyl říši Sung.

Arik-böke (zemř. 1266) byl nejmladší Tolujův syn. Roku 1260 se dal v Karakorumu provolat kaanem, roku 1264 se Kublajovi vzdal.

Kaidu (asi 1235–1301) byl Ögedejevův vnuk, Kublajův celoživotní odpůrce a pán Ögedejeva a Čagatajeva ulusu. **Duva** (vládl asi 1282–1307) byl čagatajovský chán, Kaiduův spojenec.

Čabi-chatun (zemř. 1281) byla Kublajova hlavní manželka z kmene Kongiratů, matka korunního prince.

Džim-gim (čínsky Čen-ťin, 1243–1285) byl Kublajův syn a určený následník, který zemřel před otcem.

Temür (1265–1307) byl Džim-gimův syn, po Kublajovi kaan (1294–1307), Rašídův současník.

Najan byl princ z rodu Čingischánova nejmladšího bratra. Roku 1287 se vzbouřil proti Kublajovi a byl poražen a popraven.

Ahmad Fanákati (zemř. 1282) byl muslim z Fanákatu (Banákatu) v Zaamudaří. Téměř dvacet let řídil Kublajovy finance a roku 1282 byl v Chanbalyku zavražděn.

Chanbalyk („chánovo město“, čínsky Ta-tu, dnešní Peking) bylo Kublajovo hlavní zimní sídlo. **Kaiping-fu** (Šang-tu) bylo letní sídlo ve Vnitřním Mongolsku. **Karakorum** bylo staré sídelní město v Mongolsku.

Chitaj je severní Čína. **Mangi** či **Nangijas** (také Mačín) je jižní Čína, říše dynastie Sung.

Kaan je titul velkého chána. **Kurultaj** je sněm princů a velmožů. **Jasa** jsou Čingischánovy zákony. **Jam** je síť poštovních stanic. **Bališ** je slitek stříbra nebo zlata, v Číně i jednotka papírových peněz.

Jarlyk je písemný výnos. **Pajza** je pověřovací destička.

Ulus jsou lid a území přidělené princům. **Jurt** je rodové území a pastviny. **Chatun** je titul chánovy či princovy manželky.

Počátek dějin Kublaj-kaana, syna Toluj-chána, syna Čingischánova

Dějiny Kublaj-kaana

Arik-böke chtěl ze své vlastní vůle stát se kaanem, a proto se postavil proti svému staršímu bratru Kublaj-kaanovi. Synové Möngke-kaana, Asutaj a Ürüng-taš,¹ i se svými syny a příbuznými mu v tom pomáhali. Nakonec ta věc nikam nevedla a všichni se Kublaj-kaanovi podrobili. Z toho důvodu budou jejich dějiny a příběhy vyprávěny v rámci těchto dějin. Tyto dějiny se dělí na tři části.

Část první pojednává o jeho rodokmenu, podává výklad a podrobný popis jeho manželek a větví jeho potomstva, jak se až do dnešní doby rozvětvlily, a obsahuje jeho podobiznu a rodokmennou tabulku větví jeho potomků.

Část druhá obsahuje úvod k jeho nastoupení na trůn, jeho podobiznu, zprávu o manželkách, princích a *emírech* v době, kdy usedl na chánský stolec, příběhy z doby jeho vlády, dějiny a příběhy Arik-bökeho a princů, kteří byli s ním zajedno, bitvy, které kaan svedl, a vítězství, jichž dosáhl, a konečně zmínku o jeho emírech.

¹. Ürüng-taš (perš. (a Asutaj byli synové Möngke-kaana; v nástupnické válce po Möngkeho smrti (1259) stáli na straně Arik-bökeho.

Část třetí pojednává o jeho počínání a chvályhodných mravech, o moudrých výrocích (*bilig*), podobenstvích a dobrých rozhodnutích, která učinil, pronesl a nařídil, a o příbězích a událostech, které se za jeho vlády přihodily a které nebyly zahrnuty do dvou předchozích částí; ty byly roztroušeně a bez ladu zjištěny z nejruznějších knih a od nejruznějších lidí a byly ověřeny.

Část první: O jeho rodokmenu, výklad a podrobný popis jeho manželek a větví jeho potomstva, jak se až do dnešní doby rozvětvily, jeho podobizna a rodokmenná tabulka větví jeho potomků

Zmínka o jeho vznešeném rodokmenu

Kublaj-kaan je čtvrtý syn Toluj-chána, narozený ze Sorchachtani-*beki*. Jeho kojnou byla matka Mögeho, vedlejší žena (*kuma*)² z národa Najmanů. Stalo se totiž, že Kublaj-kaan se narodil o dva měsíce dříve než Möge. Když na něj padl Čingischánův pohled, pravil: „Naše děti jsou všechny ryšavé, a tento chlapec je snědý –zřejmě se podobá svým

². Perské (*kuma*, z mongolštiny) označuje vedlejší ženu, konkubínu, jejíž postavení bylo nižší než postavení řádné *chatun*; její synové však patřili k rodu a měli nárok na podíl.

strýcům z matčiny strany. Řekněte Sorchachtani-beki, ať ho svěří dobré kojné, aby ho vychovala. “Svěřili ho tedy Mögeho matce, jež se jmenovala Saruk. Když se o dva měsíce později narodil Möge, dala ho jeho matka ke kojné z národa Tangutů,³ aby ho vychovala, a sama vychovávala Kublaj-kaana, dokud nevyrostl. Pokládala ho za vlastního syna a ve všem o něj pečovala a střežila ho. Kaan si jí nesmírně vážil, a když zemřela, stále na ni vzpomínal a za její duši rozdával almužny. A pokoj.

Zmínka o jeho manželkách a synech

Kublaj-kaan měl mnoho manželek (*chatun*) i vedlejších žen. Největší ze všech byla Čabi-chatun. Byla dcerou Elči-nojána⁴ z rodu kungirátských vládců,⁵ nadmíru dobrá a krásná a Kublajova milovaná. Zemřela ještě před Kublaj-kaanovou smrtí, v roce *bičin-jil*, tj. v roce opice, jenž odpovídá roku 682 hidžry (1283/1284).⁶

Kublaj-kaan měl dvanáct významných synů.⁷ A tak jako měli nejvyšší postavení čtyři synové, které Čingischánovi porodila jeho hlavní manželka Börte-fudžin,⁸ tak i z těchto dvanácti požívali největší vážnosti ti čtyři, jejichž matkou byla Čabi-chatun. Jména oněch dvanácti synů jsou v tomto pořadí a podrobnostech:

První syn Kublaj-kaana: Dorži

Narodil se z Čabi-chatun. Neoženil se a neměl potomky. Věkem byl starší než Abaka-chán. Byl stále churavý a nemocný a na tu vleklou nemoc také

³. Tangutové (perš. () –obyvatelé říše Si-Sia na území dnešního Kan-su a Ning-sia, kterou Mongolové zničili roku 1227.

⁴. Perš. ; patrně jde o Alči-nojána (čín. An-čchen), bratra Čingischánovy hlavní manželky Börte, z něhož pocházela i Čabi podle čínských pramenů.

⁵. Kungiráti (Qonggirat) –kmen ve východním Mongolsku, z něhož si Čingischánův rod tradičně bral hlavní manželky (odtud pocházela i Börte).

⁶. Čínské prameny kladou smrt Čabi již do roku 1281; Rašídovo datum je o několik let pozdější.

⁷. Podle Blocheta znají čínští historikové jen deset Kublajových synů; nezmiňují Kuridaje a posledního syna, jehož jméno neuvádí ani Rašíd.

⁸. *Fudžin* je čínský titul *fu-žen* (夫人), „paní, chot“.

zemřel. A pokoj.⁹

Druhý syn Kublaj-kaana: Džim-gim

Původní podoba jeho jména zněla Kim-čim (?).¹⁰ Narodil se z hlavní chatun jménem Tajchu,¹¹ která pocházela z kosti Kungirátů; slovo *tajchu* znamená „matka kaana“. Tento Džim-gim zemřel v mládí a zanechal po sobě tři zdatné syny, v tomto pořadí a podrobnostech:

První syn: Kammala

Má tři syny: Jesün-Temüra, Čungšana a Delger-buku.¹²

Druhý syn: Darmabala

I on měl tři syny: Chajšanga, Amugu a Ajur-parija-batru.¹³

Třetí syn: Temür-kaan

To je kaan nynější doby; nazývají ho Öldžejtü-kaan.¹⁴ Má dva syny: Tiši-tajšiho a Makabalina (?).¹⁵

⁹. Jméno je tibetské *rdo-rje* („diamant, vadžra“), jak upozorňuje Blochet. Abaka, il-chán Íránu (vládl 1265–1282), se narodil roku 1234, takže Dorži se musel narodit před tímto rokem.

¹⁰. Tak tištěný text).(Čínská podoba jména je Čen-t'in (真金), „ryzí zlato“; perské Džim-gim je jejím přepisem.

¹¹. Perš. ; podle Blocheta jde o čínský titul *tchaj-chou* (太后), „císařovna vdova, matka panovníka“, jímž byla označována Čabi; Rašíd jej vykládá jako vlastní jméno.

¹². Kammala obdržel podle čínských pramenů citovaných Blochetem roku 1290 titul knížete Liang a roku 1292 knížete Ťin (晉王); zemřel roku 1302. Jeho syn Jesün-Temür vládl v letech 1323–1328 jako kaan (čín. Tchaj-ting). Čungšan je čínské Sung-šan (松山), kníže Liang.

¹³. Chajšang vládl jako kaan Külüg (čín. Wu-cung) v letech 1307–1311, Ajur-parija-batra (Ajurbarwada) jako kaan Bujantu (čín. Žen-cung) v letech 1311–1320; Amuga (čín. A-mu-ko) byl knížetem Wej. Jméno Darmabala je sanskrtské *Dharmapála*, „ochránce Zákona“.

¹⁴. Temür vládl v letech 1294–1307; Rašíd tedy tuto pasáž psal ještě za jeho života.

¹⁵. Čínské prameny znají jen jediného Temürova syna, korunního prince Te-šoua (德壽); Rašídovo *tajši* je čínské *tchaj-c'* (太子), „korunní princ“. Druhé jméno (perš.

Třetí syn Kublaj-kaana: Mangala

I on se narodil z Čabi-chatun. Měl hlavní manželku jménem Putri (?), což v indickém jazyce znamená „zrozená z pána“; byla vnučkou Elči-nojána z národa Kungirátů. Měl tři syny, v tomto pořadí a podrobnostech:¹⁶

První syn: Arslan-buka

Druhý syn: Altun-buka

Třetí syn: Ananda

Toto jméno dostal proto, že v době jeho narození pobývali v blízkosti nepřátelského (vzbouřeného) národa, jehož *emír* se jmenoval Ananda; i jemu dali totéž jméno. Je muslim. Kaan mu svěřil (*tusamiši*) zemi Tangut.¹⁷ Má jednoho syna, Örüg-Temüra, a dceru, jejíž jméno není známo.

Čtvrtý syn Kublaj-kaana: Nomugan

I on se narodil z Čabi-chatun. Příběhů a zpráv o něm je mnoho; každý z nich přijde na své místo. Měl dvě dospělé dcery, jejichž jména nejsou známa.¹⁸

(je nejisté.

¹⁶. Mangala byl podle čínských pramenů roku 1272 jmenován knížetem An-si (安西王) a roku 1273 též knížetem Čchin se zlatou pečeti; spravoval severozápadní Čínu (dnešní Šen-si a Kan-su, tj. bývalou tangutskou oblast). Zemřel roku 1280.

¹⁷. Termín *tusamiši* (perš. , z mongolštiny) znamená svěřením území či úkolu do péče a správy určité osobě; nejde o dědičné vlastnictví, ale o pověření panovníkem. Ananda po otci zdědil i titul knížete An-si (1280); po Temürově smrti se roku 1307 zapojil do boje o trůn a byl popraven.

¹⁸. Nomugan byl podle čínských pramenů roku 1266 jmenován knížetem Pej-pching (později Pej-an); roku 1275 dostal vrchní velení nad vojsky v Almalyku proti Kaiduovi. Tam ho roku 1276 zajali vzbouření princové (mj. Širegi) a vydali ho do Zlaté hordy; to je jeden z „příběhů“, na něž Rašíd odkazuje.

Pátý syn Kublaj-kaana: Kuridaj

Narodil se z Kurukčín-chatun, pocházející z kosti Merkitů,¹⁹ kterou Kublaj-kaan pojal dříve než všechny ostatní chatuny; byla také věkem starší než ostatní, nakonec však její postavení kleslo. Byla dcerou Kutukua, bratra merkitského panovníka Točta-bekiho;²⁰ ti se za Čingischánovy doby vzbouřili a opakovaně s ním svedli bitvy, až se nakonec z bezmoci a nouze podrobili a stali se poslušnými.

Šestý syn Kublaj-kaana: Hökeči

Narodil se z Dörbečín-chatun z kmene Dörbenů. Kaan mu svěřil (*tusamiši*) zemi Kara-džang.²¹ Jednoho dne vzal v jedné vesnici nad míru vodní ptactvo (?);²² když se to doneslo Kaanovi, nařídil, aby mu dali sedmdesát ran holí, takže jeho něžné tělo bylo rozedráno na kusy. Když zemřel, zůstal po něm syn jménem Esen-Temür; toho Kaan ustanovil na otcově místě nad zemí Kara-džang, které se indicky říká Kandar (?), to jest „velká země“.²³

Sedmý syn Kublaj-kaana: Ogrukči

I on se narodil z Dörbečín-chatun.²⁴ Kaan mu svěřil zemi Tibet a on měl dva syny:

¹⁹. Merkité byli mongolský kmen při dolní Selenze, Čingischánovi úhlavní nepřátelé. Podle Blocheta Rašídovy *Dějiny kmenů* líčí tuto princeznu (tam Turu-kalčín) jinak: měla být Kublajovou první manželkou, ale protože byla neplodná, ztratila přednost.

²⁰. Točta-beki byl vůdce Merkitů a jeden z nejúpornějších Čingischánových nepřátel; padl roku 1208 na Irtyši. Tištěné strany 364–365, které ve skenu z Gallicy chybějí, byly doplněny podle skenu téhož vydání v Internet Archive.

²¹. Kara-džang je Jün-nan v jihozápadní Číně, dobytý Mongoly roku 1253. Hökeči (čín. Hu-ke-čch') byl roku 1267 jmenován knížetem Jün-nanu a roku 1271 zemřel otráven jedním ze svých úředníků.

²². Smysl věty není zcela jasný; rukopisy se zde rozcházejí.

²³. Patrně Gandhára (Kandahár), jak Rašíd jinde nazývá Jün-nan. Esen-Temür se podle čínských pramenů stal knížetem Jün-nanu roku 1280.

²⁴. Jméno Dörbečín je odvozeno od kmene Dörbenů. Ogrukči (čín. Au-lu-čch') byl knížetem Si-pching a měl na starosti Tibet; jeho syn Temür-buka po něm převzal titul i správu.

První syn: Temür-buka

Má syna jménem Šaskaba (?). Když Ogrukči zemřel, dali zemi Tibet tomuto Temür-bukovi.²⁵

Druhý syn: Ečil-buka (?)

Osmý syn Kublaj-kaana: Ajači

Jeho matkou byla Hušičin, dcera Borakul-nojána z národa Hušinů.²⁶ Tento syn se oženil; nějakou dobu spolu žili, ale děti neměli.

Devátý syn Kublaj-kaana: Kökečü

Také tento princ se narodil z matky jménem Abači (?), Hüšidžinky z kmene Hüšin. Nyní …[v rukopisech mezera]. Předtím vytáhl do pole s Nomuganem a přišel do Bedersu (?) k boji s Kaiduem; tam jeho i Nomugana zajali a po nějaké době je poslali zpět ke Kaanovi.²⁷

Desátý syn Kublaj-kaana: Kutlug-temür

Jméno jeho matky není známo. Narodil se v roce, kdy se Arik-böke postavil proti Kaanovi. Zemřel ve dvaceti letech; měl manželku, ale děti neměl.

Jedenáctý syn Kublaj-kaana: Toghan

Narodil se z Bajaučin-chatun, dcery Burakčina (?), z kmene Bajautů. Má jednoho syna jménem Lao-čang. V zemi Manzi, které se říká Mačín, je

²⁵. Text zde má chybné jméno (Hügeči); smysl i čínské prameny vyžadují Ogrukčiho. Tibet spravoval za Kublaje zvláštní ústřední úřad pro buddhistické záležitosti a Tibet (od roku 1288 zvaný Süan-čeng-jüan) ve spolupráci se sakjapskými hierarchy; princ, jemuž byla oblast „svěřena“, v ní velel vojsku a posádkám.

²⁶. Boroqul (perš. (z kmene Hüšin byl jedním ze čtyř proslulých Čingischánových velitelů-hrdinů (*külük*); padl roku 1217 při tažení proti Tumatům.

²⁷. Jde o vzpouru princů (Širegiho, syna Möngkeho, a dalších) v táboře u Almalyku roku 1276: vzbouřenci zajali velitele Nomugana a Kökečüa a vydali je Möngke-Temürovi, chánovi Zlaté hordy, a Kaiduovi. Ke Kublajovi se vrátili až v polovině 80. let 13. století.

veliké město jménem Čingčü,²⁸ jehož území čítá asi deset tumenů;²⁹ Kaan mu je svěřil do správy (*tusamiši*).

Dvanáctý syn Kublaj-kaana ...

Narodil se z Nambui-chatun, dcery Način-küregena.³⁰ Když Čabui-chatun již nebyla naživu, Kaan si ji vzal za manželku a po roce ji uvedl do jejího (Čabuina) jurtu a ordy, neboť byla neteří (dcerou bratra) Čabui-chatun.³¹

Rodokmenná tabulka těchto zmíněných potomků je taková, jak se zde zaznamenává.³²

²⁸. Čingčü –podle Blocheta patrně Jang-čou (Jangzhou) v provincii Ťiang-su, Polovo „Janguy“. Toghan nesl od roku 1284 titul „kníže Čen-nan“(Zhennan wang, „kníže, jenž drží v poslušnosti jih“) a velel neúspěšným výpravám do Dai Viětu (1285, 1287–1288).

²⁹. Tumen zde znamená fiskální a správní jednotku o 10 000 domácnostech či poplatnících, nikoli vojenský sbor; Rašíd takto vyjadřuje velikost čínských provincií a měst.

³⁰. Küregen (gurkán) – „zet“, čestný titul mužů přiřazených do Čingisova rodu. Način-küregen z rodu Kungiratů byl patrně bratrem Čabui-chatun. Jméno dvanáctého syna v edici i v rukopisech B a L chybí (v textu tečky).

³¹. Nástup nové manželky do jurtu a ordy zesnulé chatun znamenal převzetí jejího dvora, služebnictva, stád i příjmů; orda byla samostatnou hospodářskou a správní jednotkou s vlastním personálem.

³². V Blochetově edici tabulka otištěna není; v rukopisech následuje schéma potomků Kublaj-kaana.

Část druhá: Dějiny Kublaj-kaana

Druhá část dějin Kublaj-kaana: o úvodu k jeho nastoupení; obraz trůnu, chatun, princů a emírů v době jeho nastoupení na chánský stolec; dějiny a příběhy doby jeho vlády; dějiny a příběhy Arik-bökeho a princů, kteří byli s ním; bitvy, které Kublaj-kaan svedl, a vítězství, jichž dosáhl; zpráva o emírech vojska, které rozmístil na každé hranici; zpráva o princích, kteří byli v jeho službách, a jména jeho emírů.

Úvod k jeho nastoupení na královský trůn

Když spravedlivý panovník Möngke-kaan usedl na chánský stolec a jeho sídlo bylo v oblasti Karakorumu, v místě Onan-Kelüren,³³ uspořádal záležitosti říše a svého bratra Kublaj-kaana určil pro východní země a kraje a pro říše Chitaje, mladšího bratra Hülegü-chána pak poslal na západ, do zemí Tádžiků. Jak bylo uvedeno v jeho (Möngkeho) dějinách, nařídil, aby osmdesát tumenů z celého vojska Mongolů a Čaukutů odtáhlo s Kublajem do Chitaje, zůstalo tam a podrobilo zemi Nangijas, která s Chitajem sousedí.

Kublaj-kaan vytáhl a prozkoumal cesty do Nangijas. Protože tamní

³³. Onan-Kelüren –krajina u pramenů řek Onon a Kerulen v pohoří Chentej, pravlast Čingischánova rodu, kde se konal kurultaj roku 1251. Blochet upozorňuje, že „oblast Karakorumu“ je třeba chápat velmi volně, neboť Chentej je od Karakorumu značně vzdálen.

panovníci vyprázdnili od potravin místa ležící na cestě, bylo zcela nemožné jít tím směrem. Poslal proto vyslance do služby k Möngke-kaanovi, vyličil mu situaci a požádal o svolení, aby napřed podrobil země Kara-džang a Čaghan-džang,³⁴ aby vojsko získalo zásoby (*azuk*), a teprve potom aby se táhlo na Nangijas. Ty dvě země se v chitajském jazyce nazývají Daj-kiu, to jest „veliké říše“, v indickém jazyce Kandu a v jazyce našich krajů Kandahár. Hranice té země sahají k zemi Tibetu a Tangutu, k některým zemím a horám Hindustánu, k zemi Chitaj a k Zar-dandánu.³⁵ Möngke-kaan ten návrh schválil a dal k tomu svolení. Kublaj-kaan pak v roce lu ijil (roce draka), jenž odpovídá měsíci muharramu roku 654 hidžry (leden/únor 1256), tu zemi vyvraždil a vyplnil a jejího krále, jménem Maha-rao, to jest „veliký král“,³⁶ zajal a přivedl s sebou.

Když se vrátil z tažení a odpočinul si, rozhodl se Möngke-kaan dobýt zemi Nangijas. Tehdy nařídil: „Protože Kublaje bolí noha a už dříve vytáhl s vojskem a podrobil nepřátelskou zemi, ať si nyní odpočine doma.“ Kublaj podle tohoto pokynu odpočíval ve svých *ordách*, které byly v Mongolsku v místě Karaun-chidun. Po roce se Toghačar-noján³⁷ a princové levého křídla, kteří odtáhli směrem k Nangijas, vrátili, aniž cokoli pořídili. Möngke-kaan je za to přísně pohnal k odpovědnosti a vyslovil nad nimi pokárání (*kakmiši?*). Vyšel *jarlyk* v tom smyslu, že Kublaj vzkázal: „Noha se mi zlepšila. Jak by se slušelo, aby Möngke-kaan vytáhl do pole a já seděl doma?“ – a proto ať převezme vojska, jimž velel Toghačar-noján, a vytáhne k hranicím Nangijas.

Podle toho rozkazu vyrazil s jedním *tumenem* vlastního (gardového)

³⁴. Kara-džang („Černí Džangové“) a Čaghan-džang („Bílí Džangové“) –mongolská jména pro obyvatele a země dnešního Jün-nanu, překládající čínské Wu-man („černí barbaři“) a Paj-man („bílí barbaři“). Čaghan-džang odpovídá podle čínských pramenů oblasti Ta-li, sídlu stejnojmenného království, které Kublaj dobyl roku 1253.

³⁵. Zar-dandán („Zlatozubí“) –kraj na jihozápadě dnešního Jün-nanu (oblast Jung-čchang / Pao-šan), známý i z Marca Pola pod tímž perským jménem; jeho obyvatelé si pokrývali zuby zlatem. Rašídovo ztotožnění těchto zemí s Kandahárem je podle Blocheta omyl, vzniklý záměnou s indickou Gandhárrou.

³⁶. Maha-rao –indický titul mahárádža („veliký král“), který podle čínských pramenů nosili panovníci Jün-nanu. Tažení proti říši Ta-li vedl Kublaj podle čínských pramenů v letech 1253–1254.

³⁷. Toghačar –vnuk Čingischánova bratra Temüge-otčigina, přední kníže „levého křídla“, tj. východních údělů Čingisových bratrů v Mandžusku.

vojska a s deseti tumeny Čaukutů,³⁸ které patřily Toghačar-nojánovi a byly mu odebrány. Když dorazil k hranici Nangijasů, podrobil si mnoho měst a krajů. Möngke-kaan byl mezitím zaměstnán obléháním pevnosti Do-li-šang,³⁹ pro zkažené ovzduší propukl mor a Möngke-kaan onemocněl a zemřel. Zpráva o jeho smrti zastihla Kublaje na břehu řeky Kujika-moren.⁴⁰ Kublaj se poradil s Bahadur-nojánem, vnukem Mukali-gujanga a otcem Hantum-nojána z kmene (doslova „z kostí“) Džalajirů: „Přišli jsme sem s vojskem početným jako mravenci a kobylky. Jak bychom se mohli vrátit kvůli pouhým pověstem, aniž bychom cokoli vykonali?“ Vytáhl tedy k Nangijasů, nenadále přepadl jejich vojsko a zajal jejich předsunuté hlídky (*karaul*). Přes řeku Kiang, která teče jako moře a je dva farsangy široká, se přepravil na plavidlech spojených z kůry stromu túz a oblehl Očü, což je veliké město.⁴¹

Möngke-kaan předtím vyslal z jedné strany Nangijasů vojsko o síle asi tří tumenů; velel mu Uriangkadaej, syn Sübedej-bahadura, a z vnuků Čagatajových s ním poslal jednoho jménem Abiška a z princů levého křídla padesát mužů. Protože cesty byly obtížné a místa a pevnosti silné, svedli mnoho bitev a vstup i ústup se jim stal nesnadným; kvůli zkaženému ovzduší též mnoho z toho vojska onemocnělo a zemřelo, takže z jejich celkového počtu nezůstalo více než padesát tisíc. Když se dozvěděli o Kublajově příchodu, vydali se k němu, a po dvaceti dnech se k němu nenadále připojili v okolí onoho města. Obyvatelé města poslali ze své bezmoci ke Kublajovi vyslance a podrobili se. Náhle však dorazilo nangijaské vojsko, které odtáhlo, aby se vypořádalo s Möngke-kaanem, a nyní se vracelo radostně kvůli jeho smrti; měšťané s jeho příchodem nabyli opory.

³⁸. Čaukut (Džauqut) –mongolské označení obyvatel severní Číny (bývalé říše Ťin), tj. Chanů, Kitanů a Džürčenů ze severu; odtud se rekrutovaly početné pomocné sbory mongolského vojska. „Vlastní vojsko“ (laškar-i chásša) znamená jednotky přímo podřízené panovníkovi či princům, nikoli kmenové kontingenty.

³⁹. Do-li-šang –pevnost Tiao-jü-šan (Diaoyu Shan) u Che-čchuanu v S'-čchuanu (dnes u Čchung-čchingu), kterou Sungové ubránili; Möngke zemřel při jejím obléhání v srpnu 1259.

⁴⁰. Kujika-moren (qūyīqā mūrān) –podle Blocheta řeka Chuaj (Chuaj-che), jejíž jméno Rašid jinde přepisuje Chui-cho; mongolské mören = „řeka“.

⁴¹. Očü –O-čou (Ezhou), dnešní Wu-čchang v provincii Chu-pej na Jang-c'-t'iangy; Kublaj je obléhal na podzim 1259.

Mezitím dorazili vyslanci Čabui-chatun a emírové její ordy, Najčiunaj (?) a Jeker (?), a vyřídili vzkaz: „Od Arik-bökeho přišli velcí emírové Dorči a Alamdar a odvádějí z Mongolů i z Čaukutů *turgaky*⁴² a vojsko. Důvod toho není znám. Máme jim to vojsko vydat, nebo ne?“ A přidali hádankové podobenství: „Hlava velké ryby i malé ryby byla uťata; kdo zbývá kromě tebe a Arik-bökeho? Bylo by dobré, kdyby ses vrátil, nebo ne?“

Po dvou dnech přišli ke Kublaj-kaanovi i vyslanci Arik-bökeho a prohlásili: „Poslali nás, abychom se dozvěděli, zda se máš dobře, a přinesli pozdrav.“ Kublaj se jich zeptal: „Turgaky a vojsko, které odvádíte –kam je posíláte?“ Vyslanci odpověděli: „My služebníci nevíme; asi je to lež.“ Protože to tajili, pojal Kublaj podezření a pomyslně si: „Kdyby potřeboval vojsko pro nějaké tažení, proč by to tajil? Za tou věcí může být lest a úklad.“ Tajně se poradil s Bahadur-nojánem a Uriangkadajem: „Věc se má takto a není známo, co Arik-böke proti nám chystá. Vy dva zůstaňte zde s částí vojska, a já se vrátím k řece Kara-moren⁴³ na hranici Chitaje, vyzvím, jak se věci mají, a pošlu vám zprávu.“

Na tom se usnesli a vrátil se. Princové Toghačar, Kadan a Jesüngge vytáhli se zbytkem vojska, dobývali kraje a vesnice a pustošili je. Když Kublaj-kaan dorazil k městu Namkin, které leží na břehu Kara-morenu,⁴⁴ zjistil s jistotou, že Dorči a Alamdar přišli sbírat vojsko a že na Mongoly i Čaukuty doléhá velký útlak. Poslal k Arik-bökemu vyslance se vzkazem: „Z odvodů turgaků a vojska, které provádějí v mongolských domácnostech a v zemi Čaukutů, nic dobrého nevzejde. Majetek a dobytek, které z krajů odvedli, ať jim vrátí a dá nám a vojskům, která byla se mnou –Toghačarovi, Jesünggemu, Narin-Kadanovi a vojskům levého křídla –, a vojskům pravého křídla, která táhla s Möngke-kaanem a nyní jsou s Mögem, Kadanem, Asutajem a Čautuem (?), emíry pravého křídla, abychom opatřili prostředky na *ulag*, píci a zbraně a dokončili tažení proti Nangijasui.“ Takto svůj vzkaz poslal.

⁴². Turgak (turqaq) –původně člen denní stráže v císařské gardě (kešiku); zde odvod mužů pro vojenskou službu.

⁴³. Kara-moren (Qara mören, „Černá řeka“) –mongolské jméno Žluté řeky (Chuang-che).

⁴⁴. Namkin –Nan-t'ing, tj. „jižní hlavní město“bývalé říše Ťin, dnešní Kchaj-feng v provincii Che-nan.

Alamdar tehdy už odtamtud odešel a Dorči zůstal ve městě Džungdu, jemuž se říká Chanbalyk.⁴⁵ Kublaj-kaan k němu poslal vzkaz: „Pošli i ty s těmito vyslanci jednoho ze svých *nökerů*.“ On pak tajně vzkázal Arik-bökemu ústy svého *nökera*: „Zdá se, že Kublaj-kaan prohlédl vaše úmysly. Za nynějších okolností je rozumné, abys poslal s těmito vyslanci jednoho z velkých emírů s gerfalky a (lovnými) zvířaty, aby Kublaj-kaan nabyl jistoty a přestal být ostražitý.“ Arik-böke ten návrh schválil a poslal s vyslanci nojána s pěti gerfalky jako dar (*bilek*)⁴⁶ se vzkazem: „Přichází, aby přinesl pozdrav.“ Nakázal mu, aby spolu s Dorči-nojánem mluvil ke Kublajovi sladkými slovy, aby se Kublaj bez obav a v bezpečí brzy vrátil. Oni podle toho promluvili lahodná slova a spolu s vyslanci Arik-bökeho mu předložili, že Arik-böke odvodí turgaků a vojska zruší. Kublaj řekl: „Protože jste ta nepatřičná slova vysvětlili, jsme ze všech stran klidní,“ a propustil je v dobré vůli.

K Bahadur-nojánovi a Uriangkadajovi poslal vyslance se vzkazem: „Nyní upusťte od obléhání města Očü a vraťte se, neboť náš úděl se jako koloběh času obrátí jinak.“ Než tam vyslanci dorazili, Toghačar, Jesüngge a Narin-Kadan se již vrátili; Bahadur a Uriangkadaj se s vojskem stáhli, vrátili se a dostavili se ke službě u Kublaj-kaana.

Když Dorči a Tukan (?) přišli k Arik-bökemu a zpravili ho o tom, co se stalo, řekl Arik-böke: „Protože Kublaj do jisté míry prohlédl naši zradu a lest, je rozumné povolát prince a emíry, z nichž každý je usazen ve svém jurtu a ve svém domě, a záležitost chánské vlády, která je v nečinnosti a zanedbána, uvést na náležité místo.“ Po poradě rozeslali na všechny strany vyslance. Najmataj, syn Toghačarův, a Jisü, mladší bratr Čingtemürův, oba k němu přišli; ostatní princové se pod různými záminkami omluvili. Když se tedy nesešlo více lidí, poradil se Arik-böke znovu s emíry: „Je rozumné poslat ke Kublaj-kaanovi ještě jednou vyslance, oklamat ho prohanými slovy a ukolébat.“ Poslal Dorčiho se dvěma dalšími emíry a *bitikčiji* se vzkazem: „Aby se uctila památka Möngke-kaana, je vhodné, ba nutné, aby přišel Kublaj a všichni princové.“ Zamýšleli je všechny,

⁴⁵. Džungdu – Čung-tu, „střední hlavní město“ bývalé říše Ťin, dnešní Peking; na jeho místě dal Kublaj později vybudovat nové hlavní město Ta-tu (Chanbalyk).

⁴⁶. Bilek (bēlek) – mongolsky „dar, pocta“. Jméno vyslaného nojána tu v textu chybí; z dalšího vyplývá, že šlo o Tukana (?), podle Blocheta Ögedejova vnuka.

jakmile dorazí, pochytat.

Když vyslanci přišli do služby ke Kublaj-kaanovi, přišli k němu do města Džungdu z druhé strany i princové Toghačar, Jesüngge, Narin-Kadan a další a emírové a nojáni. Vyslanci vyřídili vzkaz a všichni jednomyslně řekli: „Ta slova jsou pravdivá a zcela rozumná a jet je nutné a povinné. Jenže jsme se ještě nevrátili z tažení; nejdřív pojedeme do svých domovů, odtamtud se shromáždíme a přijedeme společně.“ Dorči řekl: „S touto odpovědí ať se vrátí moji nókeři; já zde zůstanu, abych jel ve vaší společnosti.“ Tak se dohodli a on své nókery poslal zpět.

Poté poslal Kublaj vyslance k vojsku, které táhlo s Möngke-kaanem do země Nangijas, a vzkázal Asutajovi, ať rychle přijede; sám Möge totiž na onom tažení zemřel. Když Dorčiho nókeři dorazili k Arik-bökemu a vyřídili vzkaz, přítomní princové jednomyslně prohlásili: „Jak dlouho ještě můžeme na ně čekat?“ Skupina, která tam byla, se dohodla a dosadila Arik-bökeho za kaana v místě letního tábořiště (*jajlak*) Altaj.⁴⁷ K té skupině patřili: Orghana (?),⁴⁸ choť Kara-Hülegüa, Asutaj a Ürüng-taš, synové Möngke-kaana, Alghu, vnuk Čagatajův, Najmataj, syn Toghačarův, Jisü, mladší bratr Čingtemürův, Dorči, syn Kadanův, Kurmiši, syn Ordův, Karačar a jeden syn Belgütej-nojána.

Když pak přivedli Asutaje od vojska, poslali k vojsku Alamdara v hodnosti *emíra* a *šahny*,⁴⁹ aby je v důvěře opatroval, projevoval jim přízeň a oni se nerozprchli. Potom vypravili vyslance (*elči*) k *ordě* Ögedej-kaana, k synům Kötenovým a Čink-Temürovým, do země a mezi lid Mongolů, Tangutů a Džaukutů⁵⁰ a rozeslali *jarlyky*. Rozhlašovali:

⁴⁷. K dosazení Arik-bökeho došlo roku 1260 (v létě podle Rašída na Altaji; podle čínských pramenů u Karakorumu), krátce poté, co byl Kublaj na jaře 1260 prohlášen za kaana v Kaiping-fu. Obě volby probíhaly bez řádného celoříšského kurultaje.

⁴⁸. Orghana-chatun –choť Kara-Hülegüa, vnuka Čagatajova; po jeho smrti vládla jako regentka Čagatajovu ulusu. Rukopisné čtení „Orghana-kizi mi“ je porušené; Blochet navrhuje „Orghana-kyz“ („kněžna Orghana“).

⁴⁹. Šahna (arab.-perš.) byl vojenský velitel a zmocněnec vlády dosazený nad určitou oblast nebo sbor, v mongolské správě obdoba *darugy*. Alamdar (perš. „korouhevník“) uvádějí podle Blocheta i čínské Dějiny dynastie Jüan (Jüan-š') jako A-lan-ta-er, jednoho z hlavních Arik-bökeho vojevůdců.

⁵⁰. Džaukutové (perš. (byli v mongolské terminologii obyvatelé severní Číny, bývalé říše Ťin, tedy severní Číňané, Kitani a Džürčeni. Tangut je bývalá říše Si-sia

„Hülegü, Berke a princové se shodli a pozvedli mne na kaanský stolec. Nedbejte slov Kublaje, Toghačara, Jisüngkeho, Jeke Kadana a Narin Kadana a neposlouchejte jejich rozkazů.” Takové proľhané řeči si vymysleli, sepsali a rozeslali. Čink-Temür a emírové Chitaje však ty vyslance zajali a i s listy je poslali ke Kublaj-kaanovi. Teprve tehdy se mu potvrdilo, že se Arik-böke vzbouřil.

Poté se sešli Toghačar, Jisüngke, Jeke Kadan, Narin Kadan, Čink-Temür, Čautu (?) a další princové, z emírů pak synové Mukaliho gui-onga, Kurmiši, …a Način-küregen a Darki-küregen,⁵¹ z emírů levého křídla Burča (?), syn Sudun-nojána, a Edžil (?), syn Kurčiho, oba *tarchani*,⁵² i všichni emírové pravého křídla, a radili se. Řekli si: „Hülegü odešel do země Tádžiků, Čagatajův rod je daleko a Džučiho rod je také velmi daleko. Ti, kdo se spojili s Arik-bökem, jednali nerozumně. Než přijdou Hülegü-chán a Berke –a z Čagatajovy strany odešla na radu emírů k Arik-bökemu Orghana-kyz⁵³ –jak můžeme obstát, jestliže nyní nikoho nedosadíme za kaana?” Po této poradě se všichni shodli a v uvedeném roce opice, jenž odpovídá roku 658 hidžry (1260), uprostřed léta posadili Kublaj-kaana ve městě Kaiping-fu na královský trůn.⁵⁴ Bylo mu tehdy čtyřicet šest let. Jak je jejich mravem a zvykem, všichni princové a emírové podali písemný závazek (*močelge*)⁵⁵ a poklekli.

v dnešním Kan-su a Ning-sia.

⁵¹. Na tomto místě má edice mezeru v textu (tečky). Küregen (mong. „zet”) byl titul mužů, kteří se přiřazení do Čingischánova rodu; takové rody (hlavně Kongirátové a Ikiresové) tvořily úzce spřízněnou aristokracii. Mukali gui-ong (z čín. kuo-wang, „kníže státu”) byl Čingischánův místodržitel v severní Číně; Kurmiši byl podle Blocheta jeho syn.

⁵². Tarchan byl nositel privilegovaného postavení: byl osvobozen od daní a dávek, směl si ponechat kořist a měl přístup ke dvoru. Status tarchana se dědil a udělovala ho i náboženským obcím (viz níže str. 406).

⁵³. Orghana, vdova po Kara-Hülegüm, vládla jako regentka Čagatajovu *ulusu*. Blochet čte její jméno s tureckým kyz „dívka, princezna”.

⁵⁴. Podle čínských pramenů se tak stalo v Kaiping-fu (pozdějším Šang-tu) patrně 5. května 1260. Arik-böke se krátce nato dal provolat kaanem v Karakorumu, takže říše měla dva soupeřící kaany.

⁵⁵. Močelge (perš. (byl písemný závazek či slib věrnosti podaný pod ztrátou hrdla; podávali ho princové a emírové při nastolení kaana a úředníci při převzetí úřadu.

Příběh o tom, jak princové po nastolení Kublaj-kaana vyslali vyslance k Arik-bökemu, jak se Arik-böke s kaanem dvakrát či třikrát utkal v bitvě a jak byl nakonec poražen

Potom určili sto vyslanců za prince a vypravili je k Arik-bökemu se vzkazem: „My princové a emírové jsme se po společné poradě shodli a posadili Kublaje za kaana.” Ten den se oddávali hostině. Když nastala noc, zjistili, že Dorči uprchl, a poslali za ním vyslance. U Muchtanu (?) ho zajali a přivedli zpět. Vyslýchali ho s pohrůžkami. Přiznal se a od začátku do konce vyličil celou vzpuru a všechny úmysly, které měli. Dali ho zavřít. Potom dosadili Abišgu, syna Būriho, syna Mö’etügena, syna Čagatajova, nad *ulus* jeho děda a vypravili ho tam; v jeho doprovodu poslali jeho mladšího bratra Narin Kadana.⁵⁶ V krajině Tangut je dostihli vyslanci Arik-bökeho s velkým zástupem, zajali je, odvedli k němu a drželi je ve vězení. Kublaj-kaanovy vyslance poslali zpět. Toho léta mezi sebou posílali mnoho vyslanců, k dohodě však nedošlo.

Potom rozhlásili, že Hülegü-chán, Berke a další princové dorazili a že Arik-böke se stal kaanem z jejich rady a jejich silou. Takové lživé pověsti šířili, dokud nenastal podzim. Arik-böke dal vojsko Džomkurovi, staršímu synu Hülegü-chána, a Karačarovi, synu Udurovu, spolu s několika dalšími princů a poslal je do boje proti Kublaj-kaanovi. Předvojem (*mangkalaj*) kaanova vojska byli Jisüŋke a Jeke Kadan. Když se střetli, svedli v zemi Basiki (?) bitvu. Arik-bökeho vojsko bylo poraženo a Džomkur s Karačarem unikli jen s hrstkou lidí. Arik-böke a jeho vojsko se ulekli, dali se na útěk a rozprchli se. Předtím ještě zabili oba prince, které drželi ve vězení, i sto vyslanců, a odešli do země Kyrgyzů.

Bylo zvykem dovážet potraviny a nápoje pro město Karakorum z Chitaje na vozech. Kublaj-kaan to zakázal a nastal tam převeliký hlad a drahota.⁵⁷ Arik-böke byl v úzkých a řekl: „Nejlépe bude, když Alghu, syn Bajdara, syna Čagatajova, který už delší dobu slouží u trůnu a zná

⁵⁶. Kublaj se tím pokusil obsadit Čagatajův *ulus* svým chráněncem. Narin („malý“) Kadan byl tedy Čagatajovec, Abišgův bratr; jeho jmenovec Jeke („velký“) Kadan byl syn Ögedejův.

⁵⁷. Karakorum ležel ve stepi, kde se nedalo pěstovat dost obilí, a byl zcela závislý na dovozu z Číny. Kublajova blokáda proto rozhodla válku o nástupnictví spíše než bitvy.

cesty a *josun* (zvyk a řád) každé věci, odejde, převezme stolec svého děda a jeho ulus, pošle nám na pomoc proviant a zbraně a bude střežit hranici na Džajchúnu (Amudarje), aby z té strany nemohla vojska Hülegüova a Berkeho vytáhnout Kublaj-kaanovi na pomoc.”S tímto úmyslem ho zahrnul přízní a vypravil. Alghu vylétl jako šíp z luku a šel si svou cestou. Když dorazil do krajiny Kašgaru, shromáždilo se k němu na sto padesát tisíc jezdců, samých zdatných mužů. Začal se bouřit a odporovat.

Kaan mezitím vytáhl s vojskem a spěšně postupoval. Když dorazil do místa Kiki-dabagan (?), uslyšel, že Arik-böke zabil Abišgu, dva další prince, kteří byli s ním, a sto vyslanců. Rozhněval se a dal zabít Dorčiho, kterého držel v zajetí. Ještě předtím, než vytáhli, poslal prince Jeke Kadana a Kabičüa, syna Džuči-Kasarova, s několika dalšími princí a z emírů Buriho (?) s velkým vojskem do země Tangut. Bylo mu totiž oznámeno, že Arik-böke dosadil Alamdara a Kundukaje⁵⁸ nad vojsko, které bylo s Möngke-kaanem na straně Nangijasů a které po něm držel Asutaj –ten k němu přijel nalehko –a že je poslal s hodností emíra a šahny; a ti se nyní nacházeli v krajině Tangut. Když je Jeke Kadan a Kabičü dostihli, svedli s nimi bitvu. Alamdar v tom boji padl. Z vojska byli jedni pobiti, jiní se rozprchli a ti, kdo zbyli, utekli do země Kyrgyzů k Arik-bökemu.

Když Kublaj-kaan dorazil do okolí Karakorumu, zastihl tam čtyři *ordy* Čingischánovy a *ordy* Kölgenovy a poslal je zpět.⁵⁹ Přezímoval na řece Öngkin-müren.⁶⁰ Arik-böke byl zmaten a bezradný. S vyhublým a hladovým vojskem stál na hranici Kem-Kemčiutu na řece Bars (?). Ze strachu, že kaan přijde, poslal vyslance, omlouval se a vzkázal: „My mladší bratři jsme se z nerozumu dopustili provinění a chybili jsme. Můj *aka*, ty rozhodni. Kamkoli poručíš, přijdu a rozkaz svého *aky*

⁵⁸. Kundukaj (správně Hundukaj, čín. Chun-tu-chaj) velel podle Jüan-š'silnému vojsku v pohoří Liou-pchan (jižní Ning-sia), které mu svěřil Möngke. Kabičü (čín. Cha-pi-čch') byl podle Blocheta syn Džuči-Kasara, Čingischánova bratra.

⁵⁹. Čingischán měl čtyři velké *ordy*, každou v čele s jednou hlavní chotí a s vlastním dvorem, služebnictvem a stády. Po jeho smrti byly pečlivě udržovány. Kölgen byl Čingischánův syn z chatun Kulan. Blochet opravuje rukopisné „ordy Arik-bökeho” na „ordy Čingischánovy”.

⁶⁰. Öngkin-müren je řeka Ongijn gol ve středním Mongolsku, jižně od Karakorumu (müren = mong. „řeka”). Šlo o zimu 1260/1261.

nepřestoupím.⁶¹ Až svá zvířata nasytím a vykrmím, obrátím se k tobě do služby. Také Berke, Hülegü a Alghu přicházejí; na jejich příchod čekám.” Tak zněl jeho vzkaz. Když vyslanci přišli ke kaanovi a vyřídili poselství, řekl: „Princové, kteří zbloudili, se nyní probudili, zmoudřeli, přišli k rozumu a uznali svou vinu.” A odpověděl: „Až Hülegü, Berke a Alghu dorazí, jistě pošlou vyslance. Jakmile jejich vyslanci přijedou, určíme, kde se máme shromáždit. Musíte dostát svému slovu dříve. Přijdete-li před jejich příchodem, bude to lepší.” Vyslance poslal zpět a sám se vrátil. Utábořil se se svými ordami v místě Karaun-Chidun a dal vojsku (*čerig*) svolení k rozchodu,⁶² takže se rozešli do svých *jurtů*. Ordy Čingischána a Kölgena ponechal v jejich jurtech a nařídil, aby tam zůstaly. Jisüngkeho, kaanova bratrance, nechal s deseti *tumeny* vojska na hranici ulusu a nařídil jim zůstat tam: až přijde Arik-böke, mají přijít s ním.

V té době Hülegü a Alghu stranili kaanovi a neustále si posílali vyslance. Hülegü vysílal vyslance, kvůli jednání Arik-bökeho mu domlouval a zrazoval ho od toho, a posílal vyslance také ke kaanovi. Alghu posílal vyslance rovněž. Když se dozvěděl, že Kaidu a Kutuku (?) stojí na Arik-bökeho straně, několikrát na ně vpadl a pronásledoval je. Tehdy kaan poslal Hülegü-chánovi a Alghuovi vzkaz: „Země jsou ve vzpouře. Země Tádžiků od břehu Džajchúnu až k egyptskému moři a mongolské vojsko, které se zasloužilo o dobré jméno našich předků (?),⁶³ ty, Hülegü, spravuj a dobře je chraň. Od Altaje na onu stranu až k Džajchúnu ať spravuje a střeží zemi a ulus Alghu. Na této straně, od Altaje až ke břehu Oceánu, je budu střežit já.”⁶⁴ Berke posílal vyslance k oběma stranám a

⁶¹. Aka (starší bratr) a ini (mladší bratr) nebyla jen příbuzenská označení: v mongolské politické řeči vyjadřovala seniorátní hierarchii. Tím, že Arik-böke oslovuje Kublaje jako aku, formálně uznává jeho přednost.

⁶². V textu targhamiši (od tur.-mong. tarqa-, „rozejít se”): formální propuštění vojska do jeho domovských pastvin po skončení tažení. Mongolské vojsko nebylo stálé: bojovníci s rodinami a stády se po tažení vraceli do svých *jurtů*.

⁶³. Rukopisy mají nesrozumitelné slovo (tamačamiši kardan). Blochet má větu v obou rukopisech za porušenou. „Egyptské moře” je podle něj Nil, který arabští zeměpisci nazývají „moře Nilu”.

⁶⁴. Tento návrh vymezuje hranice mezi částmi říše: Hülegüovi Írán a Blízký východ, Alghuovi Střední Asie mezi Altajem a Amudarjou, Kublajovi Mongolsko a Čína. Džučiovcům (Berkemu) se tu žádný díl neurčuje, což předznamenává pozdější rozpad říše na samostatné chanáty.

udržoval s nimi dobré vztahy.

Když Arik-böke přes léto a podzim vykrmil koně, svého slova nedodržel. Porušil slib a znovu vytáhl do boje proti kaanovi. Když se přiblížil k Jisüngkemu, který byl usazen na hranici země, poslal mu vyslance se vzkazem: „Přicházím s poddaností.“ Uspal jeho ostražitost, znenadání na něho udeřil, porazil ho i s jeho vojskem a rozprášil je. Ordý Čingischána a Kölgena i své vlastní ordy vzal všechny zpět, přešel poušť (čöl) a vydal se proti kaanovi. Kaanovi oznámili, že nepřítel (*jagi*) se blíží. Kaan poslal vyslance k Toghačarovi a sebral vojsko. On sám, Toghačar, Hulakur (?), syn Elčitajův, a Jeke Kadan byli se svými vojsky vpředu. Hulakur, Način-küregen a Darki-küregen z kmene Ikiresů, Urday a Kadan vyrazili každý se svým tumenem v předvoji vpřed a bojovali statečně. Jisüngke se té bitvy nezúčastnil, protože jeho vojsko bylo rozprášeno. Kaan při tom se zmíněnými vojsky dorazil na okraj pouště naproti Arik-bökemu. V místě, které nazývají Abdžija-Köndere (?), před pahorkem jménem Choča-Boldak a u jezera zvaného Simultaj svedli bitvu.⁶⁵ Arik-bökeho vojsko porazili a mnoho lidí z kmenů Ojratů pobili.

Když Arik-böke se svým vojskem utrpěl porážku a dal se na útěk, kaan rozkázal: „Nepronásledujte je, jsou to nerozumní chlapci. Musí to pochopit a litovat svých činů.“ Podobá té bitvy je taková, jak ji vyobrazili. Po deseti dnech k němu dorazil Asutaj, syn Möngke-kaana, který byl Arik-bökeho podněcovatelem (?). Uslyšel, že Toghačarovo vojsko a ostatní kaanova vojska se vrátila. Arik-böke a Asutaj se znovu poradili a obrátili se zpět. Na okraji písečné pouště zvané Elet, v místě Širgan-naghur u pahorku Silkelek (?), svedli odpoledne bitvu. Kaanovo vojsko porazilo pravé křídlo Arik-bökeho vojska, jeho střed a levé křídlo se však bránily až do setmění a v noci kaana zatlačily zpět. Obě strany se se svými vojsky obrátily zpět a odešly do svých ord. Většina vojska zahynula pro dálku cesty a proto, že muži šli pěšky. V zimě se oba utábořili ve svých domovech a strávili tam jaro a léto. Arik-böke několikrát požádal Alghua o pomoc zbraněmi a pící, a když mu nevyhověl, sestavil vojsko a vytáhl proti němu. Bůh ví nejlépe, co je správné.

⁶⁵ Choča-Boldak (mong.) znamená podle Blocheta „Beraní pahorek“, naghur (mong.) je „jezero“. Podle Jüan-š' se bitva u jezera Simultaj (Šimultaj) svedla v 11. měsíci roku 1261; jezero hledá Blochet v jihozápadní části dnešního Mongolska.

Příběh o nepřátelství Alghua vůči Arik-bökemmu a jeho příčině, o tom, jak svedl bitvu s Arik-bökeho vojskem a byl poražen, jak znovu nabyl síly a jak se postavení Arik-bökeho oslabilo

Alghu, syn Bajdara, syna Čagatajova: když ho Arik-böke určil za vládce Čagatajova ulusu a vypravil ho od sebe, shromáždilo se k němu, sotva dorazil do země Turkestánu, na sto padesát tisíc jezdců. Orghana-chatun, která spravovala Čagatajův ulus, se odebrala ke dvoru Arik-bökeho. Alghu poslal Beki-ogula (?) s pěti tisíci jezdci, spolu s ním jednoho ze svých emírů jménem Uča-čar (?), Sulajmána-bega, syna Habaše Amída, z řad *bitikců*,⁶⁶ a jistého Abišgu z řad *jargučí* (soudců) do Samarkandu, Buchary a zemí Zajordánska (Mávarannahru), aby tamní hranice střežili a prováděli Alghuovy rozkazy. Když dorazili do těch krajů, pobili všechny Berkeho lidi a nõkery, a to do té míry, že z téhož důvodu dali umučit i šejchzádu islámu Burhána ad-Dína, syna velkého šejcha Sajfa ad-Dína Bácharzího.⁶⁷ Všechn majetek těch lidí, mrtvý i živý, jim zabrali a část vzácností poslali Beki-ogulovi. Uča-čar odešel do Chórezmu.

Mezitím dorazili vyslanci Arik-bökeho, v jejich čele Buritaj (?) bitikči a Šádí, syn Jašmuta Abukaluna (?), a doručili rozkaz jarlyku: mají odvádět majetek, koně a zbraně. Během krátké doby vybrali mnoho majetku.⁶⁸ Alghu po tom majetku zatoužil. Hledal záminky a zdržoval je. Jednoho dne Alghuovi donesli, že prý řekli: „Ten majetek jsme vybrali z rozkazu jarlyku Arik-bökeho. Co je do toho Alghuovi?“ Rozhněval se a v hněvu je dal zatknout a ten majetek jim vzal. Jeho emírové řekli: „Když ses odvážil takového činu, je strana Arik-bökeho pro nás jistě ztracena, zvlášť když si šla Orghana-chatun stěžovat. Jeho výčitky a hněv bychom nesnesli. Nejlépe bude, když se s ním už znepřátelíme, dát sílu kaanovi.“ Na tom se

⁶⁶. Habaš Amíd byl muslimský ministr Čagatajův. Bitikči byli písaři a úředníci kanceláře, kteří vedli písemnou agendu, daňové soupisy a korespondenci; ve správě ulusu měli velký vliv.

⁶⁷. Sajf ad-Dín Bácharzí (zm. 1261) byl proslulý súfijský šejch řádu kubravíja v Buchaře. Berke přijal islám pod vlivem jeho žáků a šejcha velmi ctil. Zajordánsko, tj. oázy mezi Amudarjou a Syrdarjou, ovládali Čagatajovci, Džučiovci v nich však měli své lidi a důchody. Proto útok na Berkeho lidi znamenal otevřený rozchod se Zlatou hordou.

⁶⁸. Šlo o mimořádnou dávku na válku, uloženou jarlykem ústřední moci přímo poddaným ulusu. Takové vybírání prostřednictvím kaanových vyslanců obcházelo místního chána, a proto vedlo ke sporům o to, komu důchody ulusu náležejí.

shodli, ty vyslance zahubili a majetek rozdělili vojsku.

Když se o tom Arik-böke doslechl, velmi se rozlítil. Vytáhl proti Alghuovi a nařídil, aby se k němu obyvatelé Karakorumu přidali. Imámové, *bachšiové*⁶⁹ a křesťané namítli: „Když je *jasa* přísná, co máme dělat?“ Řekl: „Který z těchto tří druhů lidí prorazí střed nepřátelského šiku a k čemu jsou v boji? Ať zůstanou zde a pomáhají nám modlitbou. A kdyby přišel kaan, ať neprodleně vstoupí do jeho služby.“ A vytáhl do boje proti Alghuovi. Hned po jeho odchodu dorazil kaan s velkým vojskem do města Karakorumu a obklíčili město kruhem (*džerge*), tedy řetězem vojska. Ze všech tří obcí vyšli lidé ven a vylíčili mu, jak to je s Arik-bökem. Zahrnul je přízní a podle rozkazu Ögedej-kaana a Möngke-kaana je jako dříve učinil tarchany.⁷⁰ Chtěl pak táhnout za Arik-bökem, ale dorazili vyslanci a oznámili, že v zemi Chitaj nastal kvůli kaanově nepřítomnosti zmatek a nepořádek. Proto se vrátil do chitajského hlavního města. Kara-buka, který byl předvojem Arik-bökeho, svedl s Alghuem bitvu v okolí města Pulad, v místě, které nazývají Süt-köl, a Alghu zvítězil a Kara-buka padl.⁷¹

Protože Alghu porazil předvoj⁷² a zabil Kara-buku, zpychl a začal si příliš věřit. Bezstarostně se vrátil k řece Ili,⁷³ utábořil se u svých *ord* a vojsko rozpustil. Tu dorazil Asutaj, který stál s vojskem v zadním voji Arik-bökeho. Přešel průsmyky, kterým se v tom kraji říká Temür-kahalka,⁷⁴

⁶⁹. Bachši (z čín. po-š', „mistr“) byli u Mongolů buddhističtí mniši a učenci. Imámové zastupovali muslimy, „tarsá“ křesťany (nestoriány). Všechny tři obce měly v Karakorumu své chrámy.

⁷⁰. Náboženské obce (duchovní všech vyznání) byly od Čingischánových dob osvobozeny od daní, dávek a služeb výměnou za modlitby za panovníka. Kublaj tu jejich výsadu potvrzuje.

⁷¹. Pulad (Bolat) leželo podle Rubrucka měsíc cesty na východ od Talasu, patrně v údolí řeky Ili nebo u jezera Sajram. Süt-köl znamená turecky „Mléčné jezero“. Blochet čte jména podle arménských dějin Kirakose Gandzakec'iho.

⁷². Persky *mankkalaj* „() z mongolského *manglaj*, „čelo“: předvoj vojska. Kara-buka byl podle předchozího textu velitelem předvoje Arik-bökeho.

⁷³. Rašíd píše *Hile*, jinde *Hile-müren* (mongolsky *müren* = „řeka“). Jde o řeku Ili v dnešním pohraničí Kazachstánu a Sin-ťiang, kde ležela hlavní pastviska čagatajovského ulusu.

⁷⁴. Doslova „Železná brána“ (turkický *temür* = železo, *kahalka* = brána). Patrně průsmyk Talki mezi jezerem Sajram-nór a údolím Ili, jímž vedla hlavní cesta z Džungarska do Almalyku.

podnikl nájezd na Ili-müren a Almalyk, zmocnil se, co našel, a obsadil Alghuův ulus.

Alghuovo vojsko bylo rozptýlené, a tak vzal své choti a vojsko pravého křídla,⁷⁵ k němuž Asutaj ještě nedorazil, a uprchl ke Chotanu a Kašgaru. Arik-böke přitáhl za ním a tu zimu přezimoval na Ili-müren a v Almalyku.⁷⁶ Ustavičně hodoval a přitom pobíjel a plenil Alghuovo vojsko a lid. Po měsíci dorazili k Alghuovi uprchlíci z jeho vojska. Vydal se i s *agrukem*⁷⁷ na pochod a zamířil k Samarkandu.

Čümghur, syn Hülegü-chána,⁷⁸ se mezitím lehce roznemohl. Požádal Arik-bökeho o dovolení odejít s tím, že se pojede léčit do Samarkandu. V roce *kulkana jil*, tedy v roce myši, v měsíci rabí al-avval roku 662 (leden 1264), se od něho odloučil. Arik-böke bez rozmyslu a bezdůvodně pobíjel a trápil Alghuovo vojsko a lid. Proto se od něho *emírové* odvrátili a jeden po druhém od něho pod různými záminkami odpadli. Říkali: „Bezohledně vraždí mongolské vojsko, které shromáždil Čingischán. Jak bychom se nevzbouřili a neodvrátili se od něho?“ Té zimy dál netáhli.

Když přišlo jaro, nastal v Almalyku nedostatek a hlad. Vojáci krmili koně místo ječmenem pšenicí, a protože koně nedostávali zelenou píci, všichni pošli. Mnoho obyvatel Almalyku zemřelo hladu. Ti, kdo zůstali naživu, utíkali před útlakem a svévolí vojáků k Bohu a pozvedali ruce k pokorným modlitbám.

Jednoho dne, když se Arik-böke oddával hodování a veselí, strhla se náhle prudká vichřice. Roztrhla jeho audienční stan „o tisíce kolících“ a zlomila jeho sloup, takže mnoho lidí bylo raněno a zmrzačeno. Hodnostáři říše a emírové jeho dvora to vyložili jako znamení a předzvěst, že jeho štěstí se

⁷⁵. Mongolské vojsko se dělilo na levé (východní) křídlo, střed a pravé (západní) křídlo; každé mělo vlastní velitele a pastviny. K pravému křídlu Asutajův nájezd z východu ještě nedolehl.

⁷⁶. Rašíd zde a dále tvoří z turkických a mongolských sloves perská podstatná jména na *-miši*: *kyšlamiši* „přezimování“ (od *kyšlak*, zimoviště), *ilgamiši* „nájezd“, *targamiši* „rozpuštění vojska“, *jasamiši* „uspořádání správy“, *tegšimiši* „projev podrobení, pokloně“. Odrážejí kancelářskou mluvu mongolské správy.

⁷⁷. *Agruk* : () týl, tj. rodiny, stáda a zavazadla, které putovaly s vojskem nebo zůstávaly za ním.

⁷⁸. Čümghur byl jedním ze synů Hülegüových, kteří zůstali v Mongolsku a za občanské války stáli při Arik-bökem.

chýlí ke konci. Zcela od něho dali ruce pryč a všichni se od něho rozešli. Arik-böke a Asutaj tam zůstali jen s malým vojskem. Byli si jisti, že ta pohroma a zmatek přišly z kletby oněch ubožáků, kteří v době hladu a nouze zemřeli. Kdo by pochyboval, že ne jeden šťastný dům zničily vzdechy utlačených?

Verš:

Vzdech utlačeného za úsvitu je jistě horší než šíp, střela i oštěp.

V té době byl Ürüng-taš, syn Möngke-kaana, v Mongolsku, u Rik-Altaje (?), na řece zvané Čabkan-müren.⁷⁹ Když emírové tisícovek⁸⁰ přitáhli do těch končin, vzkázali mu: „Jdeme i s vojskem do služby ke kaanovi. Co nám k tomu radíš?“⁸¹ Ürüng-taš to schválil a přidal se k nim. Poslal k Arik-bökemu *elčiho* a požádal ho, aby mu vydal velkou jašmovou *tamgu* jeho otce, kterou měl Arik-böke u sebe.⁸² Arik-böke mu ji poslal a Ürüng-taš se spolu s emíry tisícovek a s vojskem odebral do služby ke kaanovi.

Když se Alghu dozvěděl, jak slabé je postavení Arik-bökeho, vytáhl proti němu. Arik-böke se o jeho záměru dozvěděl a zjistil, že se Alghu blíží. Poslal proto Orghinu-chatun v doprovodu Masúd-bega zpátky k Alghuovi a tak utišil jeho hněv. Alghu si ji vzal za ženu. Z ohledu na ni zahrnul Masúd-bega přízní a učinil ho správcem *dívánu* svých zemí. Poslal ho do Samarkandu a Buchary, aby tam uspořádal správu.⁸³ Masúd-

⁷⁹ Ürüng-taš byl syn Möngke-kaana. Místní jméno je psáno , , čtení je nejisté; Blochet uvažuje o pláni severně od Altaje. Čabkan-müren je dnešní řeka Dzavchan (Zavchan) v západním Mongolsku, stékající z Changaje.

⁸⁰ *Hazáre* „tisícovka“: základní jednotka mongolského desítkového vojenského a správního systému (desítky, stovky, tisícovky, *tumeny*). Tisícovka byla zároveň vojenským útvarem i skupinou rodin s vlastními pastvinami, kterou vedl dědičný velitel.

⁸¹ Persky *kengāč* / *kinkāč*, z mongolského *keŋgeš*: porada, rada. Rašid tak nazývá jak poradu knížat a emírů, tak panovníkovu radu.

⁸² Patrně velká státní pečeť Möngke-kaana z nefritu (jašmy). Kdo držel pečeť zesnulého kaana, mohl jí stvrzovat výnosy jeho jménem, proto měla velký politický význam.

⁸³ Orghina-chatun byla vdovou po čagatajovském chánovi Kara-Hülegüovi a řadu let vládla ulusu jako regentka. Masúd-beg, syn Mahmúda Jalavače, spravoval za Mongolů ušedlé oblasti Turkestánu a Zámorí (Transoxanie). *Sáhib-díván* stál v čele finanční správy, tj. odpovídal za výběr daní a pokladnu.

beg tam odešel, vybíral od poddaných jednu dávku za druhou a posílal je Alghuovi. Díky tomu se Alghuovy záležitosti znovu urovnaly. Opět shromáždil rozprchlé vojsko, svedl bitvu s vojskem Berkeho, porazil je a vyplenil Otrár.⁸⁴ Po roce zemřel. Orghina-chatun pak se souhlasem emírů a vezírů dosadila na Alghuovo místo svého syna Mubárak-šáha, jak bylo vyloženo v dějinách Čagataje. Pane, pomoz a dej dobrý konec!

Příběh o tom, jak se Arik-böke z bezmoci a v tísní obrátil ke dvoru kaana, jak doznal svou vinu a jak skončil

Vojsko i emírové se od Arik-bökeho odvrátili a princové šli každý svou cestou. Arik-böke se ocitl v úzkých, a z bezmoci a v tísní se proto vydal ke kaanovi, aby se mu podrobil. Bylo to v roce *kulkana jil*, tedy v roce myši, který odpovídá roku 662 (1264). Když dorazil ke kaanovu dvoru, bylo nařízeno, aby nasedla čttná vojska, a kaan přikázal, aby vykonal obřad podrobení. Při takových příležitostech je zvykem, že se v okamžiku podrobení provinilci přehodí přes ramena dveřní závěs stanu. Arik-böke byl takto zahalen a vykonal pokloně.⁸⁵ Po chvíli mu dali svolení. Vešel a postavil se na místo, kde stávají *bitikčiové*.⁸⁶ Kaan na něho chvíli hleděl a pohnula se v něm bratrská náklonnost a soucit. Arik-böke se rozplakal. I kaanovi vstoupily slzy do očí, otřel je a zeptal se: „Milý bratře, kdo měl v našem sporu a boji pravdu, my, nebo vy?“ Odpověděl: „Tehdy jsme ji měli my a dnes vy.“

V té době byl přítomen *elči* jménem Čingkun (?), který přišel od Hülegü-chána.⁸⁷ Když se vrátil, vyličil Hülegüovi, jak se věc udála. Hülegü-chán vzkázal kaanovi: „Jak se to srovnává s *jasou*, že člen našeho rodu musí

⁸⁴. Otrár na středním toku Syrdarji. Boj o Otrár a okolní oblasti souvisel se spory mezi Čagatajovci a Zlatou hordou (ulusem Džöčiho), kterému tehdy vládl Berke, o příjmy z ušedlých oblastí Střední Asie.

⁸⁵. Obřad podrobení, *tegšimiši*: provinilec se s dveřním závěsem jurty (*chargáh*) přes ramena klaně před vchodem a teprve na svolení směl vstoupit. Podle čínských pramenů se Arik-böke podrobil v Šang-tu v sedmém měsíci roku 1264.

⁸⁶. *Bitikči*: písař, sekretář panovnické kanceláře. Místo písařů bylo ve stanu vyzadu, daleko od panovníka, takže tím byl Arik-böke zařazen mezi služebnictvo, a ne mezi prince.

⁸⁷. Blochet se domnívá, že jméno *čcheng-kuan*, „nižší úředník“. Čtení je nejisté. může být čínským úředním titulem

vykonat pokloně tímto způsobem a že tím zahanbili nás, starší i mladší bratry?“⁸⁸ Kaan ta slova vyslechl, dal Hülegüovi za pravdu a odpověděl: „Hülegü má pravdu, jednal jsem z nevědomosti.“ Potom Arik-bökeho celý rok nepouštěl před sebe.

Zkrátka, v té chvíli řekl Ačiki, bratr Abišky, kterého dal zabít Asutaj,⁸⁹ Asutajovi: „Tys zabil mého bratra!“ Asutaj odpověděl: „Zabil jsem ho na rozkaz tehdejšího panovníka Arik-bökeho. Nechtěl jsem také, aby člen našeho rodu zahynul rukou *karaču*. Dnes je vládcem světa Kublaj-kaan. Poručí-li, zabiju i tebe.“ Kaan Ačikimu řekl: „Teď není čas na takové řeči. “Oba byli rozhněvaní. Uprostřed té hádky povstal Toghačar-noján a řekl: „Kaan rozkazuje, abychom se dnes na minulé věci nevyptávali a věnovali se hostině a veselí.“ Kaan to schválil a ten den pili. Toghačar řekl: „Arik-böke stojí. Necht’ panovník určí, kde má sedět.“ Kaan pokynul, aby se posadil mezi syny. Den pak dovršili hostinou a veselím.

Druhý den za úsvitu se u dvora shromáždili princové a velcí emírové: Toghačar, syn Otčigin-nojana,⁹⁰ Jesüngge, syn Džöči-Kasara, Hulakur (?), Jeke-Kadan, Čing-Temür, syn Ačikiho, Čautu, syn Širamuna, syna Šingkura (?), a Ačiki, syn Būriho, vnuk Čagatajův. Kaan dal emíry Arik-bökeho zatknout a spoutat. Ze zdejších princů určil Širegiho, Takaje (?), Čarakua (?) a Baj-Temūra, z emírů Hantun-nojana, Dörbeteje (?) a Bolad-čingsanga.⁹¹ Měli zasednout k soudu, vyslechnout výpovědi Arik-bökeho a jeho emírů a podat o nich kaanovi zprávu. Arik-böke řekl:

⁸⁸. Persky *uruk* ,() z mongolského *urug* „rod, pokolení“: pokrevní příslušník Čingischánova rodu, na rozdíl od *karaču*, prostého poddaného (viz dále). *Aka* a *ini* („starší a mladší bratři“) je ustálené označení celého princovského rodu. Hülegü namítá, že ponižující obřad urazil celý rod.

⁸⁹. Abiška, vnuk Čagatajův, byl roku 1260 vyslán Kublajem, aby převzal vládu nad čagatajovským ulusem. Arik-bökeho lidé ho však zajali a Asutaj ho z Arik-bökeho rozkazu dal popravit. Ačiki a Abiška byli synové Būriho, vnuka Čagatajova.

⁹⁰. Toghačar byl patrně vnukem, ne synem Temüge-otčigina, nejmladšího Čingischánova bratra. Byl nejvýznamnějším z princů „levého křídla“, tj. z východních úředníků Čingischánových bratrů, a stál od počátku na Kublajově straně.

⁹¹. Hantun-noján (čínsky An-tchung) z kmene Džalajirů, potomek Mukaliho, byl později Kublajovým prvním ministrem. Bolad-čingsang (čínsky *čcheng-siang*, „ministr“) odešel roku 1285 jako vyslanec do Íránu, zůstal u tamních ilchánů a byl jedním z hlavních Rašidových informátorů o Mongolsku a Číně. Jméno Dörbetej znamená podle Blocheta „z kmene Dörbenů“.

„Za všechnu tu zpupnost, k níž došlo, jsem vinen já. Oni nemají žádnou vinu.“ Jeho slova však nebyla vyslyšena.

Kaan rozkázal: „Řekněte provinilým emírům: Za časů Möngke-kaana tehdejší emírové proti němu jen napjali luk a k větší roztržce nedošlo. Celý svět ví, jak potupně byli potrestáni jen za nepatrný odpor, který chovali v srdci.⁹² Vy jste rozpoutali všechny ty nepokoje, uvrhli jste všechny do zmatku a vřavy a zahubili jste tolik princů, emírů a vojáků. Jak asi dopadnete vy?“ Všichni zmlkli. Promluvil Tumen-noján, jenž byl mezi nimi nejřednější a pocházel z urozeného rodu (doslova „z velké kosti“): „Emírové, proč neodpovídáte? Oněměl vám snad výmluvný jazyk? Toho dne, kdy jsme Arik-bökeho posazovali na trůn, jsme si navzájem přísahali, že před jeho trůnem zemřeme. Dnes je ten den, kdy máme zemřít. Dostojme svému slovu.“ Kaan řekl: „Chvála tvé přísaze a slibu, dostál jsi svému slovu.“

Potom se zeptal Arik-bökeho: „Kdo tě navedl ke vzpouře a rozbrojům?“ Arik-böke odpověděl: „Bolka a Alamdar⁹³ mi řekli: ‚Kublaj-kaan i Hülegü už oba nasedli s vojskem. Kaan svěřil velký ulus tobě. Co zamýšlíš? Necháš je, aby nám podřezali hrdla jako ovčím?‘ Zeptal jsem se: ‚Radili jste se s Dorčim?‘ Odpověděli: ‚Ještě ne.‘ Řekl jsem: ‚Poradte se s Tumenem, Tokuzem, Alčarem a Kočou.‘“

Všichni se na poradě shodli.⁹⁴ Protože Dorči kvůli nemoci nebyl přítomen, řekl jsem: „Pošlete pro něj, ať věc dojednáme.“ Přišel tedy i on a na poradě s námi souhlasil. Tuto věc ona skupina osnovala a provedla ve shodě. Tümen se od mého slova neodchýlil a vykonal, co jsem mu přikázal. Škodu napáchal Čingtemür, totiž tím, že o Kaanovi pronesl slova, jaká člověku jeho postavení nepřísluší. „Všichni ti *emírové* shodně

⁹². Narážka na spiknutí části Ögedejovců a Čagatajovců proti Möngkemmu při jeho nastolení roku 1251. Po jeho odhalení bylo mnoho emírů popraveno a úřední knížata byla potrestána nebo vypovězena.

⁹³. Bolka (Bulgaj) byl vrchním sekretářem Möngke-kaana a Alamdar vojevůdcem. Oba po Möngkeho smrti podpořili nárok Arik-bökeho. Dorči, Tumen, Tokuz, Alčar a Koča byli dalšími emíry jeho strany. Alčara a Koču uvádějí i čínské prameny mezi emíry, kteří se s Arik-bökem roku 1264 vzdali.

⁹⁴. Perské *kangāč* (mong. *keŋgeš*) znamená poradu či radu. Důležitá rozhodnutí se v mongolské říši přijímala na takové společné poradě knížat a emírů, nikoli jednostranným rozkazem.

prohlásili: „Věc se má tak, jak Arik-böke praví, a každé jeho slovo je pravdivé.“ Čingtemür však řekl: „Arik-böke mě tomu sám naučil, jak to, že to nyní svaluje na mne? Bulgha-aka je toho svědkem a ví to.“

Kaan přikázal, aby se Čingtemür s Arik-bökem postavil tváří v tvář.⁹⁵ Čingtemür zopakoval tatáž slova Arik-bökemu do očí. Tomu to bylo těžké a řekl: „Když je tomu tak, ty zůstaň naživu, ať zemřu já.“ Tato slova předložili Kaanovi a Kaan pochopil, že Čingtemür mluví pravdu. Propustil ho. Poté se poradil se všemi knížaty, staršími i mladšími, a nařídil: „*Bitikči* Bulgha slýchal slova Ögedeje-kaana i Möngkeho-kaana;⁹⁶ propusťme ho živého, ať je také v této při svědkem toho, jak se s nimi věc měla, před Hülegüem a ostatními knížaty.“ Na radu všech knížat ho tedy propustil.

Když se Asutaj dozvěděl o jeho propuštění, řekl: „Jak může Bulgha zůstat naživu? Postavím se s ním tváří v tvář a jeho velké viny sám vynesu na světlo.“ A řekl mu: „Ty jsi pronesl mongolské přísloví, jehož smysl je tento: „Pustili jsme se do věci, nesluší se od ní ustoupit a nesluší se v ní polevit.“ To je tvá velká vina, pro kterou musíš zemřít.“ Bulgha-noján to nepopřel a přisvědčil mu. Když ta slova předložili Kaanovi, rozhodl: „Je-li tomu tak, ať je popraven podle *jasy*.“

Ilčitaj měl větší vinu než ostatní, neboť udal Kurumšiho, syna Kadanova, a přičinil se o to, aby byl zabit. Proto ho vydali Kadanovi, aby ho dal popravít podle *jasy*.⁹⁷ Také Dokuz měl velkou vinu, protože se přičinil o to, aby bylo zabito mnoho lidí z Kaanova ulusu. Všechny jmenované emíry popravili podle *jasy*. Huku, syna Gүjүk-chána, Čabata, syna Nakuova, a Tutuka, syna Karačarova, poslal Kaan s několika dalšími knížaty do země Turkestánu.

Potom chtěl Arik-bökeho vyslechnout a čekal na příchod Hülegü-chána, Berkeho a Alghua. Protože však byli velmi daleko a trvalo to dlouho, sešla

⁹⁵. Pers. *tājišmīš*: podle Blocheta od turkického slovesa s významem „přít se s někým mezi čtyřma očima, být s někým konfrontován“. Šlo o konfrontaci obviněných v soudním vyšetřování.

⁹⁶. Bulgha (v jiných pramenech Bolgaj) byl za Möngkeho vrchním písařem (*bitikči*) říšské kanceláře. Proto mohl dosvědčit, co Ögedej a Möngke říkali a nařizovali.

⁹⁷. Obrat „přivést k jase“ (*be-jāsā rasānīdan*) je Rašídovým ustáleným výrazem pro popravu podle mongolského práva.

se knížata z oněch končin, Toghačar,⁹⁸ Jesünger, Jeke-Kadan, Hulakur, Čingtemür a Čautu, spolu s ostatními knížaty a emíry Mongolů a Chitaje, a vyslechli Arik-bökeho a Asutaje. Tolik o tom.

Jargu –výslech, který knížata a emírové Mongolů a Chitaje vedli s Arik-bökem

Když zabili deset emírů z Arikbökeho emírů a vyslechli jeho výpověď,⁹⁹ rozeslali královské *jarlyky* do všech končin říše. Všichni emírové se radili: „Jak naložíme s vinou Arik-bökeho a Asutaje? Darujme jim život jako almužnu za Kaanovu hlavu.“ Vyslali *elčie* k Hülegüovi, Berkemu a Alghuovi se vzkazem: „Protože vaše přítomnost pro dálku cesty, množství zaměstnání a nastalé události nebyla možná a protože bylo pravděpodobné, že by se delším čekáním do záležitostí vzdálených končin říše vloudila slabost a zmatek, které by už nešlo napravit, dali jsme jejich emíry popravit podle jasy. Oba samotné jsme vyslechli a radíme se s vámi. My všichni, starší i mladší, jsme toho mínění, že Arik-bökemu darujeme krev a Asutaje propustíme. Co vy na to říkáte?“

Když elčiové nejprve dorazili k Alghuovi a vyřídili vzkaz, odpověděl: „I já jsem usedl na Čagatajovo místo bez porady s Kaanem a s Hülegüem-akou.¹⁰⁰ Až se sejdou všichni, starší i mladší, a vyšetří a posoudí, co jsem udělal křivě a co správně, a budou-li mě mít za hodna, teprve tehdy řeknu, dostane-li se na mě řada, své slovo, dobré či zlé.“

Poté dorazili elčiové ke dvoru Hülegü-chána a předložili mu věc. Ten řekl: „Jak se na tom všichni starší i mladší na poradě dohodli a jak věc uzavřeli, tak ať se stane. I my, jakmile se Berke vydá na *kurultaj*, rychle vyrazíme. “A své vlastní elčie poslal spolu s nimi k Berkemu, aby se smluvili na

⁹⁸. Tištěno *Ṭoghān Čār*; jde patrně o Tagačara, vnuka Čingischánova bratra Temüge-otčigina, jednoho z hlavních Kublajových spojenců. Obdobně „Jesünger“ je patrně syn Čingischánova bratra Džoči-Kasara.

⁹⁹. *Jargu* je mongolský soudní výslech či řízení. Soudce se nazýval *jargučí*. Vyšetřování spojené s konfrontací obviněných a výsledkem svědků bylo v říši pravidelnou součástí politických procesů.

¹⁰⁰. Alghu, Čagatajův vnuk, získal vládu nad Čagatajovým ulusem roku 1260 z pověření Arik-bökeho a bez souhlasu celé rodiny. Podle Blocheta tím přiznává, že svou moc nevykonává řádně, a proto nechce soudit druhé.

určené lhůtě a společně se vydali na kurultaj ke Kaanovi. Když přišli k Berkemu a vyložili mu věc, řekl: „Cokoli Kaan, Hülegü-chán a všichni starší i mladší na poradě ujednali, to platí. I my se v roce buvola (1265) pevně rozhodneme, v roce tygra (1266) urazíme cestu a v roce zajíce (1267) dorazíme na kurultaj spolu s Hülegü-chánem.“¹⁰¹

Když elčiové dorazili ke Kaanovi a podali zprávu, dovolili Arik-bökemu a Asutajovi vykonat poklonu¹⁰² a uvedli je do *ordy*. Na podzim onoho roku, jímž byl rok levharta, odpovídajícího roku šestistého šedesátého čtvrtého (1266), Arik-böke onemocněl a zemřel. Mezi Hülegü-chánem a Berkem pak vypukly rozpory a válka, jak je vylíčeno v jejich dějinách, a oba zakrátko zemřeli. Kéž pádišáh islámu Gázán-chán, jehož vládu Bůh učiní věčnou, je po mnohá léta a nesčetná pokolení dědicem jejich let a těší se dlouhému životu a štěstí!

Když zpráva o jejich smrti dorazila ke Kaanovi, ustanovil Abaku, nejstaršího syna Hülegü-chána, na místo jeho otce nad Mongoly a Tádžiky íránské země. Ulus Džochiho svěřil Möngke-Temürovi. I Alghua v té době postihla dlouhá nemoc, nemohl se vydat na kurultaj a také zemřel. Orghina-*chatun* dosadila na Alghuovo místo po poradě se svými emíry svého syna Mubárakšáha.¹⁰³ Barak, syn Jesün-toy, syna Mö'etükenova, syna Čagatajova, předložil Kaanovi: „Proč by měl na místě mého strýce Alghua sedět Mubárakšáh? Bude-li rozkaz, abych převzal místo svého strýce, mám opasek služby a poslušnosti připjatý.“ Kaan mu vydal jarlyk, aby spravoval ulus, dokud Mubárakšáh nedospěje. Barak přišel a zmocnil se jeho místa. Alghuovi synové Čubej a Kaban se svými příbuznými, staršími i mladšími, se od Baraka odtrhli a odešli se svými vojsky do služby ke Kaanovi. Tolik o tom.

¹⁰¹. Rašíd datuje podle mongolského dvanáctiletého zvířecího cyklu: *hükär jil* „rok buvola“, *pārs jil* „rok tygra (pardála)“, *taulaj jil* „rok zajíce“. Níže uvedený „rok levharta“ (*jüz*) je perský ekvivalent téhož roku tygra. Rok 664 hidžry trval od října 1265 do září 1266, jeho podzim tedy připadá na rok 1266.

¹⁰². Pers. *hūčāmišī* (varianta *ūlčāmišī*). Podle Blocheta jde o obřadný hold panovníkovi: poklek, při němž se jedno koleno klade na zem a druhé zvedá, spojený s odevzdáním darů.

¹⁰³. Orghina-*chatun*, vdova po Kara-Hülegüovi a poté manželka Alghuova, spravovala Čagatajův ulus jako regentka. Její syn z prvního manželství Mubárakšáh byl dosazen roku 1266, ještě téhož roku jej však odstavil Barak.

Příběh o tom, jak Kaan poslal své syny Nomugana a Kōkečüa s dalšími knížaty do války proti Kaiduovi a jak knížata proti oběma zosnovala zradu

Když Kaan uklidnil svou mysl ohledně vzpoury a nepokojů Arik-bökeho, všichni princové si připjali opasek poslušnosti vůči němu, kromě Kaidua, syna Kašina, syna Ögedeje-kaana, a některých Čagatajových potomků. Kublaj-kaan k nim poslal elčie, snažil se je získat po dobrém a vzkázal: „Ostatní princové se sem všichni dostavili, jen vy jste bez důvodu nepřišli. Naším přáním je, abychom potěšili oči vzájemným shledáním, o všech věcech se poradili a vy se vrátili zahrnuti rozmanitými přízněmi.“¹⁰⁴ Kaidu neměl chuť se podrobit. Vymlouval se: „Naše stáda jsou hubená. Až ztloustnou, uposlechneme rozkazu.“ Takovými výmluvami otálel tři roky. Poté ve shodě [s ostatními] přepadli Koniči-nojána Narina, který patřil k Ürüngtašovi, synu Möngkeho-kaana, a byl jim nablízku,¹⁰⁵ zabíjeli a plenili a rozpoutali vzpouru a nepokoje.

Z toho důvodu Kaan vyslal svého syna Nomugana s princem pravého a levého křídla: z potomků Möngkeho-kaana Širegiho, z potomků Arik-bökeho Jobukura a Melik-Temüra, z Kaanových synovců Toktemüra, syna Sögeteje,¹⁰⁶ a Uruktaje, z Kaanových bratranců Čaraku z rodu Otčigina, s emíry a neschílným vojskem. V čele emírů stál Hantum-noján.¹⁰⁷ Vyslali je, aby zažehnali Kaiduovu vzpouru.¹⁰⁸

¹⁰⁴. Pers. *sūjürghāmiši* z mong. *soyurqa-* „udělit milost, obdarovat“. Označuje panovnickou přízeň, zejména udělení darů, úřadů, území či lidí.

¹⁰⁵. Místo je ve všech rukopisech porušeno. Blochet navrhuje číst „Koniči-noján Narin“, tj. „Koniči Mladší“, na rozdíl od staršího emíra Jeke-Koničiho, a rozumět větě tak, že Kaidu a Barak společně napadli tohoto emíra, jehož Kublaj poslal do Maveránnahru (Zaoxánie) obnovit svou svrchovanost.

¹⁰⁶. Blochet upozorňuje, že příbuzenské údaje jsou tu nepřesné: Toktemür, syn Sögeteje, syna Toluje, byl Kublajovým synovcem, kdežto Čaraku, pravnuke Temüge-otčigina, byl vzdálenějším příbuzným, nikoli „bratrancem“. Podle Blocheta je tento oddíl téměř doslovným překladem mongolské předlohy, v níž se příbuzenské termíny užívaly volně.

¹⁰⁷. Hantum-noján (čínsky An Tchung, v pinyinu An Tong), vnuk Mukaliho, byl „pravým kancléřem“ (*jou čcheng-siang*), tj. jedním ze dvou nejvyšších představitelů Ústředního sekretariátu (*Čung-šu šeng*), hlavního správního úřadu říše Jüan.

¹⁰⁸. Podle čínských pramenů citovaných Blochetem byl Nomugan jmenován místodržitelem země Almalyku a pověřen vyhnáním Kaidua (1271). K vzpouře princů došlo podle *Jüan-š'* v sedmém měsíci čtrnáctého roku éry Č'-jüan, tj. roku 1277. Obvykle se klade do roku 1276.

Strávili léto na břehu řeky a několik dní vyjížděli na lov. Toktemür a Širegi se oddělili od ostatních, na honu se sešli a smluvili se: „Zajmeme ve shodě Nomugana i Hantum-nojána a vydejme je nepříteli.“ Toktemür Širegiho oklamal slovy: „Vláda připadne tobě. Kaan nám i našim bratrům způsobil mnoho křivd.“ V noci oba zajali. Nomugana a jeho bratra Kökečüa poslali k Möngke-Temürovi a Hantum-nojána ke Kaiduovi se vzkazem: „Máte na nás mnohá práva a nezapomněli jsme na ně. Kublaj-kaanovy syny a jeho emíry, kteří proti vám mířili, jsme vám poslali. Nemáme proti sobě zamýšlet nic zlého a máme ve shodě odrazit nepřitele.“ Elčiové se vrátili s odpovědí: „Jsme vám zavázáni a očekáváme totéž. Protože je v onech končinách dobrá voda i píce, zůstaňte tam.“

Toktemür vyrazil a přitáhl k ordám Ögedejovým a Čagatajovým. Zajal knížata, která stála v čele těch ord, Sarbana a bratra Minka-Temürova (?),¹⁰⁹ a rozhlásil: „Batuovi synové a Kaidu se spojili s princem a táhnou za námi.“ Všichni se dali na pochod a vyrazili v Toktemürově a Sarbanově společnosti. Tu náhle dorazilo Kaanovo vojsko, jemuž velel Beklemiš. Ordý tak poznaly, že příchod Batuových synů a Kaidua je lež a že Toktemür a Sarban se spojili se Širegim. Společně s Kaanovými vojáky se s nimi utkali. Toktemür, Širegi a Sarban uprchli a rozhodli se táhnout k Il-Barinu (?) na břehu řeky Irtyše.¹¹⁰ Každý z nich se zabýval přípravami. Toktemür odtud vyrazil, aby vpadl do země Kirgizů. Kaanova vojska dorazila a vyplnila jeho *a'urug*.¹¹¹

Toktemür se vrátil hledat svůj *a'urug* a požádal Širegiho o pomoc. Ten mu nevyhověl a Toktemür se na něj rozhněval. Když se vracel, narazil cestou nečekaně na Sarbana a Širegimu navzdory oklamal i jeho slibem vlády. V té době je od Širegiho dělila velká vzdálenost. Byl tam přítomen Et-buka z kmene [jméno v rukopisech chybí], který patřil k Širegimu. Rychle odjel a zpravil o té věci Širegiho, Melik-Temüra a ostatní knížata. Širegi a Melik-Temür shromáždili svá vojska, utábořili se ve stepi Čürkel (?) a poslali k Toktemürovi elčie: „Proč působíš v ulusu vzpouru a rozvrat?“ Odpověděl:

¹⁰⁹. Čtení je nejisté. Podle Blocheta neměl bratra jménem Minka-Temür ani Sarban z Čagatajova ulusu, ani Sarban z Ögedejova rodu. *Minqa* odpovídá mong. *mingyan* „tisíc“.

¹¹⁰. Čtení *il bārīn* je nejisté (varianty *il nārīn*, *ik nārīn*). Snad jde o místo nebo kmen Ba'arin, snad o vyjádření úmyslu „podrobit se“ (turk. *il* „mírový, poddaný“).

¹¹¹. Mong. *a'urug* (pers. *aghrūq*) je týl vojska: rodiny, stáda a zavazadla, které se při tažení nechávaly za bojovou linií. Jeho ztráta byla pro nomádké vojsko těžkou ranou.

„Širegi nemá odvahu ani rozhodnost. Chci, aby vládcem byl Sarban, který je k tomu schopný.“

Když Širegi neviděl jiné východisko, poslal k Sarbanovi vzkaz: „Chceš-li vládu, žádej ji ode mne. Proč ji žádáš od Toktemūra?“ Toktemür na tu řeč odpověděl: „Proč bychom měli vládu žádat od tebe a chodit k tobě? Přijď ty k nám.“ Širegi pochopil, že nemůže klást odpor a že by v boji bezúčelně zahynulo mnoho vojska, a proto k nim přišel. Toktemür si mezitím vyžádal Et-buku. Ten uprchl, pustili se za ním, a když ho dostihli, vrazil si nůž do těla a zemřel.

Nato se mezi sebou usnesli, že na nejvyšší místo usedne Sarban, a Širegimu uložili: „Přišel-li jsi upřímně, pošli hned teď elčie k Batuovým synům a ke Kaiduovi se zprávou, že jsme Sarbana ze své vlastní vůle učinili svým předákem a pánem.“ Ihned je poslal. Potom mu řekli: „Vrať se do své ordy. Melik-Temür ať zůstane zde, dokud nepřijde Jobukur.“ Širegi zpravil Jobukura. Ten to odmítl a k Sarbanovi nešel. Toktemür proti němu vytáhl s vojskem. Když se přiblížil, poslal mu elčiho: „Takto jsme se usnesli. Souhlasíš-li, dobře. Jinak se připrav k boji.“ Jobukur odpověděl: „Bojovat nebudu. Žádám o pět dní lhůty, abych se připravil k setkání.“

Jobukur se pak zabýval šikováním vojska. Pátého dne vytáhl, sešikoval se a chystal se k boji. Toktemür zaútočil, ale v tu chvíli jeho vojsko najednou přeběhlo a přešlo k Jobukurovi. Toktemür uprchl s dvanácti *nökery*. Po třech dnech dorazil k mongolským stanům. Byl oděn v černé plsti a požádal o vodu. Nepoznali ho a přinesli mu kyselé mléko. Vzápětí dorazila skupina [pronásledovatelů], našli jeho stopu a jeli za ním. Náhle dojeli k potoku plnému vody a bláta. Toktemür řekl svým *nökerům*: „Nejlepší bude bojovat a zemřít se ctí.“ Odpověděli: „Tobě tvůj rod neublíží, ale nám by se vedlo zle.“¹¹² Když ztratil naději ve své *nökery*, odhodil zbraně a padl do rukou nepřítele. Přivedli ho k Jobukurovi. Širegi si Toktemūra od Jobukura vyžádal, ale Jobukur řekl: „Budeš-li ho chránit, staneš se mým úhlavním nepřítelem.“ Širegi odpověděl: „I když se od něho dopustil jednoho zlého skutku, vykonal deset dobrých.“ Nebylo to

¹¹². Pers. *ūrūq*, mong. *uruq* „rod, pokrevní příbuzenstvo“. Družiníci naznačují, že princ Čingischánovy krve může doufat v milost, kdežto oni jako prostí *nökeři* zaplatí životem.

nic platné a Jobukur dal Toktemūra zabít.

Sarban přišel k Širegimu a řekl: „To Toktemür mě k tomu přiměl.“ Širegi mu odebral vojsko, takže mu zůstali jen dva tři nökeři. Po nějaké době od Širegiho houfně utíkali lidé a odcházeli do služby ke Kaanovi. Širegi se chtěl vydat za uprchlíky a přivést je zpět, bál se však, že Sarban vyvolá vzpouru. Poslal ho proto s padesáti nökery ke Koničimu, Džočiho potomkovi.¹¹³ Jejich cesta náhodou vedla v okolí Džendu a Özkendu¹¹⁴ přes vlastní tábor Sarbanova domu. Jeho lidé se shromáždili, zajali oněch padesát nökerů a Sarbana osvobodili. Sarban znovu vyrazil s vojskem, zmocnil se Širegiho a'urugu a nařídil táhnout směrem ke Kaanovi. Napřed vyslal posla, aby oznámil, jak se věci mají.

Širegi se o tom dozvěděl a přitáhl, aby se se Sarbanem utkal. Jeho vojsko však najednou přešlo k Sarbanovi a on zůstal sám. Sarban nařídil, aby ho hlídalo pět set jezdců. Když to uslyšel Jobukur, vytáhl s vojskem, aby se se Sarbanem utkal. I jeho vojska přešla k Sarbanovi. Zajali i jeho, svěřili ho oněm pěti stům jezdcům a vydali se směrem ke Kaanovi. Jobukur předstíral nemoc a vyžádal si dva tři dny odkladu. Mezitím tajně poslal mnoho peněz a drahokamů Otčiginovi, synovci Čingischánovu, jehož *jurt* ležel v oněch končinách, a žádal ho, aby ho z té strašlivé pasti vysvobodil. Princ Otčigin shromáždil vojsko, nečekaně odehnal jejich koně a přepadl vojáky. Sarban uprchl sám na koni se svou *chatun*. Jeden z Otčiginových bahadurů uviděl, že Sarbanova chatun prchá, a chtěl ji zajmout. Chatun vykřikla, Sarban se obrátil a jediným šípem ho srazil. Pak se s chatun vydal ke dvoru Kaanovu.

Širegi tam dorazil ještě před Sarbanovým příchodem. Kaan ho však nepřipustil a vydal rozkaz, aby byl usazen na ostrově, jehož vzduch je velmi nezdravý, a tam dožil zbytek života. Nakonec tam zemřel. Sarbana Kaan zahrnul svou přízní a dal mu území a vojsko. I on po nějaké době zemřel. Jobukur se zmocnil ord Širegiho a Sarbana a uchýlil se pod ochranu Koničiho. Melik-Temür a Kurbaka (?) přišli společně ke Kaiduovi. Širegiho syn Ulus-buka se uchýlil ke Koničimu a nějakou

¹¹³. Koniči, vnuk Ordý, nejstaršího syna Džočiho, stál v čele východní části Džočiho ulusu (tzv. Bílé hordy) v povodí Syrdarji.

¹¹⁴. Džend ležel na dolní Syrdarji (poblíž dnešního Kyzylordy v Kazachstánu), Özkend (Uzgen) ve východní Ferganě v dnešním Kyrgyzstánu.

dobu tam zůstal. Jobukura omrzela služba u Kaidua, utekl a vrátil se do služby ke Kaanovi. Stejně tak Ulus-buka se svou matkou a ordami. Protože Möngke-Temür, Džočiho potomek, zemřel, dosadili na jeho místo Töde-Möngkeho.¹¹⁵ Nogaj, Töde-Möngke a Koniči se poradili a poslali Nomugana ke Kaanovi se vzkazem: „Podrobili jsme se všichni a dostavíme se na kurultaj.“ Také Kaidu poslal Hantum-nojána¹¹⁶ zpět, na kurultaj se však nevydal. I oni od svého úmyslu upustili. Nomugan o rok později zemřel. A Bůh ví nejlépe, co je pravda.

Příběh o tom, jak kaan vyslal vojsko do země Nangijas a podrobil si ty země

Když kaan dopřál mongolskému vojsku několik let odpočinku od vojenských tažení, pomyslí si: „Když už jsou země Chitaje zcela podrobeny, je třeba dobýt i Nangijas.“ V době Möngke-kaana choval tamní panovník k Möngke-kaanovi velké přátelství a mezi nimi neustále přijížděli a odjížděli *elčiové*. Panovníci Nangijas totíž byli urozeného rodu a vážení a za starých časů drželi i země Chitaje. Chitajský Altan-chán pocházel z rodu džürčenských kmenů, který se vzbouřil a zmocnil se těch zemí.¹¹⁷ Staří panovníci Nangijas – jak bude podrobně vylíčeno v jejich dějinách, které jsou dodatkem k této knize – proto, že byli nepřáteli chitajských panovníků, poskytovali pomoc v době, kdy byl Čingischán zaměstnán dobýváním zemí Chitaje; a zvláště za vlády Ögedeje-kaana poslali velké vojsko a pomáhali, až chitajského panovníka zcela porazili, jak bylo podrobně řečeno v jejich oddíle. Na počátku pojal úmysl dobýt Nangijas Möngke-kaan a podle téhož pravidla se k tomu rozhodl i Kublaj-kaan – tím spíše, že jeho sídelní zemí byl Chitaj, který s jejich zeměmi sousedil. Zkrátka, ať posílal vojsko na jejich hranice kdykoli,

¹¹⁵. Möngke-Temür, vládce Džočiho ulusu (Zlaté hordy), zemřel kolem roku 1280. Po něm vládl jeho bratr Töde-Möngke a velký vliv měl mocný princ Nogaj, pravnuke Džočiho.

¹¹⁶. Hantum-noján (Čínsky An-tchung) – Kublajův přední ministr, kterého vzbouření princové zajali spolu s Nomuganem (1276) a vydali Kaiduovi; ten ho později propustil.

¹¹⁷. Altan-chán („zlatý chán“) – mongolský překlad titulu císařů džürčenské dynastie Ťin (1115–1234), jejíž jméno znamená „zlato“. Džürčenové vzali Sungům roku 1126/1127 severní Čínu a Sungové se pak udrželi jen na jihu.

nic se nedařilo, až do roku ...[mezera v textu]¹¹⁸ –kdy Bajan, syn Kökečüa, velkého emíra z kosti Barinů, jehož dědem byl Alak-noján, popravený podle *jasy* za velký zločin...Tento Bajan podle jedné zprávy připadl do dílu a podílu Kublaj-kaanovi. A když byl v Íránu ve službách Abaka-chána, poslal Kublaj-kaan Sartak-nojana, syna Sodun-nojana(?), spolu s *elčim* Abd ar-Rahmánem a vyžádal si Bajana v roce krávy, kdy zemřel Hülegü-chán (1265).¹¹⁹ Poslali ho tedy se Sartak-nojanem do služeb kaana, kdežto Abd ar-Rahmán zůstal v těchto zemích, aby dokončil vyúčtování.¹²⁰

Když Bajan dorazil, dal kaan připravit třicet tumenů mongolského vojska a osmdesát tumenů chitajského vojska. Samka-bahadura, jednoho z chitajských emírů, z města Čagan-balgasun, které se podrobilo už za Möngke-kaana, muže upřímného srdce a ochotného ke službě, ustanovil do čela chitajského vojska.¹²¹ Zmíněného Bajana a emíra Aču, vnuka Subedej-bahadura z kmene Urjangkatů, postavil do čela mongolského vojska a nařídil, aby vrchním velitelem všech byl Samka-bahadur, neboť jeho kázeň byla přísná a vždy si vedl dobře. Poslal je směrem na Nangijas. Samka se pro nemoc z cesty vrátil a velitelem obou vojsk se stali Bajan a Aču. Protože prostor zemí Nangijas byl nesmírně rozlehlý a vojsko tam bylo nesčetné a nezměrné, bylo jeho dobytí obtížné a dařilo se jen za dlouhý čas. Téměř čtyři roky se usilovně snažili a část podrobili. Potom poslali ke kaanovi *elčie* se vzkazem, že vojsko nestačí.

Protože kaan nemohl rychle sestavit vojsko, vydal *jarlyk*, aby přivedli všechny vězně ze zemí Chitaje. Bylo jich na dvacet tisíc mužů. Řekl jim: „Vy všichni jste hodni smrti a popravy. Jako almužnu za svou hlavu jsem vás propustil na svobodu. Dám vám koně, zbraně a šaty a pošlu vás k

¹¹⁸. V rukopise B je zde mezera (patrně pro vročení), kterou ostatní rukopisy neoznačují; edice ji vyznačuje tečkami. Věta není dokončena.

¹¹⁹. Hülegü zemřel v únoru 1265. Bajan z kmene Barinů pak u Kublaje rychle vystoupal a v letech 1274–1276 vedl dobytí říše Sung. Tento Kökečü, jeho otec, je jiná osoba než stejnojmenný Kublajův syn.

¹²⁰. Tj. kontrolu a uzavření finančních účtů (*muhásabát*) –běžný úkon, jímž ústřední správa prověřovala hospodaření s daněmi v provinciích.

¹²¹. Samka-bahadur –Blochet jej ztotožňuje s čínským generálem Š'Tchien-ce (Shi Tianze, 1202–1275), „levým kancléřem“, který se tažení proti Sungům skutečně účastnil a pro nemoc předal velení Bajanovi a Aču. Čagan-balgasun („Bílé město“) je podle Blocheta Čen-ting-fu (Zhending) v dnešním Che-peji, jeho rodiště.

vojsku. Budete-li se snažit, stanete se emíry a váženými muži. “Vystrojil je, ze schopných mezi nimi udělal emíry tisíců, setnin a desítek¹²² a vypravil je, až se připojili k velkému vojsku. Potom poslal *elčiho* a povolal Bajana a Aču na poštovních koních (*ulag*). Přijeli sedmi příprěžemi(?)¹²³ a on je poučil a vyložil jim, jak mají bojovat. Pak se vrátili a v sedmém roce od počátku tažení do těch zemí s nimi svedli bitvu na břehu řeky Kang-mören.¹²⁴ Porazili osmdesát tumenů nangijaského vojska, dobyli tu zemi a zabili tamního panovníka jménem Sučů(?). Dobyli také další kraje –Kandu(?), Angkir-bura(?), Makuman(?), Kalang(?), Kijaj(?), Kačfe-guh(?) a jiné –a podrobili si je.¹²⁵ Také země Solangka, která se podrobila už za vlády Möngke-kaana a znovu se vzbouřila, přišla, když Kublaj-kaan usedl na trůn, opět k jeho Výsosti vzdát poddanství a podrobila se. Do země Jáva, jedné ze zemí Indie, poslal vojsko a to ji válkou dobylo.¹²⁶ Lodí poslal *elčie* do většiny zemí Indie, aby se podrobily, a ty to z nouze přijaly. A až do dnešní doby jezdí *elčiové* sem a tam po cestě poddanství.

Země Nangijas rozdělili mezi prince a v každé z těch pohraničních zemí usadili připravené vojsko. Emír Pulad čingsang,¹²⁷ který má o poměrech těch zemí dokonalé vědomosti, vypráví, že ačkoli je v Nangijasu zvykem zapisovat do soupisu jen vážené muže, kteří jsou předáky svého lidu a mají družinu, činí tamní počet devadesát devět tumenů.¹²⁸ Žádná země

¹²². Mongolské vojsko bylo organizováno desítkově: desítky, setniny, tisíce a *tumeny* (deset tisíc), každá jednotka s vlastním velitelem, který za ni odpovídal.

¹²³. Perské *ba-haft ulág* „se sedmi ulagy“; smysl výrazu je nejistý –patrně jde o rychlou cestu s přepřaháním na stanicích *jamu*.

¹²⁴. Kang-mören –mongolské jméno Jang-c'-t'iang. Rozhodující bitva u Ting-t'ia-čou na Jang-c'-t'iangu proběhla roku 1275.

¹²⁵. Jména jsou v rukopisech silně porušena. Blochet v nich hledá země jižní Číny a Zadní Indie: Angkir-bura je patrně Angkor (Angkor Thom) v Kambodži (*bura* = sanskrtské *pura* „město“), Kačfe-guh čínské *Ťiao-č'-kuo*, tj. severní Vietnam (Tonkin), Kalang snad Kin-lan, Makuman snad území kmene Ma-hu v S'-čchuanu; ztotožnění jsou nejistá.

¹²⁶. Mongolská námořní výprava na Jávu v letech 1292–1293 ve skutečnosti skončila neúspěchem; Rašíd tu opakuje oficiální podání.

¹²⁷. Pulad (Bolad) čingsang (čínský titul *čcheng-siang* „kancléř, ministr“) –znalec mongolských a čínských poměrů, který přišel z Kublajova dvora do Íránu a zemřel tam za Öldžejtů (1313); byl jedním z hlavních Rašídových informátorů.

¹²⁸. Tj. 990 000 zapsaných hlav. Soupis obyvatelstva po desítkách tisíc (tumenech) byl

není rozlehlejší než tato, neboť v knihách se uvádí, že v ní začíná pět podnebných pásem; a přitom je její osídlení souvislé. Až do dnešní doby jsou tam pevně usazena mongolská a čaukutská¹²⁹ vojska a nikdy odtud neodešla. Každý emír tumenu sídlí se svým vojskem v určené zemi a je mu svěřena tamní správa; ze strany *dívánu* jsou ke každému přiděleni čtyři *bitikčiové*. Když se vymáhají daně provincie, pošlou tomu emírovi rozkaz kaanova *jarlyku* a on je podle rozkazu ze všech měst, která k té zemi náležejí, připraví a odešle; nikdo z nich se do jiné záležitosti nevměšuje.¹³⁰ A ta skupina vězňů se celá stala váženými emíry a získala pro sebe letní i zimní tábořiště. A Bůh ví nejlépe, co je správné, k Němu je návrat a útočiště.

Když jsme nyní podrobně vylíčili příběhy a události Kublaj-kaana od jeho narození až do doby, kdy usedl na královský trůn a zcela si podrobil země Chitaj a Mačín, zapíšeme –dá-li to Bůh mocný –ještě několik dalších příběhů, které se týkají výhradně jeho zemí, pořádků a pravidel, jež zavedl, a stavu vojsk, která rozmístil v jednotlivých zemích a pohraničích těch krajů. On jediný je Bůh, a pokoj.

Příběh o stavbách, které kaan dal zřídit v zemi Chitaj, a o pravidlech, zvyklostech, správě a uspořádání, jež jsou v těch zemích zavedeny

Země Chitaj je nesmírně rozlehlá a široká říše a co nejhustěji osídlená. Věrohodní vypravěči tvrdí, že v celé obydlené čtvrti světa není žádná jiná země s takovým osídlením a množstvím lidu jako tam. Z Okolního moře vybíhá od jihovýchodu nepříliš veliký záliv na pohraničí a pobřeží mezi Manzi a Kuli¹³¹ a vniká doprostřed země Chitaj až na čtyři *farsachy*¹³² od Chanbalyku, a lodě připlouvají až tam. Protože je to moře blízko, hodně přší. Některé z těch krajů jsou teplé a jiné chladné. Čingischán za svého

základem mongolského zdanění i odvodů; počítaly se zde patrně jen hlavy domácností.

¹²⁹. Čaukut (Džaukut) –mongolské označení obyvatel severní Číny (Chitajců, Džürčenů a severních Číňanů), z nichž se vedle Mongolů skládala posádková vojska.

¹³⁰. Rašíd tu popisuje oddělení vojenské moci od finanční správy: emír odpovídá za odvod daní ze svého území, ale výběr kontrolují písaři ústředního úřadu (*dívánu*).

¹³¹. Manzi –jižní Čína (čínsky *Man-c'*); Kuli –Korea (čínsky *Kao-li*). Záliv je patrně Pochajský záliv Žlutého moře.

¹³². *Farsach* (parasanga) –perská délková míra, zhruba 6 km.

života většinu těch zemí podrobil a za vlády Ögedeje-kaana je dobyli úplně. Čingischán a jeho potomci neměli v zemích Chitaje sídelní město, jak bylo uvedeno v každém z oddílů. Protože však Möngke-kaan dal tu zemi Kublaj-kaanovi a ten svým prozíravým pohledem shledal, že je to země nesmírně vzkvétající, zvolil si za sídlo mnohé z význačných krajů a zemí v jejím okolí a město Chanbalyk, které se chitajsky nazývá Čungdu a bylo jedním ze sídel tamních králů, určil za zimní sídlo. Postavili je kdysi dávno podle volby hvězdopřavců a mudrců pod nanejvýš šťastným horoskopem a vždy je pokládali za město mimořádného štěstí a zdaru. Protože je Čingischán zpustošil, chtěl je Kublaj-kaan obnovit; pro svůj vzhlas a slávu však vedle něj postavil jiné město jménem Daidu, takže obě na sebe navazují.¹³³ Jeho hradba má sedmnáct věží a od věže k věži je vzdálenost jednoho farsachu. Je tak lidnaté, že i vně věží postavili nesčetné budovy. Ze všech krajů přivezli rozmanité ovocné stromy a vysadili je tam do zahrad a sadů a většina z nich plodí.

Uprostřed toho města si pro svou *ordu* postavil nesmírně vznešený palác a pojmenoval jej *karši*. Jeho sloupy i dlažba jsou celé z mramoru a alabastru, nesmírně krásné a čisté. Kolem něj dal vystavět čtyři hradby, vzdálené od sebe na dostřel šípu: vnější je pro nádvoří, vnitřní k sezení emírů, kteří se každé ráno shromažďují, třetí pro strážu *kešiku* a čtvrtá pro důvěrníky. Kaan v tom paláci přebývá v zimě. Malíři jej vyobrazili v mnoha dějepisných knihách a podoba je taková, jak je namalováno.

Chanbalyk a Daidu mají velikou řeku, která přichází ze severní strany, kudy vede cesta na letní pastviny, z oblasti Čamčalu,¹³⁴ a jsou tu ještě jiné vody. Vně města vybudovali nesmírně velké *nāvur*, podobné malému moři,¹³⁵ a postavili na něm hráz, aby na ně mohli spouštět lodě a projíždět se pro potěšení. Voda té řeky dříve tekla jinudy a vlévala se do zálivu,

¹³³. Čung-tu („Střední hlavní město“) –jméno, které dnešnímu Pekingu dali roku 1153 džürcenští císaři dynastie Ťin. Daidu (čínsky Ta-tu, „Velké hlavní město“) –nová Kublajova metropole budovaná od roku 1267 severovýchodně od starého města; jádro dnešního Pekingu.

¹³⁴. Řeka je podle Blocheta Paj-che („Bílá řeka“) severně od Pekingu; Čamčal je průsmyk na cestě z Pekingu na sever, známý z vyprávění o Čingischánově tažení proti říši Ťin.

¹³⁵. *Nāvur* –mongolsky *naur/nuur* „jezero“. Jde o umělé jezero Tchaj-i-čch'v západní části císařského města, dnešní jezera Pej-chaj a Čung-nan-chaj v Pekingu.

který přichází z Okolního moře až k okolí Chanbalyku. Protože však ten záliv byl v těch místech úzký a lodě nemohly připlout, nakládali náklady na tažná zvířata a vozili je do Chanbalyku. Chitajští inženýři a mudrci provedli pečlivé propočty a prohlásili, že je možné, aby lodě přijížděly do Chanbalyku z většiny chitajských krajů, ze sídelního města Mačínu, z města Kinsaje, ze Zajtúnu a z jiných míst. Kaan poručil vykopat velký průplav a do toho průplavu svedli vody zmíněné řeky a několika dalších řek, které tečou jedna za druhou z Kara-mören a odjinud přes města a kraje.

Z Chanbalyku do Kinsaje a Zajtúnu, což je přístav pro Indii a sídelní město Mačínu, je to čtyřicet dní cesty a lodě po ní plují.¹³⁶ Na tomto toku postavili mnoho hrází kvůli zavlažování krajů. Když loď dorazí k těm hrázím, vytáhnou ji i s nákladem, ať je sebevětší a sebetěžší, rumpálem nahoru a na druhé straně hráze ji spustí do vody, a tak pluje dál. Šířka toho průplavu přesahuje třicet loket. Kublaj-kaan poručil obložit jeho stěny kamenem, aby do něj nesjížděla hlína. Podél toho průplavu vede veliká veřejná silnice do Mačínu, dlouhá čtyřicet dní cesty. Celou tu cestu vydláždili kamenem, aby se tažným zvířatům, když hodně prší, nebořily nohy do bláta. Po obou stranách cesty vysadili vrby a jiné stromy, takže po celé cestě padá stín stromů. Žádný tvor, ať voják, nebo kdokoli jiný, se neodváží ulomit z těch stromů větvičku nebo dát z nich lístek tažným zvířatům. Po obou stranách postavili vesnice, krámy a chrámy modlárů, takže celá ta čtyřicetidenní cesta je souvisle osídlená.

Hradbu města Daidu postavili z hlíny; tamním zvykem totiž je, že postaví dvě prkna, mezi ně nasypou vlhkou hlínu a tlučou do ní velkým kulem, dokud neztvrdne, pak prkna odejmou a je z toho zeď. Protože tam často prší a tamní půda nemá pevnost, je taková zeď pevnější. Kaan ke konci života poručil přivést kámen a chtěl tu zeď obložit kamenem, ale zemřel. Dá-li Bůh, dopřeje se Temür-kaanovi, aby to dokončil.

Kaan si také přál, aby na letním sídle, ve městě Kaiminfu, které leží padesát farsachů od Daidu, postavil podobný palác a stavby. Ze

¹³⁶ Jde o Velký kanál. Jeho jižní část existovala od 7. století (dynastie Suej); Kublaj dal vybudovat severní úseky přes Šan-tung a průplav T'ung-chuej-che z Pekingu do T'ung-čou (dokončen 1292/1293), takže lodě mohly plout z jihu až do hlavního města. Podle čínských pramenů měl tento průplav 31 zdymadel a propustí.

zimního sídla tam vedou tři cesty. Jednu cestu kvůli lovu vyhradili jako zapovězené území (*koruk*)¹³⁷ a kromě *elčiů* s knížecím pověřením(?)¹³⁸ po ní nikdo jiný nejezdí. Druhá cesta vede směrem k městu Čočou; sjíždí se po ní podél řeky Sangin a je tam mnoho hroznů a ovoce. Poblíž toho města je jiné městečko jménem Simali(?), jehož obyvatelé jsou většinou Samarkand'ané; založili tam mnoho zahrad po samarkandském způsobu.¹³⁹ Třetí cesta vede přes průsmyk, který se nazývá Sinkling(?); když se přejde ten průsmyk, jsou až k městu Kaiminfu samé louky a letní pastviny. Předtím bylo toto letní sídlo zřízeno v okolí zmíněného města Čočou.

Potom si [letní sídlo] vybrali v okolí města Kaiping-fu. Na jeho východní straně dal [Kaan] pro sebe založit palác (*karši*) a pojmenoval jej Langtan (?).¹⁴⁰ Jedné noci však měl sen, a proto palác opustil. Radil se s mudrci a staviteli, kde by bylo možné postavit jiný palác, a všichni se shodli, že vzhledem k vlastnostem místa je nejlepší jezero (*náur*), které leží vedle města Kaiping-fu uprostřed louky.¹⁴¹ Rozhodli se je vysušit. V té zemi je kámen, který se používá místo dříví; nashromáždili ho velké množství a k tomu hojnost dřevěného uhlí.¹⁴²

A to jezero i s jeho prameny vyplnili lomovým kamenem a drcenými cihlami a zalili je velkým množstvím cínu a olova, až bylo pevné. Navršili je do výše muže nad zem a nahoře postavili terasu. Voda, sevřená v útrokách země, časem vyrazila na jiných stranách na vzdálenějších loukách a vytryskly tam prameny. Na té terase postavili palác v chitajském slohu a kolem louky vystavěli mramorovou zeď. Od té zdi až k paláci postavili dřevěnou ohradu (*dabarzín*), aby nikdo nemohl na

¹³⁷ *Koruk* –mongolsky zapovězený, vyhrazený prostor (zvláště panovnické lovecké revíry či pohřebiště), do něhož měli nepovolání zakázán vstup.

¹³⁸ Perské *ilčí-ji tarálík*(?); Blochet čte ujugurské *toro-lig* „knížecí“ a vykládá to jako vyslance mongolských knížat jedoucí k audienci u kaana. Čtení je nejisté.

¹³⁹ Čočou –Čuo-čou jihozápadně od Pekingu; Sangin –řeka Sang-kan, horní tok dnešní Jung-ting. Simali ztotožňuje Blochet nejistě s místem Si-pa-li („osm li na západ“).

¹⁴⁰ Turecké slovo *karši* () označuje u Rašída panovnický palác či sídlo. Jméno Blochet vykládá jako čínské *liang-tching* (涼亭), „pavilon chladu“, který podle čínského místopisu ležel 50 li jižně od Kaiping-fu.

¹⁴¹ Perské *návur* přepisuje mongolské *nuur*, „jezero“.

¹⁴² Míněno černé uhlí, které se v severní Číně pátilo už od starověku; pro muslimské i evropské cestovatele (např. Marca Pola) to byla pozoruhodnost.

louku vcházet a z ní vycházet. Na tu louku shromáždili všechny druhy lovné zvěře a ta se tam rozmnožila ve velkém počtu. Uprostřed toho města postavili také sídlo a palác menší než onen. Z vnějšího paláce do onoho vnitřního vede ulička, takže [Kaan] chodí do paláce tímto soukromým průchodem. Kolem toho paláce byla kvůli nádvoří (*kirjás*) postavena zeď ve vzdálenosti jednoho dostřelu šípu.¹⁴³ [Kaan] pobývá většinu času v paláci za městem.

V těch zemích je mnoho velkých měst a každé z nich dostalo jméno, které má podle svého původu zvláštní význam, a z titulů těch měst je zřejmá i hodnost jejich správců. Proto vůbec není třeba psát do *jarlyku* ani se přit o to, čím město je větší, a na shromážděních nevznikají spory o zasedací pořádek. Z každé hodnosti je určeno, který správce má jít druhému naproti a pokleknout před ním. Tyto tituly a hodnosti jsou v následujícím pořadí, jak se dále vysvětluje:

První hodnost: *king*.

Druhá hodnost: *du*.

Třetí hodnost: *fu*.

Čtvrtá hodnost: *čeu*.¹⁴⁴

Pátá hodnost: …[jméno v rukopisech chybí].

Šestá hodnost: *kün*.

Sedmá hodnost: *hien*.

Osmá hodnost: *čin*.

Devátá hodnost: *šun*.¹⁴⁵

¹⁴³. *Kirjás* je v perštině mongolské doby ohrazené nádvoří či prostor před vchodem do panovnického stanu nebo paláce, kam směli jen oprávnění.

¹⁴⁴. Blochet identifikuje tyto tituly s čínskými výrazy *t'ing* (京, „hlavní město“), *tu* (都, „sídlní město“, srv. Ta-tu, Šang-tu), *fu* (府, správní centrum prvního řádu) a *čou* (州, město druhého řádu). Za Jüanů se říše členila do provincií (*šeng*, 省), ty dále do okruhů (*lu*, 路), prefektur (*fu*) a krajů (*čou*); *t'ing* ani *tu* přitom územními jednotkami nebyly.

¹⁴⁵. Patrně čínské *t'ün* (郡, komendatura, či 軍, vojenský okruh), *sien* (縣, okres a jeho správní město), *čen* (鎮, tržní městečko) a *cchun* (村, vesnice); výklad posledních dvou je méně jistý.

První [z nich] nazývají rozlehlou zemi, jako je Rúm, Fárs či Bagdád. Druhou [nazývají] zemi, v níž je sídlo panovníka, a tímto způsobem se to snižuje. Sedmou nazývají malá města, osmou městečka a devátou vesnice a pole; i [výraz] *mazim* (?) označuje zároveň pole i vesnici. Přístavy na pobřeží nazývají *mátu*.¹⁴⁶ Taková pravidla a řád v jiných zemích nejsou; většina záležitostí těch zemí je upravena tímto způsobem. A Bůh ví nejlépe.

Zpráva o emírech, vezírech a bitíckých země Chitaj, o podrobnostech jejich hodností, o pravidlech a předpisech, které u nich platí, a o názvosloví toho lidu

Velcí emírové, kteří zastávají úřad náměstka a vezíra, se nazývají *čingsang*. Velitel vojska se nazývá *taifu* a emír tumenů *vankši* (?).¹⁴⁷ Emírové, vezírové a náměstci *dívánu*, kteří jsou Tádžikové, Chitajci a Ujguři, se nazývají *finčan*. Zvykem je, že ve velkém dívánu jsou čtyři čingsangové z řad velkých emírů a čtyři finčanové z velkých emírů různých národů: Tádžiků, Chitajců, Ujgurů a Arkaunů; i ti mají v dívánu své zástupce.¹⁴⁸ Úřady tamních emírů a správců se řídí hodností a jejich hodnosti jsou podrobně v tomto pořadí:

První hodnost: čingsang; zastávají úřad vezíra a náměstka.

Druhá hodnost: taifu; je velitelem vojska, a ačkoli je vysoký hodnostář, obrací se na čingsanga.

Třetí hodnost: finčan; jsou to náměstci a vezírové dívánu z lidí různých národů.

¹⁴⁶. Čtení slova je nejisté; Blochet v něm hledal čínské *mo-čchien* (陌阡), „meze a cesty mezi poli“. *Mátu* odpovídá čínskému *ma-tchou* (碼頭), „přístaviště, nábreží“.

¹⁴⁷. *Čingsang* je čínské *čcheng-siang* (丞相), kancléř, nejvyšší hodnostář Ústředního sekretariátu (*Čung-šu šeng*), který řídil civilní správu říše; Marco Polo píše „cincsan“. *Taifu* je *tchaj-fu* (太傅), „velký vychovatel“, jeden ze tří nejvyšších čestných hodnostářů říše. *Vankši* () patrně souvisí s čínským *wan-chu* (萬戶), „velitel desetitisíce“ (tumenů); čtení je nejisté.

¹⁴⁸. *Finčan* je čínské *pching-čang* (平章政事), vysoký hodnostář Ústředního sekretariátu hned po kancléřích. „Tádžiky“ Rašíd rozumí muslimy íránského či středoasijského původu, „Chitajci“ jsou obyvatelé severní Číny; *arkaun* (Marco Polo „argon“) je mongolské označení křesťanů.

Čtvrtá hodnost: *ju-čing*.

Pátá hodnost: *zo-čing*.

Šestá hodnost: *sam-čing*.

Sedmá hodnost: *sami*.

Osmá hodnost: *linčun*.¹⁴⁹

Devátá hodnost: není známa. Všichni písaři jsou mu podřízeni.¹⁵⁰

V době Kublaj-kaana byli čingsangy tito emírové: Hantum-*noján*, Učačar, Olčaj-tarchan a Dašman. Nyní Hantum-*noján* již není [naživu], ostatní zůstávají v úřadě a spolu s jedním dalším jsou čingsangy Temür-kaana.¹⁵¹ Úřad finčana dávali dříve lidem z Chitaje, nyní jej dávají Mongolům a Tádžikům a také Ujgurům. Předního z finčanů nazývají *šu-finčan*, to jest výkvět finčanů.¹⁵²

V této době, v období (*čag*) Temür-kaana, je přednostou všech finčanů Bajan-finčan, syn Sajjida Násiruddína a vnuk Sajjida Adžalla; i jeho nyní nazývají Sajjid Adžall.¹⁵³ Druhý je Umar-finčan z Mongolů a třetí Teke-finčan z Ujgurů. Předtím byl [finčanem] Lačin-finčan, synovec emíra Sunčaka, a nyní je jím jeho syn jménem Kurmane (?). Čtvrtý je Jighmiš-finčan, který je finčanem na místě Temüra; i on je z Ujgurů.¹⁵⁴

¹⁴⁹. Podle Blocheta jde o čínské úřady Ústředního sekretariátu: *jou-čcheng* (右丞, pravý pomocník), *cuo-čcheng* (左丞, levý pomocník), *cchan-čeng* (參政, přisedící v řízení), *cchan-i* (參議, přisedící rádce) a *lang-čung* (郎中, vedoucí odboru). Pod nimi už byli jen kancelářští úředníci.

¹⁵⁰. Zmínka o deváté hodnosti chybí v rukopisech B a L; poznámka o písařích se tedy patrně vztahuje k *linčunovi*: jemu byli podřízeni písaři, bitikčiové a další nižší úředníci.

¹⁵¹. Hantum-*noján* je An-tchung (安童), potomek Čingischánova vojevůdce Mukaliho, pravý kancléř v letech 1265–1275 a 1285–1290. Učačar (Öčičer, čín. Jüe-čch'-čcha-er) byl za Temüra jedním z nejvyšších hodnostářů. Olčaj (Öldzej, čín. Wan-ce) byl kancléřem v letech 1291–1303; *tarchan* je čestný titul spojený s daňovými a jinými výsadami. Dašman se čínsky přepisuje Ta-š'-man.

¹⁵². Blochet vykládá *šu-finčan* jako *ču pching-čang* (主平章), „vrchní pching-čang“. Rašid tento titul dále připisuje i ministru Ahmadu Fanákatímu.

¹⁵³. Sajjid Adžall Šamsuddín Umar z Buchary byl za Kublaje místodržitelem Kara-džangu (Jün-nanu) a zemřel roku 1279; jeho syn Násiruddín správu Jün-nanu převzal. Tento Bajan (čín. Po-čen) je jiná osoba než stejnojmenný dobyvatel říše Sung.

¹⁵⁴. Jighmiš (čín. I-chej-mi-š') byl Ujgur, kterého Kublaj roku 1292 vyslal s loďstvem

Protože Kaan pobývá většinu času ve městě Dadu, postavili tam pro velký díván, kterému říkají *šing*, místo, kde díván zasedá.¹⁵⁵ Zvykem je, že je tam náměstek, jemuž přísluší brány. I zadržené *bularghu* (?) přivádějí před tohoto náměstka a ten je vyslýchá; ten díván se nazývá *liše*.¹⁵⁶ Když výslech proběhne, sepiší stav věci a pošlou jej spolu s tím bularghu do dívánu *luše*, který je hodností výše. Odtamtud jej pošlou do třetího dívánu, kterému říkají *čibiun*, a potom do čtvrtého dívánu, jenž se nazývá *tunčiniun*. Tomu dívánu přísluší záležitosti *jamů* a posílá a tři zmíněné dívány jsou pod jeho velením.¹⁵⁷ Potom věc přinesou do pátého dívánu, kterému říkají *žuštái*; ten vyřizuje záležitosti vojska. Potom do šestého dívánu, jenž se nazývá *sanviše*. Tam jsou všichni *elčiové*, kupci a přichází i odchází a tomu dívánu přísluší *jarlyky* a *pajzy*; nyní ten úřad přísluší výhradně emíru Dašmanovi.¹⁵⁸ Když [věc] projde těmito šesti dívány, přinesou ji do velkého dívánu, kterému říkají *šing*, a tam [strany] vyslechnou. Od lidí, kterých se věc týká, vezmou otisk prstů (*chatt-i angušť*). Význam otisku prstů je v tom, že se zkušeností poznalo a ověřilo, že prstní články se u lidí liší. Kdykoli má někdo vydat písemný doklad, vloží mu ten papír mezi prsty a na rubu listiny vyznačí čarou místo, kde leží články jeho prstů. Kdyby to později popřel, porovnají to se značkami jeho prstů, a jestliže souhlasí, nemůže zapírat.¹⁵⁹ Když takto

dobýt Jávu. Temür je zde podle Blochetova výkladu stejnojmenný pching-čang, a ne Temür-kaan.

^{155.} *Šing* je čínské *šeng* (省), zde Ústřední sekretariát (*Čung-šu šeng*), nejvyšší úřad civilní správy; Marco Polo jej nazývá „scieng“. Týmž slovem se nazývaly i jeho pobočky v provinciích (*sing šeng*), podle nichž dostaly jméno samy provincie.

^{156.} Rukopisy B a La mají , patrně mongolské *bularyu*: zaběhlí otroci, zatoulaný dobytek a nalezené věci, které zadržovali a spravovali zvláštní úředníci (*bularghuči*). Rukopis L má *jarghu*, „soudní řízení“, a Blochet slovo vykládal jako „koncept listiny“.

^{157.} *Tunčiniun* je patrně čínské *Tchung-čeng jüan* (通政院), úřad, který za Jüanů řídil poštovní stanice (*jam*) a poštovní službu.

^{158.} Blochet navrhuje ztotožnit *liše* s *li-s'* (吏司, úřad pro civilní úředníky), *luše* s *lu-s'* (路司), *čibiun* s *Šu-mi jüan* (樞密院, Tajná rada, nejvyšší vojenský úřad), *žuštái* s *Jü-š'-tchaj* (御史臺, cenzorát) a *sanviše* se *süan-wej-s'* (宣慰司, pacifikační úřad). Sám však upozorňuje, že Rašídův výčet šesti instancí skutečnému uspořádání jüanské správy neodpovídá; tato ztotožnění jsou proto nejistá.

^{159.} Rašídův popis je jedním z nejstarších dokladů o čínském způsobu ověřování listin otiskem či obkreslením prstních článků (*chua-č'*, 畫指). Používal se u smluv, dlužních úpisů a výpovědí negramotných osob.

ve všech dívánech zachovají opatrnost, předloží [věc Kaanovi] a v té záležitosti vykonají, co přikáže.

Je zvykem, že uvedení emírové chodí každý den do *šingu*,¹⁶⁰ vyslyší žádosti lidí a vyřizují důležité záležitosti říše. Zasedají tam také tito čtyři čingsangové, a rovněž ostatní držitelé zmíněných úřadů a *bitikčiové* (písaři) zasedají každý podle pořadí své hodnosti. Před každého postaví stolec (*šire*) na způsob stoličky a na něj kalamář, a tak tam neustále sedí. Každý emír má určenou svou značku a svou *tamgu* (pečeť). Je ustanoveno několik bitikčiu, jejichž povinností je zapisovat jména těch, kdo každý den přicházejí do *dívánu*, aby těm, kdo nepřišli, byla za tolik dní, kolik jich vynechali, strženo slušné. Přichází-li někdo do dívánu méně, aniž by měl zjevnou omluvu, zbaví ho úřadu, a tito čtyři čingsangové o tom podají zprávu Kaanovi.

Šing v Chanbalyku je nesmírně velkolepý. Jsou v něm uloženy záznamy dívánu za několik tisíc let, které pečlivě opatrují, a dobře se tam dbá i na předpisy. Úředníků onoho šingu je na dva tisíce. Šing není v každém městě, nýbrž jen tam, kde je sídlo vlády mnoha měst a provincií, tak jako je tomu u Bagdádu, Šírázu nebo Konye v Rúmu. V Kaanových državách je dvanáct šingů. Mimo šing v Chanbalyku však nejsou čingsangové, nýbrž jen emír s hodností *šahny*, který stojí v jeho čele, a dále čtyři fančanové a ostatní dívány a úřady. Sídla šingů je tedy dvanáct a jejich pořadí a rozvržení jsou takové, jak se zde s pomocí Boha Nejvyššího zaznamenává.

První je šing Chanbalyku a Dadu.

Druhý je šing zemí Džürčenů a Solangky. Tento díván sídlí ve městě Čunčü, které je největším z měst Solangky.¹⁶¹ Nachází se tam 'Alá' ad-Dín-fančan, syn Husám ad-Dína-samčinga al-Málighího (z Almalyku), a Hasan-žučing (?).

¹⁶⁰. Šing (per. šink) je čínské 省, ústřední „sekretariát“ (čung-šu šeng) v Chanbalyku a jeho zemské pobočky (sing čung-šu šeng), podle nichž se jüanská říše dělila na provincie; odtud dnešní čínský výraz pro provincii. V jejich čele stáli *čingsangové* (čcheng-siang 丞相, kancléři) a *fančanové* (pching-čang 平章, spolutřídící ministři); o stupeň níže stáli *samčingové* (cchan-čeng 參政, přisedící ve vládě).

¹⁶¹. Šing Džürčenů a Solangky odpovídá patrně jüanské provincii Liao-jiang (jižní Mandžusko a přilehlá část Koreje). Město Čunčü () Blochet ztotožňuje s Čchuan-čou v okruhu Ta-ning; jde však jen o domněnku.

Třetí je šing země Kúlí a Kokúlí, což je samostatné království. Jeho krále nazývají *wang*. Kublaj-kaan mu dal za ženu svou dceru a jeho syn patří k Kaanovým důvěrníkům; tam však wangem není.¹⁶²

Čtvrtý je šing města Namkingu. Je to velké město země Chitaj na břehu řeky Kara-müren a bývalo jedním ze starých sídelních měst Chitaje.¹⁶³

Pátý je šing města Šikčü (?), které leží na hranici Chitaje. Sídlí tam Tugan, syn [v textu mezera].¹⁶⁴

Šestý je šing města Kinsaje, které je sídelním městem Mangi. Nacházejí se tam 'Alá' ad-Dín-fančan, syn Sajf ad-Dína Tugačara-nojána, spolu s chitajským *nökerem* jménem Sivčing, dále 'Umar-fančan, Manzitaj a Bek-Chodža Túsí-fančan.¹⁶⁵

Sedmý je šing města Fučü, jednoho z měst Mangi. Šing býval dříve tam, pak jej přenesli do Zajtúnu a nyní jej opět přivedli zpět. Místodržitelem tam byl kdysi Žen (?), bratr Dášmanův, a nyní emír 'Umar, bratr Bajana-fančana. Přistavem lodí je Zajtún a jeho místodržitelem je Bahá ad-Dín Kunduzí.¹⁶⁶

Osmý je šing města Lukin-fu. Je to město v zemi Mangi, s jejíž jednou stranou sousedí Tangut. Místodržiteli tam jsou Hasan-fančan,

¹⁶². Kúlí je čínské Kao-li (korejská dynastie Korjo), Kokúlí starší název Kao-kou-li (Kogurjo); obojí označuje Koreu. Pro ni byla zřízena provincie Čeng-tung („Tažení na východ“), jejímž místodržitelem byl sám korejský král. Wang (王) je čínský titul krále či knížete. Korejský král Čchungnjo se skutečně oženil s Kublajovou dcerou a jejich syn pobýval u jüanského dvora.

¹⁶³. Namking je Nan-t'ing („Jižní hlavní město“) dynastie Ťin, dnešní Kchaj-feng v provincii Che-nan; nejde o dnešní Nanking. Kara-müren („Černá řeka“) je mongolské jméno Žluté řeky (Chuang-che). Šing odpovídá jüanské provincii Che-nan.

¹⁶⁴. Totožnost města i provincie je nejistá. Blochet v Šikčü () spatřuje přepis čínského Šu-čou, odvozeného od starého jména S'-čchuanu (Šu), jehož správním střediskem bylo Čcheng-tu. Místo pro jméno Tuganova otce je ve všech rukopisech prázdné; Blochet tohoto Tugana neztotožňuje s Kublajovým synem Toganem.

¹⁶⁵. Kinsaj (per. Chingsáj, z čín. *t'ing-s'* „hlavní město“) je dnešní Chang-čou, bývalá metropole jižních Sungů a za Jüanů sídlo provincie Ťiang-če. Manzitaj byl podle Blocheta jedním z Kublajových zeťů.

¹⁶⁶. Fučü je Fu-čou v dnešní provincii Fu-t'ien. Sídlo zdejší správy se za Kublaje několikrát stěhovalo mezi Fu-čou a Zajtúnem (Čchüan-čou), největším zámořským přístavem tehdejší Číny. Emír 'Umar je podle Blocheta doložen v čínských análech jako pching-čang provincie Ťiang-če.

bratr Bajana-fančana, a bratr Lačina-fančana, jenž se rovněž jmenuje Hasan.¹⁶⁷

Devátý je šing Kúlikí (?), kterému Tádžikové říkají Čín-kalán. Je to nesmírně velké město na mořském pobřeží pod Zajtúnem a je to významný přístav. Místodržiteli jsou tam jistý Nokaj a Rukn ad-Dín at-Tustarí-fančan.¹⁶⁸

Desátý je šing Kara-džangu, což je samostatná říše. Je tam velké město jménem Jači a šing je v tomto městě.¹⁶⁹ Obyvatelé tamější jsou vesměs muslimové. Jeho místodržiteli jsou Jagan-tegin a Ja'kúb-beg, syn 'Alí-bega, z rodu Jalavačova.

Jedenáctý je šing Kin-čanfu, jednoho z měst země Tangut.¹⁷⁰ V této zemi sídlí Ananda, syn Mangalův. Místodržiteli tam jsou Kajtmiš (?), bratr Dášmana-fančana, a 'Umar Chitajec. Anandův *jurt* je v místě zvaném Čagan-na'ur, kde si postavil palác (*karši*).¹⁷¹

Dvanáctý je šing Kamčü, rovněž jednoho z měst země Tangut. Je to nesmírně velká říše a provincie, která k ní patří, je nezměrná. Sídlí tam Ačiki a je tam emír jménem Chočü s hodností místodržitele.

Protože jsou tyto země od sebe vzdálené, v každé z nich sídlí s vojskem některý princ nebo vážený emír. Obyvatelé té země se obracejí na něho, jemu přísluší péče o důležité záležitosti a potřeby oné země a on zajišťuje její správu a ochranu. Šing každé země je v největším z jejích měst a každý šing je velký jako vesnice, neboť v něm postavili mnoho domů a komnat

¹⁶⁷. Identifikace Lukin-fu () () je nejistá. Blochet usuzuje ze zmínky o sousedství s Tangutem na provincii S'-čchuan; nesouhlasí s tím však další Rašídova zpráva, podle níž Lukin-fu leželo v Mangi a sídlil v něm Kublajův syn Togan. Hasan byl podle Blocheta vnukem Sajjida Adžalla, muslimského místodržitele Jün-nanu.

¹⁶⁸. Čín-kalán („Velká Čína“) je v muslimských pramenech jméno Kantonu (Kuang-čou). Tádžiky Rašíd nazývá íránské (perské) obyvatelstvo. Jméno Kúlikí () je čtení nejisté; Blochet šing ztotožňuje s provincií Ťiang-si.

¹⁶⁹. Jači je dnešní Kchun-ming, správní středisko jüanské provincie Jün-nan; toto jméno zná i Marco Polo.

¹⁷⁰. Kin-čanfu je Ťing-čao-fu, dnešní Si-an, správní středisko jüanské provincie Šen-si. Rašíd tuto oblast počítá k Tangutu.

¹⁷¹. Čagan-na'ur znamená mongolsky „Bílé jezero“. Karši (turk. *karšy*) označuje palác či trvalé sídlo, na rozdíl od stanového tábora.

s příslušenstvím a přístavky. Je k nim přiřčeno velké množství otroků a služebníků úředníků. Jemnosti uspořádání a předpisy oněch dívánů jsou nesmírně propracované a dobré. Je zvykem, že z provinilců a hříšníků některé popraví a jiné odloučí od rodiny, majetku a statků a pošlou je na práci s hlínou, na tahání vozů a na přenášení kamení, takže jim nezůstane ani jediná věc, aby lidé, když vidí emíry a vážené osoby v takovém stavu, brali si z toho výstrahu. Jejich *jasa* a řády jsou mnoha druhů a vyprávění o oněch zemích všeho druhu je nepřeborné; protože však dějiny těchto krajů budou samostatně podány v dodatku této knihy, omezili jsme se na tuto míru.

Vyprávění o pomezí Kaanovy říše a zmínka o princích a emírech, kteří s vojskem sídlí na hranicích k ochraně říše

Na jihovýchodní straně nemá Kaan žádného nepřítele, neboť všechny země ležící tím směrem až k Oceánu náležejí k jeho říši. Jen nedaleko pobřeží země Džürčenů a Kúlí leží uprostřed Oceánu veliký ostrov jménem Čimingú, jehož obvod činí asi čtyři sta farsachů.¹⁷² Je na něm mnoho měst a vesnic, má vlastního krále a jako dříve je vzpurný. Tamější lidé jsou malé postavy, s krátkým krkem a velkým břichem, a jsou tam četné doly. Na ryze východní straně až k pobřeží Oceánu a k hranici země Kyrgyzů nemá Kaan žádného nepřítele. Na jihozápadní straně, mezi provincií Mangi a provincií Kúlikí a Zajtúnem, je na pobřeží veliký hustý les. Uprchl tam jeden ze synů krále Mangi, a ačkoli nemá žádnou sílu ani moc, živí se loupeží a lupičstvím.

Na západní straně je země, které se říká Kafče-gú.¹⁷³ V těch místech jsou husté lesy a země sousedí s provincií Kara-džang, s částí Hindustánu a s pobřežím. Jsou tam dvě města, Lúčak (?) a Chinám (?), a země má vlastního krále a je vůči Kaanovi vzpurná. Kaanův syn Togan, který sídlí

¹⁷². Čimingú () je čínské Ž'-pen-kuo, „Země vycházejícího slunce“, tj. Japonsko, Polovo Cipangu. Kublajovy námořní výpravy proti Japonsku v letech 1274 a 1281 ztroskotaly. Farsach je perská délková míra, zhruba 6 km.

¹⁷³. Kafče-gú () je čínské 交趾, severní Vietnam (Annam, stát Dai Viet).

s vojskem v Lukin-fu v provincii Mangi, střezí zemi Mangi a zároveň se má na pozoru před těmito vzbouřenci. Jednou vytáhl s vojskem proti oněm měštům na pobřeží, dobyl je a týden tam seděl na trůnu. Náhle však jejich vojsko vyrazilo ze zálohy od moře, z lesa i z hor a napadlo Toganovo vojsko, které bylo zaměstnáno kořistí; Togan vyvázl bez úhony a sídlí jako dříve v okolí Lukin-fu.¹⁷⁴

Na severozápadní straně, kde je hranice Tibetu a Zardandánu,¹⁷⁵ nemá Kaan nepřítel, kromě strany, která sousedí s vojskem Kutlug-Chodži.¹⁷⁶ Mezi nimi však leží těžko schůdné hory a nepřítel jimi nemůže projít. Přesto tam k ochraně té strany rozmístili část vojska.

Na severovýchodě, po celé šíři strany přivrácené ke Kaidovi a Duvovi, je od jejich hranice až k hranici Kaanovy říše čtyřicet dní cesty pouští. Na obou stranách sedí na hranicích vojska a hlídky (*karaul*),¹⁷⁷ střezí je a mají se na pozoru, a občas dojde i k boji. Šíře hranice Kaanovy říše na této straně činí měsíc cesty a táhne se k východu. Vojsko a hlídky jsou rozmístěny ve většině míst, kde je toho třeba. Počínaje východem rozmístili s vojskem prince a emíry takto: nejprve na východní straně sídlí s vojskem princ Kammala, Kaanův bratr po otci i matce;¹⁷⁸ pod ním Körgüz-küregen, Kaanův zeť;¹⁷⁹ pod ním Čüngkür, syn Tuktakův, který byl jedním z velkých emírů Kublaj-kaana; pod ním Tiketadaj (?), syn Najana-Kübügčiho (?),¹⁸⁰ který byl rovněž velkým emírem; a pod ním Kökečü, strýc Temür-kaana. Potom se dojde do země Tangut, kde

¹⁷⁴. Kublajův syn Toghon vedl v letech 1285 a 1287–1288 výpravy do Dai Vietu. Obsadil sice hlavní město (dnešní Hanoj), ale Vietnamci se stáhli, vedli partyzánskou válku a nakonec mongolské vojsko i loďstvo při ústupu porazili.

¹⁷⁵. Zardandán („Zlatozubí“) je perské jméno kmenů v západním Jün-nanu, které si pokrývaly zuby zlatem; zná je i Marco Polo.

¹⁷⁶. Kutlug-Chodža, syn Duvův, velel čagatajským vojskům (Karaunasům) v oblasti Ghazny v dnešním Afghánistánu.

¹⁷⁷. Karaul (mong. *karagul*) byla předsunutá stráž nebo hlídková posádka na hranici či před táborem, která měla včas hlásit pohyb nepřítel.

¹⁷⁸. Kaanem se zde míní Kublajův nástupce Temür, jehož vlastním bratrem Kammala byl; Rašid tu popisuje stav za Temürovy vlády.

¹⁷⁹. Körgüz (Jiří) byl kníže turkického kmene Öngütů, nestoriánský křesťan, kterého podle latinských zpráv obrátil ke katolictví misionář Jan z Montecorvina. Titul *küregen* (zeť) nesli muži sezdání s princeznami z Čingischánova rodu.

¹⁸⁰. Patrně nejde o stejnojmenného prince Najana, který se vzbouřil proti Kublajovi. Čtení obou jmen je nejisté.

velí princ Ananda, syn Mangalův, a sídlí tam s vojskem v okolí Čagan-na'uru. Pod ním leží pohraniční Kara-Chodžo, město Ujgurů. Je tam dobré víno. Leží mezi hranicí Kaana a Kaidua a vychází s oběma a slouží oběma stranám.¹⁸¹

Níže odtud sídlí princové Ačiki, potomek Čagatajův, a Čübej, syn Alghuův. Ještě níže jsou nepřístupné hory Tibetu, o nichž už byla řeč. Po cestách zmíněné země nelze v létě pro nedostatek vody putovat; v zimě se tudy chodí jen tak, že se pije voda z roztátého sněhu. A Bůh ví nejlépe.

Zpráva o princích a velkých emírech, kteří jsou v kaanově družině a náleží k němu

Z princů: Tokta-köün,¹⁸² zeť emíra Öldžeje (?) *čingsanga*, zaujímá místo Najanovo z *urugu* Tagačarova. Když Najana zabili, vyšel *jarlyk*, aby se vrátili všichni otroci i zajatci, které [jeho lidé] pobrali; všichni se pak shromáždili u něho. Další [...] syn Nökür-chatun (?), jedné z chatun [...], sídlí v *jurtech* na Ononu a Kerulenu. Chajšang (?), syn Nanki (?),¹⁸³ která bývala chatun Asutajovou a byla nesmírně krásná; kaan si ji vzal. Je to princ. Töre-oghul (?) a Jasar (?) jsou oba bratři. Süse (?), syn Köčüův, z *urugu* Ögedej-kaanova, je velký princ. Z *urugu* Čagatajova Ačiki, syn Būriho, syna Mö'etükenova, je ze všech princů věkem nejstarší a v této době nanejvýš mocný a vážený.

Ze zeťů kaanových jsou známi tito: jeden je syn krále země Solangka (Korea).¹⁸⁴ Další, Mangzitaj (?) z kmene Kungiratů, má za manželku

¹⁸¹. Kara-Chodžo (Kočo) u dnešního Turfanu v Sin-t'iangu, hlavní město ujgurského knížectví. Rašíd popisuje stav za Temürovy vlády kolem roku 1300, kdy tu vedla hranice mezi říší kaana a územím Kaidua a Duvy; Ujgurové byli nuceni odvádět povinnosti oběma stranám.

¹⁸². Tokta-köün (*köün* = mongolsky „syn“) je podle Blocheta Toghtaj, kterého genealogie Mu'izz al-ansáb řadí mezi potomky Čingischánova bratra Temüge-otčigina. Po porážce a popravě vzbouřeného Najana (1287), rovněž z Tagačarova rodu, převzal jeho dědičný podíl –lid a pastviny ve východním Mongolsku a Mandžusku.

¹⁸³. Perské se zdá odpovídat jménu Chajšan, jak se jmenoval pozdější kaan Külüg (vládl 1307–1311). Ten byl ovšem synem Darmabaly a vnukem Džim-gimovým, nikoli synem Asutajovým. Jméno matky (rukopisy / / / / () je patrně porušené; Chajšanova matka se podle čínských pramenů jmenovala Dagí. Pasáž je v rukopisech zřejmě porušená.

¹⁸⁴. Solangka (mong. Solongka) je Korea. O sňatku Kublajovy dcery se synem

[kaanovu] dceru, jež se jmenuje Öňčin (?). A další je syn krále Mangi, který byl odedávna jejich panovníkem a nyní je sesazen; u kaana slouží jako zeť a emír. A Bůh ví nejlépe; k Němu je návrat a útočiště.

Zpráva o synovi Sajjida-i Adžall z Buchary, který byl kaanovým vezírem, a o jeho vnukovi Bajanovi fančanovi

Vnuk Sajjida-i Adžall z Buchary. [Jeho děd] byl po Jalavačovi vezírem na dvoře Kublaj-kaana.¹⁸⁵ Kaan mu svěřil (*tusamiši*) zemi Kara-džang. Když se totiž Kublaj-kaan z rozkazu Möngke-kaanova vypravil do té země a jeho vojsko zůstalo hladové a bez šatů, [Sajjid-i Adžall] mu vyšel vstříc a náležitě mu prokázal všechny služby. Kublaj-kaan se tehdy zavázal, že ho u Möngke-kaana doporučí, a také tak učinil. Möngke-kaan ho zahrnul přízní a udělil mu mnoho milostí. Když pak panování připadlo Kublaj-kaanovi, projevil mu přízeň a ráčil mu udělit úřad vezíra; jeho syna Násira ad-Dína poslal na jeho místo jako správce země Kara-džang.¹⁸⁶ [Sajjid-i Adžall] byl vezírem po dvacet pět let a nikdy proti němu nebylo vzneseno žádné obvinění (*ighaghi*), ani ho nepostihlo žádné neštěstí; zemřel, když přišla jeho určená hodina. To je věc nevídaná. Násir ad-Dín zůstal nadále správcem v Kara-džangu a [ke dvoru] nepřišel, jen aby kaanovi vzdal hold (*tikšimiši*).¹⁸⁷ Zemřel v posledních pěti či šesti letech a ve městě Chanbalyku ho pohřbili v jeho vlastní zahradě. Ještě předtím poslali [syna] Násira ad-Dína jménem Abú Bakr, kterému se nyní říká Bajan fančan, do města Zajtúnu jako správce.¹⁸⁸

korejského krále se Rašid zmiňuje už dříve; šlo o korejského následníka, pozdějšího krále Čchungnola (vládl 1274–1308), který si roku 1274 vzal Kublajovu dceru.

¹⁸⁵. Sajjid-i Adžall („nejvznešenější sajjid“) Šams ad-Dín Umar z Buchary (1211–1279), v čínských pramenech Sajjid Adžall Šan-s'-ting, byl od roku 1274 guvernérem Jün-nanu. Mahmúd Jalavač byl chórezmský muslim, který za Čingischána a Ögedeje spravoval dobyté ušedlé oblasti a za Möngkeho byl místodržitelem v Chitaji.

¹⁸⁶. Kublajovo tažení do Jün-nanu (Kara-džangu) proti království Ta-li se odehrálo v letech 1253–1254. Násir ad-Dín, nejstarší syn Sajjida-i Adžall, spravoval Jün-nan po otcově smrti a zemřel roku 1292.

¹⁸⁷. Mongolské *tikšimiši* (od turk. *tikiš-* „podávat, obětovat“) označovalo slavnostní odevzdání darů a vzdání holdu panovníkovi, jímž místodržitel či vazal potvrzoval svou poddanost.

¹⁸⁸. Abú Bakr, zvaný Bajan, vnuk Sajjida-i Adžall, byl za Temüra jedním z nejvyšších hodnostářů ústřední správy. *Fančan* (čín. *pching-čang čeng-š'*) byl titul jednoho z

Když Sajjid-i Adžall zemřel, stal se kaanovým vezírem emír Ahmad Fanákatí a rozhodování o všech záležitostech bylo v jeho rukou.¹⁸⁹ Stalo se tak proto, že když Čabi-chatun ještě žila v domě svého otce, měl emír Ahmad k jejich rodině blízko. Když se stala kaanovou chatun, sloužil na její *ordě*, získal vážnost, zařadil se mezi velké emíry a vzal do rukou vládu nad zeměmi říše. Chitajští emírové mu ze závisti byli nepřáteli. Ani Džim-gim mu nebyl nakloněn, a to do té míry, že ho jednoho dne udeřil lukem do hlavy a rozrazil mu obličej. Když [Ahmad] přišel před kaana, ten se ho zeptal: „Co se ti stalo s obličejem?“ Odpověděl: „Kopl mě kůň. “Džim-gim, který byl přítomen, se rozhněval a řekl: „Stydíš se říct, že tě udeřil Džim-gim?“ Jindy ho zase v kaanově přítomnosti mnohokrát bil pěstí. Ahmad se ho proto neustále obával. V létě toho roku, když se kaan vydával z města Dadu na letní tábořiště (*jajlak*), ponechal Ahmada a emíra jménem Tarkan (?) z kmene Kipčaků v čele *dívánu* a pokladnic, aby střežili palác (*karši*).¹⁹⁰ Chitajští emírové, kteří tam byli přítomni a sloužili, se ze závisti a staré zášti začali strojit proti němu.

Zpráva o emíru Ahmadovi Fanákatím, který byl kaanovým vezírem, o tom, jak byl zabit rukou Kao fančana, a o dobytí Mangi prostřednictvím Kao fančana

Za časů Kublaj-kaana, když byl kaanovým vezírem emír Ahmad Fanákatí fančan, byl vezírem také jeden Chitajec jménem Kao fančan. Protože emír Ahmad požíval úplné důvěry, nazývali ho Šu fančan, to jest „bdělý vezír“; šu je totiž titul velkých fančanů.¹⁹¹ Kao fančan měl mnoho stoupenců a emíru Ahmadovi záviděl. V zmíněném létě, kdy ho kaan ponechal v čele paláce a dívánu Chanbalyku a Dadu, se Kao fančan s

nejvyšších úředníků ústřední kanceláře (*čung-šu šeng*) nebo provinční správy.

¹⁸⁹. Údaj je chronologicky nepřesný: Sajjid-i Adžall zemřel roku 1279, kdežto Ahmad řídil finance říše už od začátku šedesátých let 13. století. Ahmad byl sám zavražděn roku 1282.

¹⁹⁰. *Karši* (turk. „palác“) – zde císařský palác v Dadu. Kublaj trávil léta v Šang-tu a zimy v Dadu; v době jeho nepřítomnosti vedli hlavní město pověření hodnostáři. Emír Tarkan byl podle Blocheta tím, koho kaan ponechal Ahmadovi jako spolupracovníka při vedení státních záležitostí.

¹⁹¹. Blochet vykládá toto šu jako čestné označení předních fančanů (čín. *pching-čang čeng-š*). Ahmad byl od roku 1270 v čele zvláštního finančního úřadu a od roku 1272 jako *pching-čang* zasedal v ústřední kanceláři (*čung-šu šeng*), nejvyšším správním orgánem říše.

několika Chitajci spíkl, že ho připraví o život. Jeden otrok z Ahmadových podkoních se o tom dozvěděl a zpravil ho o tom. Emír Ahmad v noci vzal čtyřicet vybraných valachů z kaanových osobních koní, kteří stáli ustájeni na ječmeni, a vydal se na cestu. Chitajci se to dozvěděli. Když nastal den, dorazil do vesnice vzdálené pět *farsachů*, kterou nazývají Šindaj (?); Tádžikové jí říkají Deh-i Chula (?) a také *jam* Sajjida-i Adžall. Chitajci mu nedovolili přejít most, protože předtím obsadili cesty. Chtěl se vrhnout do řeky a přebrodit ji, ale Chitajci mu zastoupili cestu a bránili mu. Zatímco se tak přeli a hádali, dorazil zezadu Kao fančan, uchopil emíra Ahmada za uzdu (*čilbur*) a řekl: „Kaan nás tu ponechal, abychom obstarávali záležitosti dívánu. Proč odcházíš bez naší porady (*kengeš*)?“ On odpověděl: „Kaan si mě povolal, jedu k němu.“ Kao fančan ho však nepouštěl.

Uprostřed té rozmluvy přijížděli od kaanova dvora do Chanbalyku po úředních záležitostech čtyři *elčiové*. Když je emír Ahmad spatřil, zvolal: „Jedu ke kaanovi, a oni mě nepouštějí!“ Elčiové řekli: „Kaan nás poslal, abychom přivedli emíra Ahmada.“ Kao fančan namítl: „Ponechal nás tu kvůli potřebám dívánu a máme s ním co jednat.“ Elčiové však naléhali, vysvobodili ho, a on odjel. Na místě letního tábořiště se dostavil ke kaanovi. Opatřil si černý podnos, nasypal na něj perly všeho druhu, na ně položil nůž a přikryl to červeným hedvábím (*torghu*). Tak to přinesl před kaana. [Kaan] se zeptal, co to je a co to má znamenat. [Ahmad] odpověděl: „Když jsem kdysi vstoupil do tvých služeb, byla má brada černá jako tento podnos; ve službě zbělela jako tyto perly. Kao fančan chce tímto nožem zbarvit mou bradu do ruda jako toto hedvábí.“ Vylíčil, jak se věc sběhla, a elčiové, kteří to viděli na vlastní oči, dosvědčili, že mluví pravdu. Kaan nařídil, aby jeli a Kao fančana zatkli.

Protože Kao fančan věděl, že se ta věc donesla až k trůnu, uprchl do města Sajan-fu, které leží na hranici Mangi na břehu Kara-müren. Jedna jeho polovina leží na této straně [řeky] a druhá na oné.¹⁹² Za dávných dob odváděla jedna polovina daň chitajským králům a druhá králům Mangi;

¹⁹². Sajan-fu je Siang-jang (dnes součást města Siang-jang v provincii Chu-pej); protějším městem na druhém břehu byl Fan-čcheng. Obě města dělila řeka Chan, přítok Jang-c'-t'iangy, a spojovaly je lodní mosty. Rašid je mylně umístěn na Kara-müren, tj. Žlutou řeku.

v tom se spolu dohodli. Když Chitaj přešel pod vládu Mongolů, vzal celé to město do své moci král Mangi, zbudoval na této straně pevnou tvrz, mohutnou hradbu a hluboký příkop, a přestože proti němu táhlo mongolské vojsko, nepodařilo se ho dobýt. Když tam přišel Kao fančan, který byl váženým a proslulým emírem, jeho příchod obyvatele povzbudil a spolehli se na něho; i tam se stal jedním z vážených emírů. Kaan nařídil, aby Bajan s vojskem táhl za ním.¹⁹³

Do té doby nebyl v Chitaji žádný velký franský *mandžaník*. Z této říše [tj. z Íránu] tam odešel stavitel mandžaníků Tálíb, původem z Baalbeku a Damašku; on a jeho synové Abú Bakr, Ibráhím a Muhammad se svými lidmi sestrojili sedm velkých mandžaníků a pustili se do dobývání toho města.¹⁹⁴ Kao fančan poslal k emírům vojska zvěda se vzkazem: „Nic jsem se neprovinil. Mezi mnou a emírem Ahmadem bylo nepřátelství a ukládali jsme si navzájem o život; tentokrát jsem sem utekl ze strachu. Daruje-li mi kaan život, vydám vám město do rukou. Na tomto městě stojí celá říše Mangi; jakmile bude dobyto, bude podrobena celá říše Mangi. “Vyslance Kao fančana poslali ke kaanovi, aby mu věc předložili. Kaan mu projevil přízeň (*sojurgamiši*) a poslal mu ochranný list (*amán-náme*) a meč.¹⁹⁵ To ho povzbudilo. Vojsko postavilo mandžaníky proti tvrzi a rozbořilo věže. Kao fančan prorazil zevnitř průchod a vyšel ven. Když se král Mangi dozvěděl o rozboření věží a o Kao fančanově lsti, opustil tvrz a s velkým množstvím lidu přešel na onen břeh řeky.

Když pak Bajan dobyl tvrz na této straně a vraždil a plenil, [král Mangi] uprchl se svým vojskem i z oné strany a nikde se nedokázal postavit na odpor a utkat se s kaanovým vojskem. Všechny země Mangi se podrobily (*il*) a byly ovládnuty.¹⁹⁶ Kao fančan se připojil ke kaanovu vojsku, a když

¹⁹³. Podle čínských pramenů vedli obléhání Siang-jangu a Fan-čchengu (1268–1273) vojévůdci Aču a Alihaija; Bajan dostal velení teprve roku 1274, po pádu Siang-jangu, k tažení, které skoncovalo s dynastií Sung.

¹⁹⁴. *Mandžaník* –těžký vrhací stroj s protizávažím (trebuchet); přívlastek „franský“ ukazuje na jeho původ u křižáků v Levantě. Čínské Dějiny dynastie Jüan připisují stavbu těchto strojů muslimským mistrům Alá ad-Dínovi z Mosulu a Ismá’ílovi z Hilly, které vyslal íl-chán Abaka; jméno Tálíb čínské prameny neuvádějí.

¹⁹⁵. *Amán-náme* –listina zaručující nepříteli, který se vzdá, život a bezpečí; meč poslaný spolu s ní byl zřejmě odznakem milosti a přijetí do služby. *Sojurgamiši* (mongol. *soyurqa*–) znamená udělení panovnické milosti.

¹⁹⁶. Rašíd zde zhušťuje události: Siang-jang se vzdal roku 1273, sungské hlavní město

se dostavil ke dvoru, byl vyznamenán rozličnými milostmi a potvrzen ve svém úřadu fančana. Stal se společníkem emíra Ahmada v úřadu. Emír Ahmad zastával vezírský úřad se ctí téměř dvacet pět let. Po této příhodě byl Kao fančan ještě devět let jeho společníkem a choval k němu jako dříve zášť a závist.

Po devíti letech ukládal emíru Ahmadovi o život podruhé. Stalo se to takto. Jeden Chitajec se vydával za muže uchváceného Bohem a za světce a získal si v ordách pověst zbožnosti a askeze.¹⁹⁷ Jednoho dne předstíral nemoc a poslal k emířům několik svých žáků se vzkazem: „Zemřu a po čtyřiceti dnech zase ožiji.“ Přišli a řekli to. [Emírové] posílali lidi, aby to prověřili; on ležel doma jako mrtvý a jeho děti nařikaly a bědovaly, takže uvěřili, že je doopravdy mrtev. Po čtyřiceti dnech vyšel ven a rozhlásil, že ožil. Chitajci se kolem něho shromáždili a jeho věc došla veliké slávy. Kao fančan a lidé z Dadu k němu přišli a radili se s ním o tom, jak emíra Ahmada odstranit. Protože [Ahmad] byl nesmírně opatrný a bdělý, stále měl kolem sebe strážu a neměl stálé místo, kde spal, usnesli se, že pošlou dva tisíce mužů do soutěsky, známé jako Čamčal, čtyři farsachy od Dadu, aby ji obsadili; tisíc mužů pak vyrazí a rozhlásí, že přijíždí Džim-gim, aby [Ahmad] vyšel ven, aby ho uvítal, a tak ho zabijí.

Kao fančan se posadil do nosítek. Tamní panovníci mají totiž ve zvyku občas sedat do nosítek a v noci takto většinou cestují. Z té soutěsky posílali jednoho za druhým *jarguče* a elčie se zprávou, že přijíždí Džim-gim.¹⁹⁸ Ahmad se ho bál, a koho poslal napřed, aby [prince] uvítal, toho zabili. Za noci vjeli s pochodněmi a svícemi tak, jak je u panovníků obvyklé. Když se přiblížili k paláci, vyšel emír Ahmad ven, aby [princi] podal číši; tu ho popadli a zabili. Emír Tarkan, jeho *nöker*, byl však opatrný; vytušil, že věc není v pořádku, a zůstal stát opodál. Se svými lidmi sáhl po šípech,

Lin-an (Kinsaj, Chang-čou) padlo roku 1276 a poslední odpor Sungů byl zlomen roku 1279.

¹⁹⁷. Podle Blocheta šlo o buddhistického mnicha, kterého čínské prameny nazývají Kao Che-šang („velký mnich Kao“); byl spoluviníkem Wang Čua, důstojníka, který Ahmada roku 1282 skutečně zabil. Rašid zřejmě splývá postavu Wang Čua s Kao fančanem.

¹⁹⁸. *Jarguči* –mongolský soudce, vyšetřovatel. Džim-gim byl od roku 1273 korunním princem a mimo jiné stál v čele ústřední kanceláře, takže jeho příjezd znamenal pro Ahmada povinnost dostavit se k němu.

zasáhl Kao fančana v nosítkách šípem a zabil ho.¹⁹⁹ Chitajci se rozutekli a Tarkan se usadil v paláci. Té noci došlo k mnoha vraždám a nepokojům a Chitajci se rozprchli do skryší.

Když o tom podali zprávu kaanovi, vypravil emíra Bolada-aku a Hantum-nojana s vojskem, aby všechny Chitajce, kteří tu vzpouru podnítli, pobili.²⁰⁰ Nařídil také, aby na výdaje za pohřeb emíra Ahmada vydali čtyři tisíce *bališů*, a poslal velmože a emíry, aby ho se všemi poctami pohřbili.

Po čtyřiceti dnech sháněl kaan velký drahokam, aby jej dal zasadit do koruny, ale nemohli žádný najít. Byli tam dva kupci; ti přišli a oznámili: „Dříve jsme pro kaana přivezli velký kámen a odevzdali jsme jej emíru Ahmadovi.“ Kaan pravil: „Mně jej nepřinesl,“ a poslal hledat do jeho domu. Našli jej u jeho ženy Inčü-chatun a přinesli jej kaanovi. Kaan se nad tou věcí nesmírně rozhněval a zeptal se oněch kupců: „Co zaslouží služebník, který se dopustí takové zrady?“ Odpověděli: „Je-li živ, musí být popraven; je-li mrtev, musí být vytažen z hrobu a zostuzen, aby si z toho ostatní vzali výstrahu.“ Také Chitajci říkali Džim-gimovi: „Byl tvým nepřítelem, proto jsme ho zabil,“ a tak zasadili do kaanova srdce nepřátelství vůči němu. Proto nařídil, aby ho vytáhli z hrobu, přivázali mu provaz k nohám a pověsili ho na šibenici na čtyřcestí uprostřed tržiště; přes jeho hlavu pak přejížděli vozy.²⁰¹ Zabili také Inčü-chatun; čtyřicet jeho dalších chatun a čtyři sta souložnic (*kuma*), které měl, rozdělili, jeho jmění a majetek vzali do pokladnice a jeho syny emíra Hasana a emíra Husajna bili tak dlouho, až z nich sedřeli kůži. Jeho ostatní děti a potomky ušetřili.

Po jeho smrti dali vezírský úřad Ujgurovi jménem Sangha; po pět či šest let bylo řízení záležitostí říše v jeho rukou. Příběhy o něm budou vyličeny

¹⁹⁹. Čínské prameny líčí atentát z 10. dubna 1282 obdobně: dva tibetští lamové oznámili, že korunní princ přijíždí do hlavního města k buddhistickému obřadu, a když Ahmad přišel k paláci, ubil ho důstojník Wang Ču měděným palcátem.

²⁰⁰. Bolad-aka (Bolad *čingsang*) později přešel do služeb il-chánů v Íránu a byl jedním z hlavních Rašídových informátorů o mongolských a čínských reáliích. Hantum-nojan (Antung) z rodu Mukaliova byl předním Kublajovým ministrem.

²⁰¹. Čínské prameny uvádějí, že Kublaj dal Ahmadovu mrtvolu vykopat, stít a pohodit psům. Posmrtný trest zde měl ukázat, že vina „zrádného služebníka“ nepomíjí ani smrt; zároveň umožňoval zabavit jeho majetek.

dále.²⁰²

Příběh o Sangovi Ujgurovi, který se po emíru Ahmadovi stal kaanovým vezírem, a o jeho konci

Za Sangova vezírství přišla ke kaanovu dvoru skupina muslimských kupců ze zemí Kúrí, Barku a Kirgizů²⁰³ a přinesli mu darem (*tikšimiši*) bělonohé raroky s červenými zobáky a bílého orla. Kaan jim prokázal přízeň (*sojurgamiši*) a dal jim jídlo ze svého stolu, oni však nejedli. Zeptal se, proč nejedí. Odpověděli: „Tento pokrm je pro nás zdechlina.“ Kaan se rozhněval a nařídil: „Odynějška necht' muslimové a lidé Knihy ovce nepodřezávají, nýbrž ať jim podle mongolského zvyku rozpárnou hrud' a bok. Kdo by ovci podřízl, toho ať podřezou stejně a jeho ženu, děti, dům i majetek ať dají udavači.“²⁰⁴ Ísá Tarsá, tlumočník (*kelemči*),²⁰⁵ Ibn Maálí a Banduk (?), kteří patřili k buřičům, zlosynům a lidem nízkého rodu své doby, si ten rozkaz vzali za záminku a vymohli *jarlyk*, že kdokoli ve svém domě podřízne ovci, bude popraven. Pod touto záminkou vymámili z lidí mnoho peněz. Naváděli také otroky muslimů: „Když na svého pána podáte udání, propustíme vás na svobodu.“ A ti, aby se vysvobodili, křivě obviňovali své pány a uváděli je do viny. Ísá *kelemči* a jeho proklatí přívrženci to dohnali tak daleko, že muslimové po čtyři roky nemohli obřezat své syny. Našeho mistra Burhána ad-Dína Buchárského, který byl žákem šajcha al-islámu, božího muže Sajfa ad-Dína Bácharzího – Bůh se nad ním smiluj –, a kázal v Chanbalyku, udali a poslali ho do Mangi, kde zemřel. Poměry se vyvinuly tak, že většina muslimů zemi Chitaj opustila.

²⁰². Sangha (čín. Sang-ke), podle čínských pramenů Tibeťan či Ujgur, žák tibetského lamy Phagpy, vedl od roku 1287 obnovený finanční úřad (*šang-šu šeng*) jako jeho *pching-čang*; roku 1291 byl pro zpronevěry popraven.

²⁰³. Patrně země kmenů Kori a Bargu (Barkudžin) na východ od Bajkalu, odkud se na dvůr dodávali draví ptáci; čtení jmen je v rukopisech nejisté.

²⁰⁴. Podle čínských pramenů vydal Kublaj zákaz muslimského (a židovského) způsobu porážky i obřízky r. 1280. Udavač tu podle mongolské praxe dostával majetek odsouzeného jako odměnu.

²⁰⁵. Ísá „Křesťan“ (čín. Aj-sie), syrský křesťan ze Západu, tlumočník, lékař a astronom v Kublajových službách; mimo jiné řídil úřad, který spravoval křesťanské duchovenstvo v říši.

Potom se většina předních muslimů té oblasti –Bahá ad-Dín Kundúzí, Šádí cuo-čcheng, Umar Kirkizí, Násir ad-Dín Malik Kašgharí, Hindú cuo-čcheng²⁰⁶ a další vážení muži –dohodli a slíbili vezíru Sangovi velký dar, aby kaanovi předložil: „Všichni muslimští obchodníci odtud odešli a z muslimských zemí kupci nepřicházejí. Výnos *tamgy* upadl a vzácné zboží (*tangsuk*)²⁰⁷ už nepřivázejí, protože se po sedm let nesmějí podřezávat ovce. Bude-li vydán rozkaz, že smějí porážet, kupci budou přicházet a odcházet a tamga se bude vybírat v plné výši.“V té věci byl vydán povolující jarlyk.

Dále: jelikož křesťané za kaanovy doby projevovali vůči muslimům velkou zaujatost, pokusili se jim uškodit a kaanovi předložili, že v Koránu stojí verš: „Zabíjejte modloslužebníky, všechny do jednoho.“Kaan se rozhněval a otázel se: „Odkud to víte?“Odpověděli: „V té věci přišel list od Abaky-chána.“Kaan si ten list vyžádal, předvolal učence a nejstaršího z nich, Bahá ad-Dína Baháího, se zeptal: „Je tento verš ve vašem Koránu, nebo ne?“Řekl: „Je.“Kaan řekl: „Uznáváte Korán za slovo Boží?“Řekl: „Ano.“Kaan řekl: „Když vám Bůh přikázal zabíjet nevěřící, proč je nezabíjíte?“Odpověděl: „Ještě nenastal čas a nemáme k tomu moc.“Kaan se rozlítil a řekl: „Ale já tu moc mám!“a rozkázal, aby ho popravili. Vezír emír Ahmad, kádí Bahá ad-Dín, který měl rovněž hodnost vezíra, a emír Dašman tomu zabránili pod záminkou, že se zeptají i jiných. Předvolali mawláná Hamída ad-Dína ze Samarkandu, který dříve býval kádím, a zeptali se ho na totéž. Řekl: „Ten verš tam je.“Kaan řekl: „Proč tedy nezabíjíte?“Odpověděl: „Bůh Nejvyšší přikázal zabíjet modloslužebníky. Dovolí-li kaan, povím, kdo je modloslužebník.“Kaan řekl: „Mluv.“Řekl: „Ty modloslužebník nejsi, neboť v záhlaví jarlyků píšeš jméno Velikého Boha.²⁰⁸ Modloslužebník je ten, kdo Boha nezná, přidává mu společníky a Velikého Boha popírá.“Kaanovi se to velmi zalíbilo a ta slova se mu

²⁰⁶. *Zo-čang* (čín. cuo-čcheng, „levý pomocník“) a dále *ju-čink* (jou-čcheng, „pravý pomocník“) a *sam-čink* (cchan-čeng, „přisedící rada“) jsou hodnosti Ústřední kanceláře (Čung-su šeng), nejvyššího správního orgánu jüanské říše, a jejich provinčních poboček (*sing*). Nad nimi stojí *čingsang* (čcheng-siang, kancléř) a *fančan* (pching-čang čeng-š').

²⁰⁷. *Tamga* –zde clo či daň z obchodních transakcí, jeden z hlavních peněžních příjmů státní pokladny; *tangsuk* –vzácné a luxusní zboží, které kupci přiváželi panovníkovi jako dar či na prodej.

²⁰⁸. Mongolské výnosy začínaly formulí „V síle věčného Nebe“(mong. *möngke tengri-jin kücün-dür*), kterou muslimové chápali jako vzývání jediného Boha.

uložila v srdci. Mawláná Hamída ad-Dína obdaroval čestným rouchem a zahrnul přízní a na jeho slova byli propuštěni i ostatní.

Zkrátka, vezír Sangha zastával vezírský úřad sedm let. Jednoho dne si od něho kaan náhodou vyžádal několik perel. Řekl: „Nemám.“ Byl tam jeden muž z Dámghánu jménem Mubáراكšáh, kaanův oblíbenec, jehož slovo platilo, a ten číhal na příležitost Sangovi uškodit. V té chvíli kaanovi předložil: „Sangha má v domě perel a drahokamů celé náklady –sám jsem je viděl. Ať ho kaan zdrží u sebe, a já půjdu a vynesu je z jeho domu.“ Kaan ho tedy u sebe zdržel a Mubáراكšáh vynesl z jeho domu dvě truhlice. Otevřeli je a byly v nich vzácné perly a šperky bez rovna. Kaan mu je ukázal a řekl: „Jak to, že máš tolik perel, a když jsem od tebe chtěl dvě tři, nedal jsi mi je?“ Sangha zahanbeně řekl: „Dali mi je velmoži Tádžikové, z nichž každý je místodržitelem některé země.“ Kaan řekl: „Proč tedy perly a šperky nepřinesli také pro mě? Mně nosíš surové a špatné látky, a hotové peníze a náhrdelníky bez rovna si bereš pro sebe.“ Sangha řekl: „Dali mi je; ať kaan poručí, vrátím je.“ Protože ta slova byla drzá a nevychovaná, kaan rozkázal, aby ho chytili a nacpali mu do úst nečistotu; a jeho spolu s Hindúem a s těmi z tádžických emírů, kteří byli přítomni, popravili. Pro ostatní, kteří byli v zemi Mangi, poslal, aby je všechny pochytili. Když přivedli Bahá ad-Dína Kundúzího, malika Násira ad-Dína Kašgharího, Umara Kirkizího a Šádího cuo-čchenga, nařídil, aby byli zabiti i oni. Potom však řekl: „Bahá ad-Dína Kundúzího jsem si vyžádal od jeho otce,“ zavolal ho, vlastní rukou mu dal několik políčků, dal ho sevřít do dvojramenné klady a uvrhnout do vnitřního vězení. O Násirovi ad-Dínovi pak řekl: „Toho jsem povolal z Kašgaru; vraťte mu jeho majetek.“

Když se mu dostalo milosti, vyjelo s ním, jakmile nasedl na koně, mnoho lidí, neboť to byl muž šlechetný a štědrý a měl mnoho přátel. Na cestě potkal emíra Keraje Baurčiho,²⁰⁹ který pro stáří jel sedě na voze. Malik Násir ad-Dín ho pro tlačenicí neviděl, nepozdravil ho ani si ho nevšiml, a Keraj se urazil. S ním byl Pahlaván, malik Badachšanu, který sem kdysi přišel, a řekl mu: „To je ten malik Násir ad-Dín, kterého chtěli zabít. Sotva ho propustili, pojal takovou pýchu a domýšlivost a jezdí

²⁰⁹ . Baurči –stolník, správce panovníkovy kuchyně a stolu; patřil k dvorským úřadům gardy (kešiku) a mezi Mongoly byl velmi vážený.

s ním tolik jezdců; a každý rok posílá víc než tisíc *tanek* na Kaiduovo vojsko.“Keraj se na něho rozhněval, a když přišel ke kaanovi, udal ho. Byl vydán jarlyk, přivedli ho zpět a popravili. Za Umara Kirkizího a Šádího cuo-čchenga se přimluvil princ Ačigi a kaan jim daroval život; propustil na svobodu i Bahá ad-Dína Kundúzího. Na Sangovo místo dosadil Öldžeje čcheng-sianga.²¹⁰

Příběh o kaanových velkých emírech, o jménech předních z nich a o tom, jaký úřad kdo zastával

Jedním z kaanových velkých emírů byl Bajan-noján z kmene Bárin, kterého odsud přivedli;²¹¹ zemřel osm měsíců po kaanovi a zanechal syny a dcery. Dalším byl Hantun čcheng-siang, kterého zajali spolu s Nomuganem; zemřel rok před kaanem.²¹² Dalším je Ůčečer-noján, který je nyní pevně na svém místě u Temür-kaana a zastává úřad, a rovněž Öldzej čcheng-siang. Také Dašman zůstává ve vážnosti a má na starosti záležitosti jarlyků a *pajz*, obchodníků (*ortaků*)²¹³ a příchozích i odchozích. Tarchan čcheng-siang je nyní váženější než dřív a zasedá v *dívánu*. Nalíku, Čirkalan a Čirtaku (?) byli všichni tři bratři, velitelé sokolníků (*kušči*) a stáli v čele úřadů *tutkaulů* a *ketüsünů* (?), aby cokoli zjistí, hlásili a zadržovali.²¹⁴ Nalíku zemřel dva roky po kaanově smrti. Bádám (?) -noján byl velkým sokolníkem a jeho bratr Sündžak-aka byl *bitikčim*. Když zemřel, stal se velkým emírem-*bitikčim* jeho syn Láčín pching-čang (*fančan*).²¹⁵ I ten zemřel a nyní na jeho místě sedí jeho

²¹⁰. Öldzej (čín. Wan-ce) z kmene Merkitů se stal kancléřem Ústřední kanceláře po Sangově pádu r. 1291 a zůstal jím i za Temür-kaana.

²¹¹. Tj. dobyvatel říše Sung, který přišel do Číny z Íránu jako vyslanec Hülegüův a zůstal v Kublajových službách; zemřel r. 1295.

²¹². Hantun (čín. An-tchung) z rodu Mukaliho, kancléř Ústřední kanceláře; r. 1276 jej spolu s princem Nomuganem zajali vzbouření princové (Širegi aj.) a vydali nepřátelům na západě; po propuštění (1284) se vrátil do úřadu a zemřel r. 1293.

²¹³. *Ortak* (doslova „společník“) –kupec, který obchodoval s kapitálem svěřeným panovníkem, knížaty nebo dvorem a podíl ze zisku jim odváděl; ortakové dostávali od dvora *pajzy* a jarlyky, které jim zajišťovaly ochranu a užívání poštovních stanic.

²¹⁴. *Tutkaul* –strážce na cestách a průsmycích, které kontrolovaly pocestné a jejich průvodní listy; výraz *ketüsün* je nejasný a Blochet jej spojuje s úřadem, jenž dohlížel na cizince cestující po říši. Čtení obou slov je v rukopisech nejisté.

²¹⁵. *Fančan* –čín. pching-čang čeng-š', „správce státních záležitostí“, druhá nejvyšší hodnost v Ústřední kanceláři a v provinčních úřadech (*sing*) hned po kancléři.

syn, „velký pching-čang“ (*jeke fančan*), a dobře se vyzná v *dívánu* a v *jamech*.²¹⁶ Keraj Baurči zemřel po kaanovi.

Z velkých emírů vojska stál Ambaj (?) v čele celého vojska; nyní je dosazen v témž úřadě a těší se přízni. Mukbil pching-čang byl *bōkaulem* vojska²¹⁷ a zůstává jím. Hokutaj (?) byl emírem čtyř směn *kešiku*²¹⁸ a je jím dosud. Emíry nosičů slunečníku (*sükürči*)²¹⁹ jsou Ismáíl a Muhammadšáh; koniušimi (*achtači*) jsou Mubárak, Tormiš a jeho bratr Jighmiš.²²⁰ Tohoto Jighmiše Temür-kaan povýšil a on zapisuje kaanovy výroky, jak je u nich zvykem. A pokoj.

Příběh o bitvě, kterou kaan svedl s Najanem-nojanem z rodu Tagačara-nojana a s princí, kteří s ním byli zajedno, a o tom, jak učinil Džim-gima následníkem trůnu

Vypravuje se, že v roce prasete, jenž odpovídá roku 688 hidžry,²²¹ se Najan-noján z rodu Tagačara-nojana, vnuka Otčigina-nojana,²²² spolu s některými syny Jesüngge-aky a s dalšími princí od kaana v srdci odvrátil a zamířili ke Kaiduovi a Duvovi. Kaanovo vojsko se pustilo za nimi a svedlo s nimi bitvu, a oni na vojsko tvrdě dotírali. Když o tom přinesli zprávu kaanovi, vydal se na cestu v nosítkách na hřbetě slona, ačkoli trpěl dnou a byl starý a sešlý. Kaanovo vojsko bylo blízko porážky; tu vyhnali slona s nosítky na pahorek a udeřili na velký válečný buben (*kürge*). Najan-noján a princové se i s vojsky dali na útěk. Kaanovo vojsko je pronásledovalo a

²¹⁶ Podle Blocheta jde o oddělení státní rady, které mělo na starost poštovní stanice a cizince cestující po Číně.

²¹⁷ *Bōkaul* – důstojník, který ve vojsku dohlížel na zásobování a rozdělování potravin a kořisti a na kázeň.

²¹⁸ Garda (*kešik*) se dělila na čtyři směny (*kezik*), které se u panovníka střídaly po třech dnech; každé velel jeden z předních emírů.

²¹⁹ *Sükürči* – nositel slunečníku či baldachýnu nad panovníkem, čestný dvorský úřad. Ismáíla čínské prameny podle Blocheta uvádějí jako muže, který se proslavil při dobývání Siang-jangu (1273).

²²⁰ Jighmiš (Čín. I-chej-mi-š'), Ujgur, jehož životopis je v dějinách dynastie Jüan; vedl Kublajova poselstva a námořní výpravy do jižních moří.

²²¹ Rok prasete odpovídá roku 1287, kdy Najanova vzpoura skutečně propukla; rok 688 h. (1289) v textu s tím nesouhlasí (1287 = 685/686 h.).

²²² Otčigin (Temüge-otčigin) byl nejmladší bratr Čingischánův; jeho potomci drželi úděly na východě, v dnešním Mandžusku. Jesüngge byl syn Čingischánova bratra Kasara.

jejich vlastní vojáci je zajali a přivedli je v poddanosti ke kaanovi, a ten je všechny dal popravít. Jejich vojska rozdělil a rozptýlil. Potom se kaan pro velké bolesti nohou už nikam nevydával a vojska stála na hranici Duvy a Kaidua.

V dřívějších letech, kdy Kaiduovo vojsko ještě Nomugana neodvedlo, kaan promluvil o jeho nástupnictví a Nomugan tu touhu choval v hlavě. Později však, když kaan viděl, že Džim-gim je nadmíru rozumný a schopný, velmi si ho oblíbil; a když Töde-Möngke Nomugana poslal zpět, kaan rozkázal, aby Džim-gima dosadili za kaana. Nomuganovi to bylo proti mysli a řekl: „Až on se stane kaanem, jak budou říkat tobě?“ Kaan se rozhněval, pokáral ho (*kakimiši*), vyhnal ho od sebe a nařídil, aby už k němu nechodil; a za několik dní Nomugan zemřel. Kaan pak dosadil Džim-gima na vládu. Ten vládl tři roky²²³ a také zemřel, a jeho trůn zapečetili. Jeho chatun jménem Kökečin byla nadmíru moudrá; kaan k ní byl velmi laskav a ve všem se dělo podle jejího rozhodnutí.

Na sklonku kaanovy vlády se v zemi Mangi, pod provincií Sajan-fu,²²⁴ vzbouřila země na mořském pobřeží, které říkají Lukin (?). K jejímu potlačení vyslal z mongolských emírů Jighmiše a Tarchana, z chitajských emírů Su-činka (?), z Tádžiků Ghuláma cchan-čenga a bratra Sajjida Adžalla Umara jou-čchenga s vojskem, a ti je porazili a vyplenili.

Ze strany Kaidua a Duvy se hlídky (*karaulové*) navzájem neustále střetávaly, k bitvě však nedocházelo. Na sklonku kaanovy vlády ale Duva jednou vytáhl s vojskem k té hranici a k *sonije* (?),²²⁵ kde stojí Čübej²²⁶ a sřeží tu hranici s dvanácti tisíci muži. Duva chtěl na něho podniknout noční přepad, Čübej se to však dozvěděl, v noci vyrazil na Duvův předvoj a pobil tři až čtyři tisíce mužů. Duva se o tom také ještě

²²³. Ve skutečnosti byl Džim-gim jen korunním princem (od r. 1273) a zemřel r. 1285, tedy před otcem; Rašídova „vláda“ odráží patrně jeho postavení následníka.

²²⁴. Sajan-fu – Siang-jang (Siang-jang-fu) na řece Chan-šuej. Pobřežní oblast „Lukin“ (?) Blochet ztotožňuje s městem zmíněným o něco dříve (s. 492); identifikace je nejistá.

²²⁵. Tj. linie pohraničních posádek rozmístěných podél hranice (Blochetův výklad; čtení slova je nejisté). Úsek, kde stál Čübej, ležel patrně v oblasti Tangutu a Chami.

²²⁶. V edici psáno (Čüti); jde patrně o Čübeje, syna čagatajovce Alghua, který přešel na Kublajovu stranu. Kijan (?) byl podle Blocheta jeho starší bratr, Ačigi čagatajovský princ velící na západní hranici a Ananda Kublajův vnuk, syn Mangalův, držitel Tangutu.

v noci dozvěděl a vyrazil s celým vojskem; ráno se střetli a navzájem pobili mnoho lidí. Čübej vyrazil v naprostém spěchu, aniž dal zprávu Ačigimu a Anandovi, a proto nemohl odolat a dal se na útěk. Když se to Ačigi dozvěděl, poslal Anandovi zprávu, aby vyrazili; než se však shromáždili a vyrazili, Duva se obrátil zpět a vojsko ho nedostihlo. To byla jedna z příčin Duvovy smělosti vůči kaanovu vojsku. Když se o tom kaan dozvěděl, uznal Ačigiho vinným a dal mu devět ran holí; potom mu znovu prokázal přízeň a poslal ho jako dřív do čela vojska. Je tam dodnes a tu hranici má na starosti on.

Kijan (?), starší bratr Čübejův, zemřel nějaký čas před touto bitvou. Obecně se ví, že země Turkestánu zpustošil převážně Alghu a po něm Kijan, Čübej, Burak a Najan, syn Koničiho, kteří byli princí pravého křídla.²²⁷ Kijan a Čübej byli zprvu u Kaidua, potom se kaanovi podrobili. A pokoj.

Příběh o Sajjidu Adžalovi, kaanově vezírovi, jemuž dali titul Bajan-fančan

Byl to jeden z vnuků zesnulého Sajjida Adžalla²²⁸ a jmenoval se Abú Bakr. Kaan mu udělil titul Bajan-fančan, učinil jej druhem (*nökerem*) Öldžeje (?) a propůjčil mu úřad fančana, to jest náčelníka *dívánu*.²²⁹ Za Kublaj-kaana byl dva roky vezírem. Během té doby povstali proti němu z kaanových dívánů jeho žalobci (*ajighakči*)²³⁰ a tvrdili, že zpronevěřil šest

²²⁷. Místo je v rukopisech porušené a Blochetova rekonstrukce nejistá. Burak je pozdější čagatajovský chán (vládl 1266–1271); Najan, syn Koničiho, je jiná osoba než Najan-noján – princ z Džočiho ulusu.

²²⁸. Sajjid Adžall Šams ad-Dín ‘Umar (zm. 1279), muslim z Buchary, který vstoupil do mongolských služeb již za Čingischána a za Kublaje byl mimo jiné místodržitelem v Kara-džangu (Jün-nanu). Jeho vnuk, zde zmíněný Abú Bakr alias Bajan-fančan, je jiná osoba než stejnojmenný dobyvatel říše Sung.

²²⁹. Fančan je perský přepis čínského titulu pching-čang (平章), jímž se označovali spolutvářící členové Ústředního sekretariátu (Čung-šu-šeng), nejvyššího správního orgánu Kublajovy říše. Rašíd jej vykládá jako „pána dívánu“, tedy ministra.

²³⁰. Perské (ajighakán) z mongolského ajighakči, „udavač, žalobce“ – člověk, který vznáší obvinění z provinění, ať skutečného, či domnělého. Udači byli u mongolského dvora běžným nástrojem kontroly úředníků.

set *tumenů* bališů.²³¹ Kaan po něm tu částku žádal zpět. Odpověděl: „Ty peníze jsem nechal poddaným, protože tři roky trvala nebeská pohroma, nevzešla žádná úroda a poddaní zchudli. Poroučí-li nyní kaan, prodám jejich ženy a děti a peníze odvedu do pokladny, ale země zpustnou.“

Kaanovi se jeho soucit s poddanými zalíbil a řekl: „Všichni náměstci a emírové se starají jen o sebe, kdežto Bajan-fančan se stará o říši a o poddané.“ Prokázal mu plnou přízeň, oblékl ho do rouch vykládaných drahokamy s pásem a svěřil mu veškeré záležitosti. Téhož dne si jej zavolala Kökečin-*chatun*, matka Temür-kaana, a řekla mu: „Když jsi dosáhl takové přízně a kaan ti svěřil vládní záležitosti, jdi a zeptej se ho: už devět let je trůn Džim-gimův zapečetěn,²³² co o tom poroučí? “V té době se Temür-kaan vydal na tažení proti vojsku Kaidua a Duvy. Bajan-fančan ta slova kaanovi přednesl. Kaan se z veliké radosti zvedl z lože nemoci, svolal emíry a řekl: „Vy jste tvrdili, že tento Sartaul²³³ je člověk nepoctivý (?). On však z útrpnosti přednesl slovo za poddané, mluví o trůnu a o kralování, a stará se o mé potomky, aby mezi nimi po mé smrti nevznikly rozpory a svár.“

Znovu prokázal Bajan-fančanovi přízeň a nazval jej velkým jménem jeho děda Sajjid Adžall. Jemu a jeho sedmi bratrům, kteří byli přítomni, daroval čestná roucha, *jarlyky* a *pajzy* a poručil: „Ještě tuto chvíli nasedni a mého vnuka Temüra, který s vojskem vytáhl proti Kaiduovi, obrať z cesty. Posad' ho jako kaana na trůn jeho otce, tři dny slavte hostinu (*toj*) a upevni na něm panování; po třech dnech ať opět nasednou a odtáhnou k vojsku.“ Sajjid Adžall odjel podle rozkazu, obrátil Temür-kaana z cesty a v městě Kaiping-fu jej posadil na Džim-gimův trůn. Po třech dnech se Temür vydal k vojsku a Sajjid Adžall se vrátil do kaanových služeb.

Temür-kaan velmi rád pil víno. Ať jej kaan sebevíc napomínal a zakazoval

²³¹. Tedy šest milionů bališů; *tumen* znamená deset tisíc. Jde o obrovskou částku odpovídající nevybraným daním z celé provincie či více.

²³². Korunní princ Džim-gim zemřel roku 1285/1286 a místo následníka zůstalo neobsazeno; „zapečetěný trůn“ označuje právě tento stav. Kökečin byla Džim-gimova vdova.

²³³. Mongolské *sartayul* označovalo obyvatele muslimské Sřední Asie, zvláště Zajordání (Mávará an-nahru), odkud pocházel Bajanův děd. Blochet slovo vykládá obecně jako „člověk rodem ze Zajordání“. Následující výraz „nepoctivý“ je nejisté čtení perského (mardí ba-dast), doslova „člověk v ruce“.

mu to, nebylo to nic platné, takže jej dokonce třikrát dal zbít holí a postavil k němu několik strážců, aby mu nedovolili pít. Neustále jej provázel jistý učenec z Buchary s přízviskem Razí, který se vydával za znalce alchymie, *símije* a talismanů a svými kejklemi a úskoky si Temürovo srdce získal. Stále s ním tajně pil víno, a proto se na něj kaan hněval. Ať se sebevíc snažili odstranit jej ze služby u Temür-kaana, nemohli, neboť to byl člověk příjemný ve společnosti a vtipný v hovoru. Když strážci a hlídači bránili pití vína, naučil jej Razí, aby chodili do lázně: lazebníkovi tajně nařizovali, aby místo vody lil do žlábků víno, které pak trubkou teklo do lázeňské nádrže, a tam je pili. Strážci z gardy (*kezikbánán*)²³⁴ na to přišli a oznámili to kaanovi.

Kaan poručil, aby Razího s hrozbami a přísností od Temüra odloučili; pod záminkou jej poslali do sídla jednoho *šingu*²³⁵ a cestou jej tajně zabili. A nyní, když se Temür stal kaanem, s pitím sám od sebe přestal a pije jen zřídka a málo. Bůh vznešený, když se Temür stal pánem štěstěny, mu lásku k vínu vyňal ze srdce; jinak by mu ji Kublaj-kaan ani naléháním a donucením nedokázal zakázat. Ačkoli je mladý, ve věku pětadvaceti let, jeho požehnané nohy jej neustále bolí. Dříve sedával v nosítkách na slonovi, nyní však kvůli obavám a pomluvám lidí sedá do nich méně. Pokoj.

Příběh o *bakšiích*, kteří byli a jsou ve službách kaana, a zmínka o jejich vážnosti

Na sklonku vlády Kublaj-kaana byli [u dvora] dva tibetští *bakšiové*.²³⁶ Jeden se jmenoval Tanba²³⁷ a druhý Kanba. Tanba-bakši měl dva přední zuby tak dlouhé, že se mu rty nescházely. Sídlí v kaanově

²³⁴. Perské , tj. příslušníci *kešiku*, osobní gardy panovníka a knížat, která střežila jejich osobu a obydlí ve střídajících se službách.

²³⁵. Blochet čte (šingi) a vykládá jako „do hlavního města provincie“; šing (čín. 省) byl název pro provincie Kublajovy říše, jejichž správní úřady (sing) řídily několik krajů najednou.

²³⁶. *Bakši* (z čín. po-š' 博士, „učitel“) označuje v perských pramenech mongolské doby buddhistického mnicha či lámou, případně i písaře.

²³⁷. Blochet jej ztotožňuje s tibetským lámou, jehož jméno Čínčané zapisovali Tan-pa (膽巴) a jenž měl titul kuo-š' („učitel státu“). Úřad císařského učitele (ti-š') předtím zastával 'Phags-pa (zm. 1280), jemuž Kublaj svěřil správu buddhistické církve i Tibetu.

vlastním chrámu (*butchána*), jež nazývají Nankijas dai-miao.²³⁸ Oba byli příbuzní a u kaana nesmírně vážení; byli to velcí bakšiové a jejich rod pocházel od tibetských králů. A třebaže chitajských a indických bakšiů bylo a je mnoho, přece jen tibetským se prokazuje větší vážnost. Je tu ještě jeden bakši, Kašmířan, jemuž říkají Karantás-bakši (?); i ten je vážený. Také Temür-kaan jim nadále věří. Tito dva tibetští bakšiové mají převahu a moc; své druhy, které pokládají za lékaře, přidělili ke kaanovi, aby nedopustili, že by Temür-kaan jedl příliš mnoho jídla a pil víno. Když se naskytne příležitost mu to zakázat, mají dvě hole svázané dohromady a udeří jimi o sebe, takže se ozve zvuk dřeva; Temür-kaan se vzpomíná a v jídle i pití se omezí. Jejich slovu naprosto důvěřuje. Jeden z příběhů o Tanba-bakšim a o jeho vážnosti vypovíme později v dějinách Temür-kaana, dá-li Bůh, On jediný a mocný. Pokoj.

Příběh o skonu Kublaj-kaana

Kublaj-kaan zemřel poté, co panoval třicet pět let a dosáhl věku osmdesáti tří let, v roce *morin jil*, což je rok koně a odpovídá měsícům roku 693 (1293/1294),²³⁹ a pomíjivý svět zanechal svému vnukovi Temür-kaanovi, slavnému panovníkovi. Kéž Bůh vznešený dopřeje vznešenému trůnu, a zvláště šáhanšáhovi islámu, největšímu sultánovi, pánu šíjí národů, Ghijás ad-Dunjá wa-d-Dín Öldžejtü sultánu Muhammadovi, jehož vládu kéž Bůh učiní věčnou,²⁴⁰ mnoho let úspěchu a štěstí.

²³⁸ . Perské . Blochet v druhé části jména spatřuje čínské tchaj-miao (太廟), chrám císařských předků, který dal Kublaj roku 1263 vystavět v Jen-t'ingu (Pekingu) a vysvětit tibetskými lámy; první část jména zůstává nejasná.

²³⁹ . Podle čínských pramenů, na něž odkazuje Blochet, Kublaj onemocněl prvního dne 31. roku éry Č'-jüan a zemřel o čtyři dny později, tj. 18. února 1294, ve věku osmdesáti let.

²⁴⁰ . Öldžejtü (vládl 1304–1316), bratr a nástupce Gázánův, íl-chán, za jehož vlády Rašíd ad-Dín dílo dokončil a jemuž je také věnováno.

Dějiny panovníků Mačínu a sultánů, maliků a atabeků íránské země, Šámu, Egypta, Maghribu a dalších, kteří byli současníky Kublaj-kaana od počátku roku *pičin jil*, roku opice, odpovídajícího roku 658 (1259/1260), do konce roku *morin jil*, roku koně, odpovídajícího roku 693 (1293/1294), a o pozoruhodnostech a událostech, jež se v řečeném období udály, souhrnně, stručně a krátce

Dějiny panovníků Mačínu, kteří vládli v řečeném období

Lizun

Čtyřicet jedna let; když uplynulo dvacet šest let, [zbývalo] patnáct let.²⁴¹

Tuzun

Deset let. Po řečeném Tuzunovi se stal králem té země Šúčú (?). Když uplynula dvě léta jeho vlády, vojsko Kublaj-kaana onu zemi zcela dobylo. Pokoj.

Dějiny sultánů, atabeků a maliků

Dějiny sultánů

V Rúmu byl sultánem 'Izz ad-Dín Kajkávús, syn sultána Ghijás ad-Dína Kajchusraua, kterého porazilo u Köse-dagu mongolské vojsko pod velením Bajdžu-*nojána*.²⁴² ['Izz ad-Dín] vládl společně se svým bratrem

²⁴¹. Lizun je sungský císař Li-cung (理宗, vládl 1224–1264). Rašídovy údaje v tabulkovém tvaru udávají celkovou délku vlády, počet let před počátkem Kublajovy vlády a počet let, které s ní souběžně připadají na toto období. Tuzun je Tu-cung (度宗, vládl 1264–1274) a Šúčú patrně nezletilý Kung-ti (恭帝, vládl 1274–1276), za něhož Bajan roku 1276 dobyl sungské hlavní město Kinsaj. Celý oddíl o panovících Mačínu je jen v jednom ze tří Blochetových rukopisů.

²⁴². Bitva u Köse-dagu v severovýchodní Anatolii (červen 1243), v níž Bajdžu porazil seldžuckého sultána Kajchusraua II. Rúmský sultanát se poté stal mongolským poplatníkem.

sultánem Rukn ad-Dínem. Mu‘ín ad-Dín Parvána byl správcem Rukn ad-Dínovy říše a pečoval o něj.²⁴³ Mezi bratry vypukl spor; sultán ‘Izz ad-Dín přenechal sultanát bratrovi, obrátil se do zemí Nikaie (?)²⁴⁴ a odtud odešel k *takfurovi* v Istanbulu.

Když Berkeho vojsko dorazilo k Istanbulu, odvedli jej k Berkemu a dali mu město Krym;²⁴⁵ tam také zemřel. Jeho bratr Rukn ad-Dín zemřel roku 664 (1265/1266) mučednickou smrtí rukou nevěřících a sultanát převzal jeho syn Ghijás ad-Dín Kajchusrau, syn Kilič Arslanův. Toho v Arzindžánu zabili, a po něm byl sultanát potvrzen Ghijás ad-Dínovi Mas‘údovi, synu Kajkávúsovu, který je sultánem i nyní.

V Dijár Bakru a Mosulu byl sultánem Badr ad-Dín Lu‘lu’ …[v rukopisech mezera]

V Egyptě a Šámu převládl nad Egyptem Ajbak Turkmání. Několikrát se dostal do sporu s pánem Aleppa a Damašku, až nakonec uzavřeli mír. Pak proti Turkmánímu povstal Kutuz, zabil ho a zmocnil se Egypta i Šámu. Když Hülegü-chán dobyl Aleppo a Damašek a vrátil se, svedl Kutuz ve shodě s emíry Šámu a Egypta a s chórezmskými chány, kteří byli zbytkem vojska sultána Džalál ad-Dína, bitvu s Kitbuka-nojánem.²⁴⁶ Malik an-Násir Saláh ad-Dín Júsuť, který byl pánem Šámu, přišel do služeb Hülegü-chána a v pláni u Múše jej popravili podle *jasy*. Když se Kutuz vracel z boje s Kitbuka-nojánem, zabil jej Bundukdár a zmocnil se vlády. Bundukdár zemřel, když se vrátil z Rúmu a z bitvy s Tukuem a Tudanem,²⁴⁷ a králem se stal Alfí. Po Alfím nastoupil na místo otce jeho

²⁴³. Mu‘ín ad-Dín Sulejmán (popraven 1277) nesl titul *parvána*, tj. strážce panovnických listin, a byl fakticky vládcem seldžuckého Rúmu pod mongolskou svrchovaností. Mōngke-kaan podle Blochetem citovaného Ibn Bībīho přidelil sultanát oběma bratrům společně.

²⁴⁴. Perské (bilád-i Nqyh), čtení nejisté; rukopisy mají různé zkomoleniny. ‘Izz ad-Dín uprchl roku 1261 k byzantskému dvoru.

²⁴⁵. Město Krym (Solchat, dnešní Saryj Krym) na Krymském poloostrově. Blochet upozorňuje, že podle Nuvajrího a Makrízího nevyslal vojsko proti Byzanci Berke, nýbrž až jeho nástupce Mōngke-Temür.

²⁴⁶. Bitva u ‘Ajn Džálútu v Palestině (3. září 1260), v níž mamlúcký sultán Kutuz porazil mongolský sbor Hülegüova vojevůdce Kitbuky; Kitbuka padl.

²⁴⁷. Bitva u Elbistánu (duben 1277), v níž mamlúcký sultán Bajbars al-Bundukdárí (vládl 1260–1277) porazil mongolské vojevůdce Tuku a Tudana; oba padli. Alfí je sultán Kalávún al-Alfí (vládl 1279–1290).

syn Ašraf.

V Kermánu byl sultánem Kutb ad-Dín, a když zemřel, zůstali po něm dva synové, Muzaffar ad-Dín Haddžádž a Džalál ad-Dín Sojurgatmiš. Jméno sultána nesl sultán Haddžádž, ale neomezeně vládla Terken-chatun. Protože si Abaka-chán vzal Terken-chatuninu dceru Pádišáh-chatun, přicházela Terken-chatun každé dva tři roky do služby k Jeho Veličenstvu a vracela se s poctami a plnou úctou. Jednou sem přišla, a když se vracela, vyšel jí sultán Haddžádž vstříc. Než se však setkali, pojal podezření, odešel ke Kermánu a zamířil do Hindustánu. Utekl se pod ochranu sultána Šams ad-Dína v Dillí, zůstal tam téměř patnáct let a nakonec zemřel. Terken-chatun byla nesmírně spravedlivá a záležitosti kermánské říše dosáhly díky její spravedlnosti a nestrannosti dokonalého pořádku. Za sultána Ahmada přišla do *ordy* a zemřela v okolí Tabrízu. Převezli ji do Kermánu a sultanát byl svěřen Džalál ad-Dínovi Sojurgatmišovi. Byl to vskutku panovník nesmírně moudrý a dokonalý. Za vlády Gajchatu-chána odešla Pádišáh-chatun, která byla jeho chotí, do Kermánu, zajala svého bratra Sojurgatmiše a dala jej uvěznit v pevnosti. On z pevnosti uprchl, tajně přišel do služeb Gajchatu-chána a prosil o milost. Gajchatu jej poslal k Pádišáh-chatun a ta jej několik dní držela pod dozorem a pak jej dala zabít. Když se vzbouřil Bajdu, poslala Šáh-i 'Álam, dcera Sojurgatmišova, která byla jeho chotí, vyslance (*elčiho*), a Kúrdüčin, dcera prince Möngke-Temüra, která byla chotí Sojurgatmišovou, zajala Pádišáh-chatun. Když ji vezli do ordy, v krajině mezi Šírázem a Isfahánem ji podle práva odvety (*kisás*) usmrtili. Bůh ví nejlépe.

Dějiny maliků a atabeků

V Mázandaránu …[v rukopisech mezera]

V Maghribu …[v rukopisech mezera]

Ve Fársu byl atabegem Muzaffar ad-Dín Abú Bakr; v roce 658 (1259/1260) zemřel.²⁴⁸ Jeho syn atabeg Sa'd, který přišel do služeb Jeho Veličenstva a onemocněl, se vracel, a v místě Túrku (?) v obvodu

²⁴⁸. Abú Bakr ibn Sa'd (vládl 1226–1260) z dynastie Salghurovců, kteří vládli ve Fársu se sídlem v Šírázu jako mongolští vazalové; jeho podřízenost zachránila Fárs před zpusťšením.

Farahánu (?) jej zastihla zpráva o otcově smrti; i on po dvanácti dnech zemřel. Když zprávu o jeho smrti přinesli do Šírázu, posadili na trůn jeho syna atabega Muhammada, jemuž bylo dvanáct let, a nazvali jej sultánem 'Adud ad-Dínem. Záležitosti říše řídila jeho matka Terken-chatun, dcera atabega Kutb ad-Dína Mahmúd-šáha. I ten chlapec brzy zemřel a vládkyní se stala jeho matka. Muhammad-šáh, synovec atabega Abú Bakra, který si vzal její dceru Salghum, začal se svou tchyní svár, a nakonec jej zabil. Terken-chatun zasnoubila svou mladší dceru Abiš-chatun s princem Möngke-Temürem. Poté se Terken-chatun stala chotí Seldžuk-šáha a po nějaké době ji Seldžuk-šáh zabil a obě její dcery dal uvěznit v Bílé pevnosti (Kal'a-ji Sipíd). Oznámili to Jeho Veličenstvu a vyslali emíra Altaču s vojskem, aby ve shodě s Rukn ad-Dínem, atabegem 'Alá' ad-Dawlou z Jazdu, bratrem Terken-chatun, s maliky Šabánkáry a s tádžickým vojskem (*čerikem*)²⁴⁹ té provincie vytáhli a Seldžuk-šáha zajali. Když vojsko dorazilo do Abarkúhu, vyrazilo proti němu šest tisíc šírázských jezdců. Atabeg 'Alá' ad-Dawla na ně udeřil s pěti sty jezdci a hnal je až do Šírázu. Seldžuk-šáh se uchýlil do Kázaránu. Vojsko tam vytáhlo, bojovalo, město dobylo, vraždilo a plenilo; Seldžuk-šáha vyvlekli ven, zabili a jeho hlavu poslali do Šírázu. Atabeg 'Alá' ad-Dawla tam utržil ránu a po několika dnech zemřel. Dívky vyvedli z pevnosti a jejich babička Jákút-Terkán, dcera Kutlug-sultána Baráka Hádžiba, vládce Kermánu, je přivedla do služby Jeho Veličenstva. Abiš-chatun dali princovi Möngke-Temürovi²⁵⁰ a atabegát Šírázu byl na jméno Abiš-chatun. Druhou sestru, Bíbí Salghum, dali atabegovi Júsuf-šáhovi z Jazdu, který byl jejím bratrancem z matčiny strany. Abiš-chatun zemřela za vlády Arghun-chána; převezli ji do Šírázu a pohřbili v madrase 'Adudíja, kterou její matka postavila na jméno řečeného atabega 'Adud ad-Dína Muhammada. Jejím dědicem se stala princezna Kürdüčín. A ačkoli již několik let vykonávají vládu nad Šírázem *ortakové* a velmoži,²⁵¹ dosud

²⁴⁹. Čerik (tur.-mong.) je vojenský kontingent; „tádžický čerik“ označuje pomocné oddíly odváděné usedlým perským obyvatelstvem provincie, na rozdíl od mongolských jednotek.

²⁵⁰. Möngke-Temür (zm. 1282), syn Hülegüův, nikoli stejnojmenný chán Zlaté hordy.

²⁵¹. Ortak (tur. „společník“) byl obchodník, který obchodoval s kapitálem svěřeným mongolskými knížaty a hodnostáři; ortakové často pronajímali výběr daní celých provincií. Blochet výraz na tomto místě chápe jako označení úředníka pověřeného správou, jakéhosi rezidenta, který spravoval Fárs jménem Abiš-chatun sídlící v ordě.

se u brány paláce atabegů bubnuje *nauba* a zasedá tam velký díván.²⁵²

V Sístánu se vlády ujal malik Šams ad-Dín Muhammad Kart, který z rozkazu jarlyku Möngke-kaana zabil sístánského malika Šams ad-Dína.²⁵³ Poté přivezl malik Nusrat ad-Dín, synovec onoho zabitého malika, vyslance od Hülegü-chána, vzal Sístán Šams ad-Dínovi Kartovi zpět, zmocnil se té říše a je dosud jejím vládcem a malikem.

Dějiny pozoruhodností a událostí, které se v řečeném období přihodily

V měsících roku 659 (1260/1261) zemřel v Mosulu Badr ad-Dín Lu'lu'.

Dále: 17. radžabu roku 664 (duben 1266) zemřel Mu'ajjad ad-Dawla 'Urdí, který byl v matematických vědách jedinečný a byl to moudrý učenec.

Dále: 19. safaru roku 669 (7. října 1270) bylo za úsvitu v Níšápúru zemětřesení takové, že ze strachu z otřesů si nikdo nedovedl představit, že by v horách zůstal kámen na kameni nebo že by se v poušti každá hrouda nerozprášila do vzduchu; a patnáct dní a nocí se země každou hodinu třásla.

Dále: v měsících roku 671 (1272/1273), v samém srdci zimy, nastalo v chráněném Tabrízu velké zemětřesení a po čtyři měsíce se země chvílemi třásla.

Dále: v pondělí 17. zú l-hiddža roku 672 (červen 1274) zemřel v Bagdádu při západu slunce Chwádža Nasír.²⁵⁴ Chwádža odkázal, aby jeho hrob byl v Mašhadu Músy a Džaváda. U nohou Músova hrobu našli prázdné místo, a když je rozkopali, ukázala se krypta vystavěná a vyzdobená kachlemi. Když to prozkoumali, zjistili, že ji pro své místo odpočinku dal vyhloubit chalífa an-Násir li-Dín Alláh a že jej jeho syn az-Záhir

²⁵². Nauba (nouba) je pravidelné troubení a bubnování u brány panovníkova sídla v určených hodinách, jedno z výsostných znamení vlády.

²⁵³. Šams ad-Dín Muhammad Kart (vládl 1245–1278), zakladatel kartovské dynastie v Herátu. Rozkaz k zabití sístánského malika vykonal roku 1255. Celá tato věta je jen v jednom ze tří Blochetových rukopisů.

²⁵⁴. Nasír ad-Dín Túsí (1201–1274), přední astronom, filozof a teolog, rádce Hülegüův a zakladatel hvězdárny v Marágé.

proti jeho odkazu pohřbil na půdě Rusáfy mezi jeho otci a předky. A k divům dní a zvláštnostem měsíců a let patří, že den, kdy byla tato krypta dokončena, byl dnem narození Chwádži Nasíra, sobota 11. džumádá l-úlá roku 597 (únor 1201). Celý jeho věk činil sedmdesát pět let, sedm měsíců a sedm dní.

Dále: 25. zú l-hiddža roku 673 (1275) zemřel Arghun-aka na louce Rádkán u Túsu.²⁵⁵

²⁵⁵. Arghun-aka (zm. 1275) z kmene Ojratů, od roku 1243 mongolský civilní místodržitel Chorásánu a dalších íránských zemí; spravoval daně a sčítání lidu a jeho úřad byl vzorem mongolské správy usedlých zemí.

Část třetí dějin

**Kublaj-kaana: o jeho
chvályhodném chování a
mravech, o bilicích,
moudrých výrocích a dobrých
přísllovích, které pronesl a
vyhlásil, a o příbězích a
událostech, které se za jeho
doby staly, pokud nebyly
zahrnuty do obou
předchozích částí,
roztroušeně a neuspořádaně,
jak se staly známými z
kterékoli knihy a od kohokoli**

vzal s sebou všechny své *chatuny*. Své syny Jobukura, Melik-Temūra, Nairau-buku a Tamačiho nechal ve svém *jurtu*. Jeho letní tábor byl v Uljasutu a zimní tábor v zemi Urjangkatů a Kyrgyzů;²⁵⁶ vzdálenost mezi nimi činí dva až tři dny cesty. Pobývala tam i Sorchachtani-beki. Arik-böke byl ve službě u kaana jeden měsíc a šest dní a potom zemřel.²⁵⁷ Odnесли ho do Buda-Öndüru, což je velký *ghoruk* Čingischánův, poblíž řeky Selengy.²⁵⁸ Sorchachtani-beki a ostatní princové jsou tam všichni rovněž pohřbeni, kromě Kublaj-kaana.²⁵⁹

Z chatun Arik-bökeho byla jedna Elčikmiš z kmene Ojratů. Druhá byla Kutukta-chatun z kmene Kučukurů, kteří jsou větví Najmanů. Od ní měl dvě dcery. Starší z nich byla Čalughan-aka; tu dali za manželku Najankovi(?) - *küregenovi*²⁶⁰ z kmene Bajautů. Dceru této Čalughan si vzal Melik-Temür; jmenuje se Negüder. Sídli v *jurtu* a na místě Sorchachtani-beki a má od něho dceru jménem Kamati(?), kterou dosud neprovdali. Druhou dceru (Kutukty-chatun), jménem Nomugan, dali Čobanovi-küregenovi z kmene Ojratů. Třetí chatun byla Kutlu-chatun z kmene Kunggiratů. I ona sídlila v *jurtu* Sorchachtani-beki a dětí nemá. Arik-böke měl také konkubínu jménem Irauguj(?) z kmene Barulasů, sestru Kadana, který sem přišel jako *elči*.²⁶¹ Od této konkubíny měl syna

²⁵⁶. Uljasutu) (ztotožňuje Blochet s místem, které Číňané nazývají Wu-li-ja-su-tchaj (Uljasutaj). Není však jisté, zda jde o dnešní město Uliastai v západním Mongolsku; patrně jde spíše o celou krajinu. Kyrgyzové sídlili na horním toku Jeniseje. Urjangkaté (lesní Urjanchajové) žili v tajze v okolí Bajkalu a horního Jeniseje.

²⁵⁷. Arik-böke se Kublajovi vzdal roku 1264 a zemřel roku 1266, tedy asi dva roky po kapitulaci. Údaj „jeden měsíc a šest dní“ tak patrně neodpovídá skutečnosti nebo je výsledkem písarské chyby.

²⁵⁸. Ghoruk (mong. *qorug*) je zapovězené území, kam nesmí nikdo nepovolaný vstoupit. Zde označuje uzavřené pohřebiště Čingischánova rodu v severním Mongolsku, obvykle kladené do pohoří Burchan-chaldun. Podle Blochetovy poznámky tam byli pohřbeni všichni členové rodu, kteří zemřeli v Mongolsku, kromě Kublajovy linie, jejíž příslušníci byli pohřbíváni jinde.

²⁵⁹. Blochet poznamenává, že místo pro nadpis této třetí části zůstalo v jednom rukopise prázdné a její text se nenachází v žádném ze tří rukopisů; podobně je tomu i u ostatních mongolských panovníků s výjimkou Ögedeje. Rašíd ad-Dín třetí části patrně nikdy nese-psal.

²⁶⁰. Küregen (pers. *kürgen*) znamená „zeť“. Byl to čestný titul mužů z jiných kmenů, kteří se oženili s princeznou z Čingischánova rodu; titul jim zajišťoval zvláštní postavení u dvora.

²⁶¹. „Sem“ znamená v Rašídově textu vždy do Íránu, tj. do říše íl-chánů, kde dílo vzniklo.

jménem Nairau-buka. Měl ještě další konkubínu, která je dosud naživu, jménem Ešitej(?), z kmene Kunggiratů. Ta byla v *ordě* Kutukty-chatun a měl od ní syna jménem Tamači.

Když Arik-böke zemřel, jeho chatuny odešly do svého jurtu. Po třech letech kaan přikázal, aby synové Arik-bökeho přišli a předstoupili před něho. Když dosáhli té cti, že mu směli sloužit, nařídil, aby velký jurt, v němž sídlila Jesüder(?) - chatun, spravoval Jobukur; Jobukur si Jesüder(?) vzal za ženu.²⁶² Byli spolu tři roky, chatun mu však dítě neporodila a zemřela. Na její místo si vzal Arinčme(?) - chatun z kmene Ušinů a měl od ní dva syny, Öldžej-Temüra a Hülečüa. Hülečü je u svého otce v místě Arigan-čajdan(?), které náleží Nesegimu(?). Öldžej-Temür slouží Temür-kaanovi. Jobukur má ještě dalšího syna, staršího než oba tito, jménem Il-buka, od Čalun-chatun z kmene Karanutů, kteří jsou větví Kunggiratů a Korlasů. Má i dalšího syna jménem Ödüge, zrozeného z Ogul-tegin z kmene Najmanů, neteře Küčlük-chána.

Toluj-chán měl chatun jménem Najan-chatun z kmene Kunggiratů a Sorchachtani-beki tento jurt přidělila Arik-bökemu. Když sem odešla Kutuj-chatun, nechala v této *ordě* prince Džumkura a Taragaje.²⁶³ Protože tam poté nebyl nikdo z Hülegü-chánova rodu, řekli: „Jak bychom mohli nechat ordu prázdnou?“ a dosadili tam Ogul-tegin-chatun. V současnosti tato orda náleží Ödügemu, kterému je nyní osmnáct let a který slouží u Melik-Temüra. Ödüge má chatun jménem Najanka, dceru Čatu-nojána z kmene Suldusů, vnuka Sodun-nojána.

Druhému synovi Arik-bökeho, Melik-Temürovi, (kaan) přikázal, aby spravoval ordu Linkum-chatun.²⁶⁴ Tato dcera Küčlük-chána byla nesmírně rozumná a schopná a byla matkou prince Kutuktua. Kutuktu měl syna jménem Tügel-buka od konkubíny z kmene Kipčaků jménem

Naproti tomu „tam“ znamená Mongolsko a Čínu.

²⁶². Podle mongolského zvykového práva (levirátu) přecházely vdovy po otci, s výjimkou vlastní matky, na jeho syny. S vdovou dědic přebíral i její ordu, tj. dvůr s čeledí, stády a příjmy. Proto Rašíd u každé chatuny pečlivě uvádí, kdo převzal její jurt.

²⁶³. Kutuj-chatun byla jednou z hlavních manželek Hülegüa; Džumkur a Taragaj byli Hülegüovi synové. Kutuj-chatun přišla do Íránu až po Hülegüově smrti, za vlády Abaky.

²⁶⁴. Linkum-chatun byla manželkou Toluje a matkou jeho syna Kutuktua. Titul „linkum“ je patrně odvozen z čínského čestného titulu *ling-kung*. Blochet upozorňuje, že podle jiných míst textu zemřel Kutuktu mladý, ještě před otcem.

Büte-ekači; Tügel-buka zemřel, když dospěl. Kutuktu měl také dvě dcery. Starší byla Kelmiš-aka; tu dali za manželku Saldžiudajovi-küregenovi z kmene Kunggiratů. Mladší byla Širin-aga, zrozená z Kondu-ekači z kmene Bajautů; tu dali za manželku Tukčimu(?)-küregenovi z kmene Ušinů. Když Lingkum-chatun zemřela, zůstala po ní dcera jménem Il-Temür(?); tu dali za manželku Pars-bukovi-küregenovi. Melik-Temür si na místo Lingkum-chatun vzal dceru Taraje(?)-nojána, vnuka Uldukara(?)-nojána z Džalajirů, jménem Kelte-chatun, a dosadil ji v tomto velkém jurtu. Tento jurt připadl do podílu Hülegü-chána, avšak protože je daleko a lidé z jeho rodu tam nejsou, spravuje jej Melik-Temür. S touto Kelte-chatun nemá žádné děti.

Melik-Temür má ještě další chatun jménem Töre(?), dceru Širegiho z kmene Dörbenů, jenž byl jedním z velkých emírů a zastával úřad *jasaula*.²⁶⁵ Má od ní dva syny: jeden se jmenuje Ojrataj a slouží u svého otce, druhý se jmenuje Mahmúd a je také tam. Má od ní rovněž dvě dcery. Jedna se jmenuje Imkan(?); tu dali za manželku Tuk-Temürovi-küregenovi, vnukovi Pars-buky z Ojratů, který je pravnukem Törölčiho-küregena. Druhou dceru, jménem Il-kutlug, dali za manželku synovi Kökü(?) z kmene Suldusů. Kökü je u Duvy předním z emírů a sídlí na této straně řeky Amu.²⁶⁶ Melik-Temür má také konkubínu jménem Tuklug-Ölči(?), dceru Bajghary(?) z Almalyku, který byl velitelem stovky.

Synové Melik-Temüra jsou čtyři, v tomto pořadí, jak se zde zaznamenává: Mingkan, Ačiki, Jesün-tova, Barintaj(?). Ty měl od Imkan(?)-chatun, dcery Pars-buky z kmene Ojratů. Kublaj-kaan také dal ordu Elčikmiš z kmene Ojratů, velké chatun Arik-bökeho, jeho synovi Nairau-bukovi. Elčikmiš se v době smrti Arik-bökeho pokusila vzít si život, ale nedovolili jí to, a zemřela potom žalem. V tomto jurtu měla dceru jménem Ešikti(?). Když potom (Nairau-buka) odešel sloužit ke kaanovi, zůstal ten jurt Melik-Temürovi a v současnosti jej drží Ačiki, syn Melik-Temüra.

²⁶⁵ . Jasaul (v textu čásaul) byl hodnostář, který na dvoře a v táboře dohlížel na pořádek a obřady a určoval pořadí a místa při audiencích a hostinách. Tento Širegi je jiná osoba než stejnojmenný syn Möngkeho.

²⁶⁶ . Amu-darja, antický Oxus. „Na této straně“ znamená z íránského pohledu jižně nebo západně od řeky, tedy v pohraničí mezi územím Duvy (Čagatajovci) a il-chánů.

Tamačimu (kaan) dal jurt Kutukty-chatun, ale ještě než se spolu sešli, Kutukta zemřela. Tamači si pak na její místo vzal Ir-tegin, dceru Sorkadua-ba'určiho z Najmanů, neteř Sartaka a Burunduka, kteří žijí zde.²⁶⁷ Když si tuto chatun vzal s sebou do služby ke kaanovi, zůstal ten jurt prázdný.

Nairau-buka má pět synů, v tomto pořadí: Kurbuka(?), Bačin(?), Samskar(?), Bajan-Ebügen a Ara-Temür.²⁶⁸ Matkou Ara-Temüra je Ůčin(?)-ekači z kmene Olkunutů. Matkou ostatních čtyř je Ešigtaj-chatun z kmene Kunggiratů, neteř Čabui-chatun, velké chatun Kublaj-kaana. Tamači má dva syny: jeden se jmenuje Bajan, druhý Dörben.

Velcí emírové prince Melik-Temüra, syna Arik-bökeho, který je v současnosti spolu se syny Kaiduovými:²⁶⁹ Prvním je emír Čautu z kmene Suldušů, vnuk Sodun-nojána, syna Sunčak-nojána. Je emírem *tumenu* levé ruky.²⁷⁰ Má syna jménem Kadan, který má na starosti jednu směnu (*kezik*) gardy a zbraně;²⁷¹ vzal si dceru Melik-Temüra. Druhým je Kipčak, vnuk Mönglika-ečigeho z kmene Chongkotanů; jeho (Mönglikův) syn Kökečü byl emírem tumenu.²⁷² Kipčak je *čakurči*(?) pravé ruky a má na starosti jednu směnu gardy a zbraně.²⁷³ Třetím je Alaka, velitel tisíce

²⁶⁷. Ba'urči (pers. *bávarči*) byl dvorní stolník či kuchař, jeden z tradičních úřadů v kaanově gardě (*kešiku*). V této funkci však sloužili i urození emírové a úřad byl dědičný. Obdobně *jarguči* byl soudce, *achtači* štolba (správce koní), *chazínači* pokladník a *sükürči* nosič slunečníku (odznaku panovníkové moci).

²⁶⁸. Jméno Kurbuka ve všech třech rukopisech chybí; Blochet je do textu doplnil podle genealogického díla *Mu'izz al-ansáb*. Soudí, že písaři udělali z jednoho jména Bajan-Ebügen dvě osoby, a tím jedno jméno vypadlo.

²⁶⁹. Melik-Temür se v 80. letech 13. století přidal ke Kaiduovi a bojoval proti Kublajovi. Kaidu byl pro Rašida nepřítel, proto jsou zprávy o jeho spojencích cenné tím, že zachycují složení knížecího dvora v jeho táboře.

²⁷⁰. Mongolské vojsko i dvůr se dělily na pravé (západní) a levé (východní) křídlo, tzv. „ruce“. Tumen byla jednotka o deseti tisících mužů, dělená na tisíce, stovky a desítky. Velitelé těchto jednotek byli zároveň pány lidí, kteří do nich patřili.

²⁷¹. *Kezik* (mong. *kešik*) je zde jedna ze střídajících se směn kaanovy nebo knížecí gardy. Garda se podle Čingischánova zřízení dělila na čtyři směny, které se střídaly po třech dnech. Velitel směny měl na starosti i výzbroj a zbrojnici dvora.

²⁷². Mönglik-ečige („otec Mönglik“) byl Čingischánův nevlastní otec z kmene Chongkotanů. Jeho syn Kökečü je podle Blochetovy poznámky totožný se šamanem Teb-tengrim, kterého dal Čingischán kolem roku 1206 zabít. Nejde o Kökečüa, syna Kublajova.

²⁷³. Význam titulu *čakurči* () je nejistý. Blochet jej odvozuje od slova

z kmene Kunkijatů(?), syn Čilge-bahadura, který sem přišel. Dalším je Čangki(?)-küregen z Džalajirů, velitel tisíce. Tento tisíc je týž, jehož emírem byl dříve jistý Uki(?). Ten s tisícem Ojratů na základě *jarlyku* střežil Buda-Öndür, který je velkým ghorukem, kam se ukládají kosti princů. Když se princové, kteří byli druhý Nomugana, vzbouřili a vojska se rozvrátila,²⁷⁴ přidala se většina tohoto tisíce k Kaiduovu vojsku a někteří zůstali tam. Nyní ten tisíc náleží synům Ukiho(?).

Dalším je Keredaj(?), který je hlavou *bitikčiů*, z kmene Suldusů. Další, jménem Kehetej(?), je Melik-Temürův mléčný bratr,²⁷⁵ rovněž z kmene Suldusů; spravuje záležitosti ordy, stravu a další věci. Dalším je Kadaka(?) z kmene Merkitů. Je velkým emírem a hlavou *bökevülů* a záležitosti vojska (*čerig*) jsou v jeho rukou.²⁷⁶ Dalším je Saktaj(?) z kmene Chongkotanů, emír gardových směn. Dalším je Söge(?) z kmene Chongkotanů, který má na starosti jednu směnu gardy. Dalším je Batuka, syn Kutuku-nojána, velitel tisíce. Dalším je Esen-Temür-ba'urči, syn Tuman-ba'určiho. Dalším je Jesütaj-bahadur, emír ordy. Dalším je Arik-böke-noján z Najmanů. Dalším je Čauldar, syn Torgučiho(?)-*jargučiho* z kmene Arlatů. Dalším je Ebügen, syn Bughry-jargučiho z Džalajirů. Dalším je Tokan-*achtači* z rodu Džebe-nojána z kmene Besütů. Dalším je Toghril, syn Burtaka ze Suldusů. Dalším je Kundakaj(?)-*chazínači*, syn Abakiho(?) z Kara-Kitajů.²⁷⁷ Dalším je Ipšiga(?)-*sükürči* z Korlasů. Dalším je Meliki(?)-arkači(?) z Tázíků. A pokoj (budiž s vámi).

čaghur, které ve východní turkčtině znamená krahujce; šlo by tedy patrně o sokolníka.

²⁷⁴. Roku 1276 se několik princů, kteří táhli s Kublajovým synem Nomuganem proti Kaiduovi, v čele se Širegim, synem Möngkeho, vzbouřilo. Nomugana zajali a vydali Zlaté hordě. Povstání vyvolalo v Mongolsku dlouhý zmatek.

²⁷⁵. Mléčný bratr (mong. *kökeltaš*) byl syn kojné, která kojila prince. Takoví druhové z dětství patřili k nejdůvěrnějším lidem knížete a často dosahovali vysokých úřadů.

²⁷⁶. Bökevül (bukául) byl podle Blochetovy poznámky původně ochutnávač panovníkových pokrmů. V mongolské říši tak byli označováni důstojníci, kteří měli na starosti zásobování, rozdělování kořisti a rozmisťování vojska; odtud Kadakův dohled nad vojskem (*čerig*).

²⁷⁷. Kara-Kitajové byli potomci kitanských uprchlíků ze severní Číny. Ve 12. století založili říši ve Střední Asii, kterou v roce 1218 dobyli Mongolové. Tázíkové (v textu (jsou iránské, tj. persky mluvící muslimové.

Tiráž

Dějiny Kublaj-kaana

6. svazek řady

Rašíd ad-Dín: *Ta'riḫ-i Qūbīlāy Qā'ān*, ze Sborníku letopisů (Džami at-tavárich)

Český překlad z perštiny s vysvětlivkami: umělá inteligence, podle edice E. Blocheta, *Djami el-Tévarikh ... Tarikh-i moubarek-i Ghazani, histoire des Mongols*, tome II (Gibb Memorial Series XVIII/2, Leiden –Londýn 1911), tištěné strany 350–580 Blochetovy edice. Překlad neprošel redakcí odborného historika.

Obálka: Portrét Kublaj-kaana z alba jüanských císařů (Tchaj-pej, Národní palácové muzeum). Volné dílo.

Svazek vychází v projektu Staré texty (www.stare-texty.cz), v řadě věnované Rašídovu Sborníku letopisů.

O Starých textech

Staré texty jsou digitální knihovna českých překladů historických pramenů z volného díla –pamětí, cestopisů, kronik a dalších svědectví lidí, kteří u událostí sami byli. Knihy jsou zdarma ke stažení ve formátech EPUB a PDF na www.stare-texty.cz. Překlady vznikají s pomocí umělé inteligence; u každé knihy je uvedeno, z jakého vydání se překládalo.

O zakladateli

Staré texty založil a provozuje JUDr. Libor Petříček, advokát a milovník historie. Cílem projektu je zpřístupnit českým čtenářům původní historické prameny, tedy svědectví očitých svědků, zdarma a v češtině.

Volné šíření

Perská předloha i Blochetova edice jsou volným dílem. Tuto knihu můžete volně šířit, kopírovat, tisknout, upravovat i dále publikovat, avšak nikoli komerčně (licence Creative Commons Uveďte původ –Neužívejte komerčně 4.0, CC BY-NC 4.0). Podmínkou je uvést jako původní zdroj Staré texty s odkazem na www.stare-texty.cz, například: „Zdroj: Staré texty, www.stare-texty.cz“.

Komerční užití (prodej, placený obsah, reklama apod.) je možné jen s předchozím souhlasem provozovatele Starých textů. O souhlas lze požádat e-mailem na liborpetricek@gmail.com.

Verze 1.1 · září 2026